

Leif Häggström

Gravhögen Brune Kulle

– utgrävningen av ett
sargat monument i Skrea

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING 2012

HALLAND, SKREA SOCKEN, SKREA 6:63, RAÄ SKREA 21

ARKEOLOGISKA RAPPORTER FRÅN HALLANDS LÄNSMUSEER 2016:2

KULTURMILJÖ
HALLAND

DÖDA MÄNNISKOR RESER INGA MONUMENT VOLYM 2

Leif Häggström

Gravhögen Brune Kulle

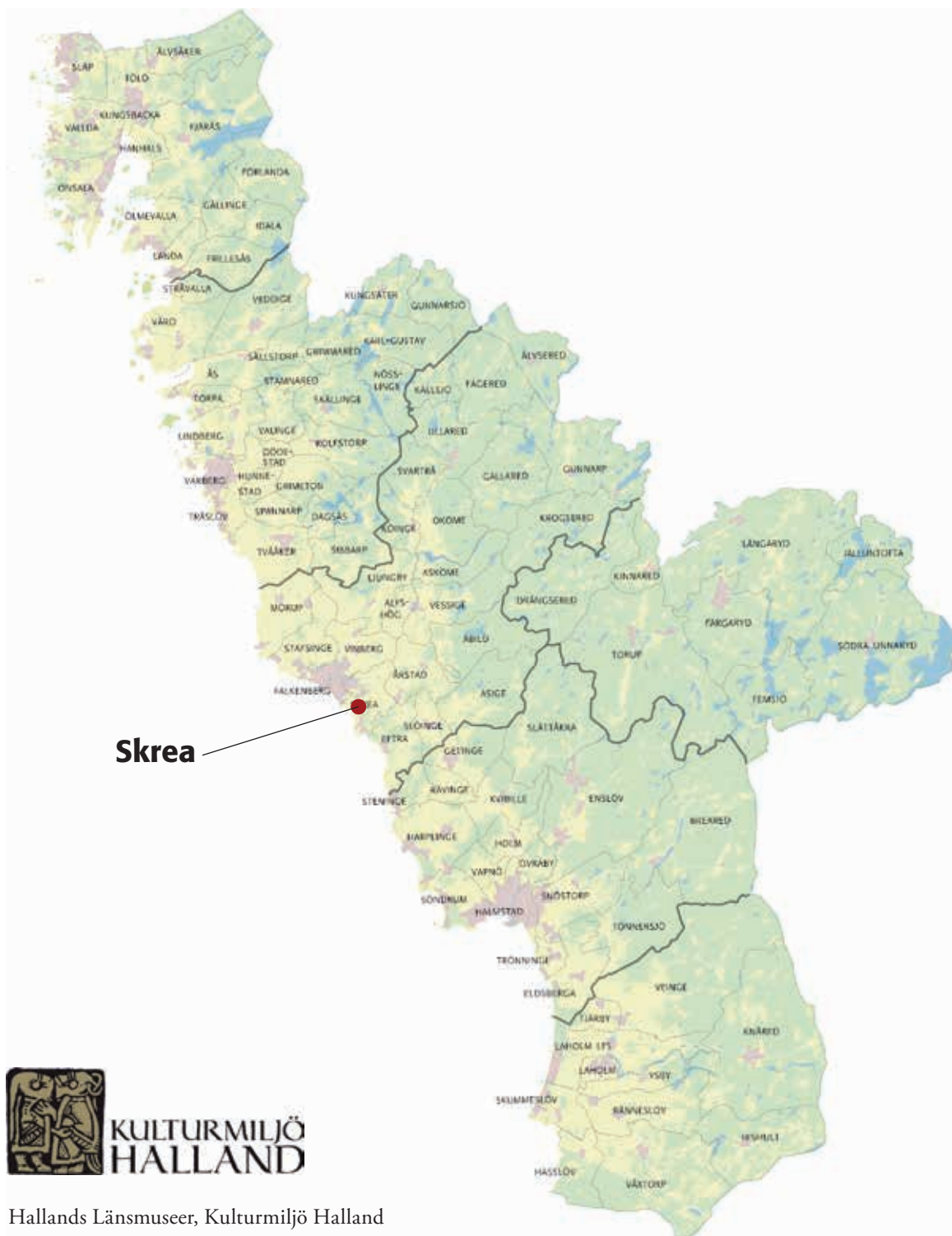
– utgrävningen av ett sargat monument i Skrea

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING 2012

Halland, Skrea socken, Skrea 6:63, RAÄ Skrea 21

ARKEOLOGISKA RAPPORTER FRÅN HALLANDS LÄNSMUSEER 2016:2

Hallands Läns museer, Kulturmiljö Halland

Uppdragsverksamheten, Halmstad 2016.

Arkeologisk undersökning 2012.

Framsida: Torv och förna har avlägsnats från gravens yta och det första schaktet har börjat grävas. I schaktet skymtar såväl stenpackning som ett par av ingångarna till det massiva grävlinggryt som genomborrade gravhögen likt en rundpipig ost. Foto: Leif Häggström. (Fotonr. 2015-40-5).

Layout: A. Andersson.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet.

Ärende nr ms2006/02316.

Inledning

Sensommaren och hösten 2012 undersökte Kulturmiljö Halland två näraliggande, delvis samtida fornlämningar strax norr om Skrea kyrka. Lämningarna utgjordes av gravhögen Skrea RAÄ 21 och boplatsoområdet Skrea RAÄ 224 m.fl. Undersökningarna formulerades som ett gemensamt projekt med titeln ***Döda människor reser inga monument***, där det uttalade syftet var att med hjälp av naturvetenskapliga analysmetoder knyta samman platserna. Ola Kadefors var projektledare för hela projektet, han biträdades av Leif Häggström.

Lämningarna utgjordes av en gravhög som förmodades vara från bronsålder och ett boplatsoområde med gravar. Boplatsoområdet var som så ofta i Halland från flera tidsperioder men det som uttryckligen prioriterades i förfrågningsunderlaget var bronsålder och järnålder. I den svenska arkeologin brukar den rumsliga närvaron räcka för att knyta samman grav med bosättning, vi ville komma längre än så. Vårt syfte var att bevisa att de hängde ihop. Planen var att genom markmorfologi försöka knyta samman den jord som fanns i gravhögen med jorden på boplatsoområdet. Metoden har använts bland annat i Danmark vid undersökningen av Skelhøj där det kunde konstateras att flera gårdar gått samman och uppfört gravhögen. Att prova denna intressanta metod på svenska material var ett sätt att skapa ny relevant kunskap om våra fornlämningar. Tyvärr visade det sig att gravhögen var allt för skadad av århundraden av grävlingsgryt för att metoden skulle kunna användas över huvud taget. Men det finns flera fynd som gör att platserna kan diskuteras som två delar av samma mänskliga uttryck.

Det som finns och som skett på platserna kan sammanfattas i en översiktlig tabell:

Period	Boplatz Skrea 224 m.fl.	Gravhög Skrea 21
Neolitikum	Keramik och ett fåtal flintor, framför allt senneolitisk.	
Bronsålder	Keramik från äldre bronsålder. Rännhus från period III-IV, byggnaderna bedöms inte vara några bostäder utan har snarare haft en rituell funktion. Där fanns även rännor, hårdar och stolphål från bronsålder, vilka även dom bedömdes härröra från rituella aktiviteter.	Fem sekundärgravar från period IV. Primärgrav totalt förstörd av grävling.
Järnålder	Förromerska gravar i direkt anslutning till rännhusen. Ett strukturellt och rumsligt förhållande till det som skedde under bronsåldern. Ett mindre hus från äldre järnålder.	
Medeltid	En gårds lämning, med flera byggnader, som varit brukad i två faser med start i yngsta vikingatid. En till gården hörande smidesugn/ ässja hittades också.	

Lämningarna är bara delvis i bruk under samma tid. Samtidigt får man inte glömma att under i stort sett hela boplatzens bruksperiod har gravhögen vilat blott några hundra meter norr om gårdarna. Befolkningen i gårdarna har knappast varit omedvetna om gravhögen, som till och med fått ett eget namn – *Brune Kulle*.

Gravhögen är för sig intressant men faller in i det övergripande mönstret för hur halländska gravhögar ter sig. Väl synlig placering i ett höjdläge. Byggnadsmaterialet var jord med inslag av sten. En primärgrav i mitten, som i detta fall var helt uttraderad. De fem sekundärgravarna påträffades en bit upp i fyllnadsmaterialet, primärt i högens södra halva.

Boplatsen avviker från hur boplatser brukar te sig i Halland. De rituella/kultiska inslagen från mellersta/yngre bronsåldern och äldre förromersk järnålder är väldigt påtagliga medan spåren av profant leverne saknas helt. Där har stått hus och löpt diken och gärdesgårdar i vad som för våra ögon förefaller ett oorganiserat myller. Samtidigt är de rituella/kultiska inslagen väl samlade, närmast koncentrerade, till en yta i anslutning till ett litet parti med berg i dagen. Dessa handlingar är samtida med den period som gravhögen aktivt använts som plats att gravlägga döda.

Under perioden 1000–700 f.Kr. förefaller boplatsen varit övergiven eller oanvänd. Där finns inget som entydigt kan belägga aktivitet under dessa århundraden. Först i bronsålderns slutskede återkommer spåren av människans aktiviteter. Gravar, rännor, stolphål etc, där gravarna ligger i tydlig rumslig relation till de äldre rännhusen. Det är uppenbart att det finns ett samband, ett minne, en tradition eller en kunskap om de äldre byggnaderna. Därefter brukas platsen under förromersk järnålder innan den åter överges för att tas i anspråk av en senvikingatida gård som är i bruk in i tidig medeltid.

Platserna är olika i funktion och tid, samtidigt finns det tillfällen då de båda varit i bruk, perioder då de verkar ha haft närliggande, eventuellt kompletterande funktion. Att vi inte kunnat knyta samman dem utifrån den ursprungliga planen eller genom hårda fakta utan endast indirekt via antydningar genom likheter i det keramiska materialet och lerornas sammansättning, den rumsliga närheten, tidsmässighet och rituella uttryck är frustrerande. Samtidigt är det arkeologins natur. Att plocka fram de spår som finns och tolka dem utifrån bästa förmåga. Den formella redogörelsen för vad som hittades och dokumenterades på de båda platserna finns nu i två rapporter.

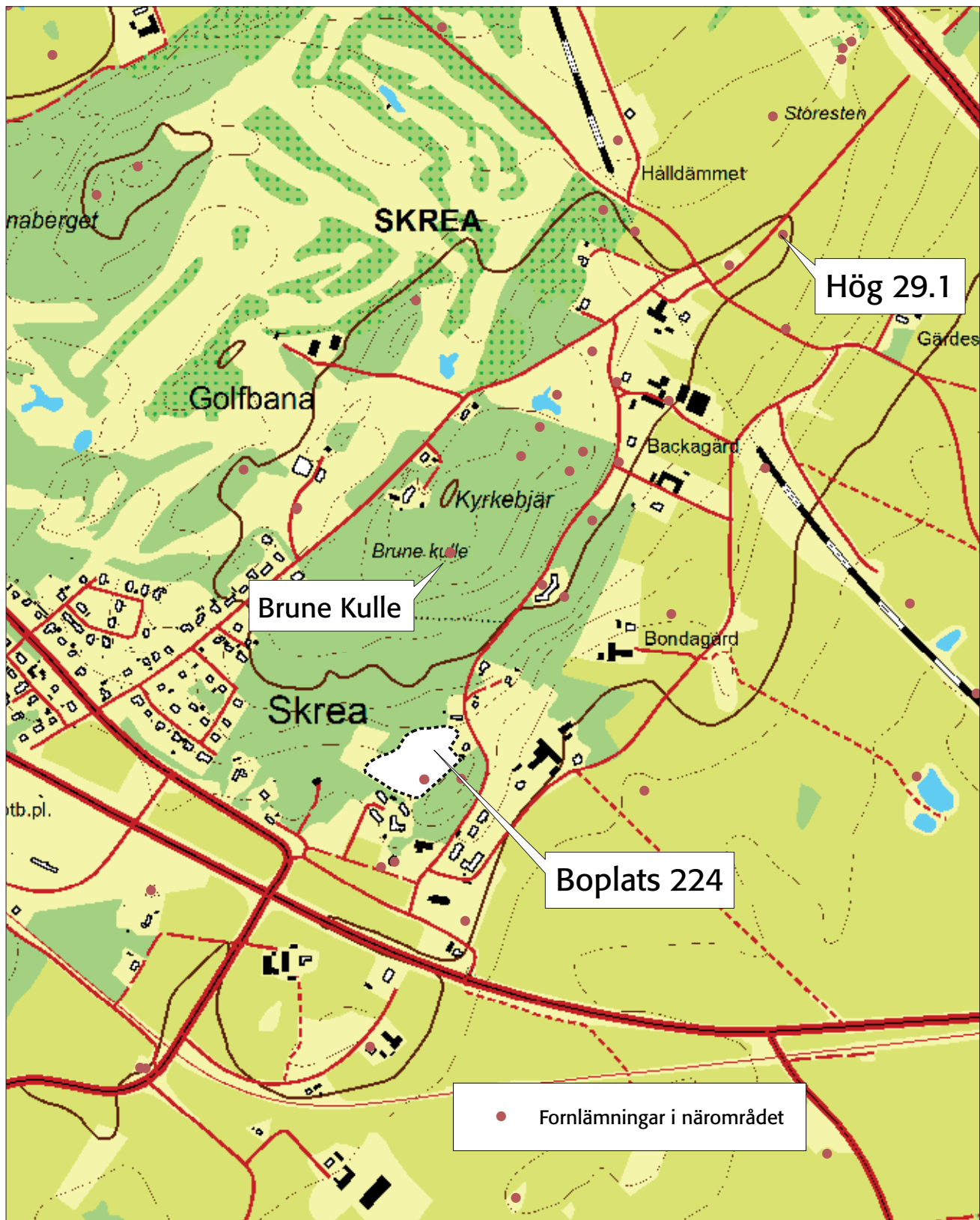
Döda människor reser inga monument del 1: Möten mellan tider - Om rännhus och gravar från brons- och järnåldern, samt något om en medeltida gård. Författare: Ola Kadefors

Döda människor reser inga monument del 2: Gravhögen Brune Kulle – utgrävningen av ett sargat monument i Skrea. Författare: Leif Häggström

Vetenskapliga fördjupningar har presenterats vid det 11:e Nordiska Bronsålderssymposiet samt i artikelform. Ytterligare fördjupningar är under arbete. Samtliga dessa kommer att redovisas i slutrapporten.

Innehåll

Inledning.....	3	
1. Sammanfattning.....	7	
3. Skrea RAÄ 21, dess närmaste omgivning, forskningsläge och frågeställningar.....	9	
4. Forskningsläge gravhögar.....	10	
Vetenskapliga frågeställningar gravhögen Skrea RAÄ 21.....	12	
5. Metod- och arbetsbeskrivning.....	14	
6. Undersökningsresultat.....	18	
Gravhögens uppbyggnad och konstruktion.....	18	
Fynd.....	20	
Formationsprocesser.....	20	
Sekundärgrav A986.....	22	
Sekundärgrav A2325.....	23	
A2742, gravområde för tre sekundärgravar.....	24	
Tre gravar: A1500.....	25	
Tre gravar: A2500.....	28	
Tre gravar: A2630.....	28	
Harris Matrix.....	32	
7. Analyser.....	37	
¹⁴ C.....	38	
Vegetationshistoria, makro- och pollenanalyser.....	38	
Osteologi.....	38	
Analys av keramikmaterialet.....	39	
8. Gravhögens historia, enkel tolkning av resultaten.....	39	
Fortsatt arbete.....	40	
9. Visningar och förmedling av Skrea RAÄ 21.....	40	
10. Avvikelser från undersökningsplanen.....	40	
Referenser.....	42	
Tekniska- och administrativa uppgifter.....	43	
BILAGOR.....	44	
Bilaga 1 Fyndlista.....		
Bilaga 2 Keramisk analys <i>Torbjörn Brorsson, Keramiska Studier</i>		
Bilaga 3 Osteologisk analys <i>Anna Kloo Andersson, Kulturmiljö Halland</i>		
Bilaga 4 ¹⁴ C-analys <i>Ångströmlaboratoriet, Göran Possnert</i>		
Bilaga 5 Vegetationshistorisk analys <i>Mats Regnell</i>		
Bilaga 6 Konserveringsrapport <i>Sara Gainsford, Studio Västsvensk Konservering</i>		
Bilaga 7 Ritningar.....		
Bilaga 8 Fyndteckningar <i>Annika Jeppsson</i>		
Rapporter utgivna under 2014 och 2015.....	115	

Karta över närområdet med skrea RAÄ 21 (Brune kulle), 224 och 29 markerade. Skala 1:10000.

1. Sammanfattning

Under tre veckor i augusti 2012 undersöktes en gravhög från bronsåldern i Skrea socken utanför Falkenberg i Halland. Orsaken till undersökningen var att ge plats åt planerad bostadsbyggnation projekterad av Brune Kulle förvaltnings AB.

Den monumentalt placerade gravhögen var knappt 20 m i diameter och mycket illa åtgången av såväl äldre tiders skattgrävning eller plundring som att generationer av grävlingar valt att bo i högen. Högen var även bevuxen med ett 30-tal större och mindre träd varav det äldsta var 107 år gammalt.

I graven hittades inte mindre än fem gravar, dessa var dock alla sekundära, det vill säga att de har placerats i högen efter att den byggts. Den första begravningen, centralgraven, var helt förstörd av alla grävlingsgångar.

De fem gravarna har placerats i gravhögen vid tre olika tillfällen inom loppet av maximalt 200 år (bronsålderns period IV, motsvarande 1100-900 f.Kr.). Gravarna var tämligen rika, totalt påträffades sex bronsföremål som följt de döda. Bland de döda finns såväl gamla som yngre, dock inga barn. Där finns både män och kvinnor samt en person som har både manliga och kvinnliga särdrag.

2. Inledning

Brune Kulle Fastighets AB ansökte om tillstånd att ta bort fornlämningarna Skrea RAÄ 21 och 224 i Skrea socken Falkenbergs kommun för att ge plats för bostadsbyggnation. De arkeologiska undersökningarna beräknades kosta mer än 20 prisbasbelopp och upphandlades därför. Länsstyrelsen ansåg att Kulturmiljö Halland presenterat det mest kostnads-effektiva anbudet varvid Kulturmiljö Halland utsågs att genomföra undersökningarna.

Undersökningarna genomfördes sensommaren och hösten 2012. Leif Häggström ledde den inledande undersökningen av graven Skrea RAÄ 21 och Ola Kadefors ledde undersökningen av boplatss- och gravområdet Skrea RAÄ 224 och 225 samt 227 (boplatss- och gravarna kallas framgent gemensamt Skrea RAÄ 224). Rapporteringen av det märkliga boplatssområdet finns publicerad separat (Kadefors 2015).

Fokus för undersökningarna var, trots fynd av snörornerad keramik vid förundersökningen, brons- och äldre järnålderns lämningar och spår (Kadefors 2015). Brons- och järnåldersbebyggelsens struktur, organisation och utveckling låg i fokus vad gäller Skrea RAÄ 224 och vad gäller gravhögen Skrea RAÄ 21 var gravskick och monumentets kontext med omgivande bebyggelse i fokus. I kommande fördjupande rapportering (artiklar) relateras detta till mellersta Halland och aktuell forskning.

För att tydliggöra frågeställningarna valde vi att tematisera kunskapspotentialen i olika sfärer:

- *Profana handlingar och spår därav.*
- *Rituelle handlingar och spår därav.*
- *Kommunikativa handlingar och spår därav.*

Sfärerna överlappar självklart varandra. Den profana handlingen kan ha rituella uttryck medan den rituella handlingen t.ex. kan få profana och kommunikativa effekter. Beroende på vilket alternativ som väljs så kommer dessa sfärer att behandlas i olika stor utsträckning, detta visas schablonmässigt i figuren nedan, vilken är tagen ut undersökningsplanen:

Här är det också på sin plats att påpeka att delar av rapporten, t.ex. bakgrund, frågeställningar och metodbeskrivning, delvis återanvänder undersökningsplanens formuleringar. Detta för att det skall vara lättare att se vad vi tänkte oss och hur resultatet slutligen blev. Detta innebär också att texten kommer att innehålla vissa skiftningar i tempus beroende på om det är återanvänd text från undersökningsplanen eller ren rapporttext. Läsaren bör förstå texten trots detta.

Figur 1: illustration av hur de tematiska kunskapssfärerna som täcker in frågeställningarna interagerar med varandra. Illustration av Anders Andersson.

3. Skrea RAÄ 21, dess närmaste omgivning, forskningsläge och frågeställningar

Objektet beskrivs på följande sätt i FMIS: "Hög, 19 m diam och 1.4 m h. I mitten är en grop ca 5 m diam och 0.4 m dj. Hela mittpartiet är kraftigt ytskadat av omfattande rävlya." Det växte innan grävningen inte mindre än sex grova tallar på eller i direkt anslutning till högen. Räv- eller grävlingsgrytet verkade inte använt men är inte begränsat till högens centrala delar utan ingångar finns i stora delar av högen. Totalt observerades 8-10 ingångar så grytet har en omfattande utbredning. I utkasthögarna från plundringsgropen i högens mitt fanns en del sten. Hur omfattande skadorna var och hur de påverkar möjligheten att utvinna information ur graven var på förhand svårt att säga. Graven riktar sig mycket tydligt åt söder och sydost, vilket är mer uppenbart när skogen gallrats och skapat utsiktsmöjligheter. Åt norr skymts graven av åsens krön.

Högen bör ses som en del av ett litet stråk med ett halvdussin högar (förutom RAÄ 21 även RAÄ 22:1, 22:2, 23, 24 och 24). Strax öster om den sista högen finns en älvkvarnsförekomst (Skrea RAÄ 172). Ungefär 700 m nordost om RAÄ 21, utefter samma åsrygg, finns den märkliga högen Skrea RAÄ 29 (Wranning 2010). RAÄ 29 är en överplöjd hög, 15-20 m diameter, som undersöktes i samband med arkeologidagen för ett par år sedan. Den visade sig innehålla helt unika fynd i form av en stor järnkittel med de kremerade människobenen efter tre människor. Dessa har ej levt samtidigt utan tillhörde olika generationer. Gravhögen i fråga var från äldre järnålder, vilket även det är

Figur 2: Undersökningen av gravhögen pågår och bilden som är tagen åt OSO antyder vilken utsikt man har från platsen. (Fotonr. 2015-40-23). Foto: Leif Häggström.

Figur 3: Citat ur anbudet: Kartutsnitt med Skrea RAÄ 21 markerad. Inom område 5 kommer endast gravhögen att undersökas, den kommer att undersökas i sin helhet. Övriga delar av område 5 lämnades i enighet med länsstyrelsens förfrågningsunderlag därhän.

märkligt och måste hållas i åtanke när föreliggande hög beaktas och sätts in i större sammanhang. Det är teoretiskt möjligt att det finns en lokal högbyggartradition som avviker kronologiskt från den gängse i södra Skandinavien.

Utgångspunkten för undersökningen av gravhögen RAÄ 21 Skrea socken togs i länsstyrelsens egna ord: *Undersökningen av den aktuella gravhögen har potential att ge nyanserad kunskap rörande gravskick och monumentets kontext med omgivande bebyggelse*. Denna utgångspunkt skapade ramen för våra specifika frågeställningar. Men först måste en enkel beskrivning av forskningsläget göras.

4. Forskningsläge gravhögar

Allt sedan slutet av 1800-talet har de sydhalländska gravhögarna varit föremål för flera forskningsinriktade sammanställningar, senast Lennart Lundborgs *Undersökningar av bronsåldersgravar och bronsåldershögar i södra Halland del 2* (Lundborg 2007), vilken tillsammans med sin föregångare *Undersökningar av bronsåldersgravar och bronsåldershögar i södra Halland del 1* (Lundborg 1972) ger en makalös grund att bygga vidare på och inte minst komplettera med riktade frågeställningar. Fokus har fram till slutet av 1900-talet huvudsakligen legat på de enskilda monumenten, gravgåvorna samt vem eller vilka som blivit gravlagda. Fynden fick här en stor betydelse i diskussionen kring det kronologiska förloppet för gravarnas tillkomst och då indirekt, platsen/platsernas ian-

språktagande. Härigenom finns det en rik dokumentation av den materiella kulturen men också det enskilda gravskicket.

Under de senaste årtiondena har den postprocessuella forskningsinriktningen bidragit till att fokus successivt flyttat till människorna och deras förhållningssätt till monumenten. Tore Artelius artikel *Från sorg till saga* om en högs livshistoria är ett exempel på denna perspektivförskjutning, den kom redan 1999 (Artelius 1999). Ur ett halländskt perspektiv utgör även Bo Strömbergs avhandling (2005) ett tydligt exempel på det nya förhållningssättet där frågor kring samband mellan människa och miljö, boplatser och grav givits en framträdande roll. Interaktionen mellan dessa visar att människors handlingar är av betydelse för att strukturera relationer inom samhällen. Var generation har sitt synsätt vilket också återspeglas i gravarnas konstruktion och inbördes förhållande. Denna skillnad kan ha sin grund i lokala traditioner som varit viktiga att hålla fast vid för de människor som varit bosatta i en centralbygd som Skrea, belägen i odlingslandskapet med havet några km åt väster och skogsbygden inom räckhåll åt öster och en rik vattenväg med intressanta kommunikationsmöjligheter belägen bara några km norrut.

Internationellt sett innebär t.ex. den arkeologiska undersökningen av Skelhøj i västra Danmark genom sitt metod- och analysval att helt nya tolkningar kunde göras. I fokus för undersökningen stod inte en potentiell ekkista utan själva gravhögens konstruktion. Genom nogsam dokumentation av sektionsprofiler i kombination med pedologiska analyser kom man fram till att jorden i högen kom från flera olika markslag – där fanns såväl ängsmark som betesmark och åkermark. Utifrån hur torvorna var skurna och lagda kunde man sluta sig till att det inte rörde sig om ett arbetslag utan flera som tillsammans skapat högen. Detta leder fram till frågan om man kan tolka varje identifierat arbetslag som representant för en gård eller hur det hela var organiserat (Goldhahn 2006). De arkeologiska undersökningarna av Skelhøj ligger som dokumentationsmässig och metodologisk inspirationskälla till föreliggande undersökning. Inte minst därför att kunskapen man får ut genom ett sådant metodval skiljer sig högst markant från den man når genom att undersöka och dokumentera gravhögen på gängse sätt där fokus oftast ligger på själva centralgraven.

Även Terje Gansum har inspirerats av Skelhøj undersökningarna i sin avhandling *Hauger som konstruksjoner* och tillämpar liknande metoder som dem i Skelhøj då han exemplifierar sina resonemang genom praktiska undersökningar. Han väljer dock att använda sig av Harris matris i sin dokumentation och stratigrafiska analys, vilket är en strategi vi också anammar.

Krasst sett har gravhögar undersökts med ungefär samma metodik sedan mycket lång tid tillbaka. Givetvis har fokus legat lite olika men de övergripande resultaten har varit förvånansvärt traditionella. Under senare år har de tekniska och analysmässiga framsteg som gjorts inom arkeologins hjälpdiscipliner möjliggjort att nya metoder kunnat tas i anspråk för att belysa helt andra frågor och generera helt ny kunskap gentemot tidigare.

Detta tar vi fasta på i vårt metodval och våra frågeställningar. Vi väljer att se möjligheten att komma med ny relevant kunskap istället för att betrakta det sällan återkommande tillfället att undersöka en bronsåldershög som *business as usual*. Därmed inte sagt att vi inte prioriterar, men hur detta görs framgår i likhet med metodval och förväntat kunskapsutbyte nedan. Kort sagt har man möjligheten att skapa ny meningsfull kunskap genom en liten omfokusering jämfört med tidigare undersökningar.

Vetenskapliga frågeställningar gravhögen Skrea RAÄ 21

Syftet med undersökningen tecknades utifrån ett antal teman som tar sin utgångspunkt i Länsstyrelsens förfrågningsunderlag och Kulturmiljö Hallands vetenskapliga program (s 7-10). Frågorna kretsar kring människor & miljö, liv & död vilket fångar de gravlagda men kanske än mer deras efterlevande. För döda människor reser inga monument, det krävs ett aktivt samhälle befolkat av levande människor för att klara detta och det är relationen mellan dem och den gravlagde vi är ute efter genom följande frågor:

Att upprätta en KRONOLOGI över gravens och gravläggningens olika skeenden utifrån konstruktion, stratigrafi, fynd och analyser är en förutsättning för att vidare frågor skall kunna behandlas. I detta sammanhang är det viktigt att vara medveten om att det i närområdet finns minst en gravhög (Skrea RAÄ 29) som snarare dateras till förromersk järnålder än den bronsåldersdatering man kan förvänta i en gravhög i detta område:

- *Hur och när har gravritualen ägt rum? Har den ägt rum i flera skeden? Vilken årstid byggdes graven?*
- *Kan eventuella sekundärgravar kopplas till den gravlagde och/eller till monumentet? Hur förhåller sig eventuella sekundärgravar till de äldre järnåldersgravarna på grav- och boplatsoområdet RAÄ 224?*
- *Vilken är gravens relation till boplatsten RAÄ 224?*
- *Relaterar graven till en släkt, en gård eller en bygd? Idén är att komma åt detta med hjälp av jordprover.*

Gravfältet synes ligga i ett CENTRALOMRÅDE eller i vart fall ett intensivt utnyttjat landskapsrum. Det ligger med havet några km åt väster, skogen några km åt öster samt ett större vattendrag/kommunikationsled några km åt norr. Här kan högar av jord antas kunna kopplas till slättbygdens odlingsinsatser medan den eventuella närvaron av ett större kärnröse kan vara spår av influenser från och kontakter med skogsbygden, detta då vi i Halland förenklat sett har tre stråk med monumentala bronsåldersgravar, dels rösen i norra Hallands kustband, dels rösen i det inre av Halland och dels högar i fullåkerbygden. För att komplicera saker och ting finns det en lokal förekomst av gravrösen i bygden kring Skrea och lite söderut (Eftra, Slöinge, Getinge, Steninge, Harp-

Figur 4: Generationer av grävlingar har effektivt flyttat stora delar av jorden i gravhögen Brune Kulle. På bilden kan man se öppna grytgångar i profilbänkarna. (Fotonr. 2015-40-40). Foto: Leif Häggström.

linge) vilket gör att den eventuella förekomsten av ett kärnröse även kan vara en lokal kultur- eller identitetsyttring:

- *Vilka kulturmöten och konflikter ger detta upphov till och hur speglas de i graven?*
- *Vilken är gravens relation till det närliggande landskapsrummet? Det gravstråk i vilket den ingår samt bygden söder om åsen på vilken den ligger?*

SYMBOLIK/BETYDELSE kan diskuteras utifrån gravens konstruktion och material där gravar av jord kan tänkas spegla ett offer av jordbruks- eller betesmark medan eventuella kärnrösen och stenar innebär att stora ytor befriats från sten och frigjorts för odling. Jorden i gravar kan dels ge svar på vilket markslag som offrats, hur torvorna är skurna ger oss ledtrådar till hur byggandet av graven har varit organiserat.

- *Oavsett val av material är gravarna resultat av omfattande arbetsinsats, hur stor var den? Som ett led i detta kommer en viss andel av jorden och stenen att vägas, i förlängningen leder detta till frågor om det eventuella behovet av transporter av material.*
- *Är det jord från ett eller flera områden?*
- *Är det ett eller flera arbetslag som byggt gravarna?*

- *Är det torvor från åker, äng eller betesmark som använts som byggmaterial? Här är det viktigt att koppla till rännorna på område 1 och 2, rännor som är äldre än mellersta bronsålder och antagligen delar av ett odlingsystem!*
- *Finns spår av gravgåvor från växtriket?*

Många av de ovan tecknade frågorna kommer man åt genom att arbeta på gängse sätt, men (tillspetsat uttryckt) med den skillnaden att man riktar dokumentationen och provtagningen ut från centralgraven till själva monumentet. På detta vis kan **gravskicket nyanseras** och **kontextualiseras** genom att kopplas till människorna i den omgivande **bebyggelsen**. Genom att fokusera undersökningen på själva monumentet snarare än centralgraven säkerställer vi möjligheten till frågeställningsrelevanta resultat oavsett hur omfattande skadorna är på själva centralgraven genom de plundringar som gjorts i graven. Genom att utgå ifrån en Harris-matris blir även skadorna viktiga i beskrivningen och tolkningen av monumentets egenhistoria:

Kompletterande frågor gäller moderna formationsprocesser. Plundringsgropen i gravens centrala del kommer givetvis att analyseras, när skedde plundringen och vad skadades? Grävlingsgrytet i högen kommer att dokumenteras, även i detta fall är det av antikvariskt intresse att ta reda på hur mycket skada ett grävlingsgryt kan göra på en fornlämning.

5. Metod- och arbetsbeskrivning

Det är endast själva gravhögen som var aktuell att undersöka inom område 5. Gravhögen undersöktes i princip i enighet med hur detta brukar ske inom svensk arkeologi av idag. Tanken var att några små omprioriteringar i förhållande till gängse undersökningsmetod, vilka potentiellt sett kan ge stort kunskapsutbyte, skulle göras. Inspirationskällan är undersökningen av Skelhøj i västra Danmark (Holst & Rasmussen 2002). Nu visade det sig att lämningen var i betydligt sämre skick än förväntat så delar av nytänkandet fick förkastas.

De många tallarna på gravhögen var nedtagna när undersökningen inleddes. Initialt drogs förna med hallonsnår och sly bort med hjälp av grävmaskin, därefter mättes hela toppytan in. På den framrensade ytan lades en korsprofil ut. Profilens utsträckning markerades direkt på fornlämningen med markeringsfärg. Den var grovt sett orienterad i nord/sydlig riktning men anpassades efter såväl grävlingshål som större stubbar. Totalt räknade vi in 31 stubbar av olika storlek, från armtjocka rönнар till över 100 år gamla tallar. Därefter vidtog själva undersökningen. Den gjordes genom en kombination av maskinschaktning och handgrävning. Manuellt understödd maskingrävning kan den karaktäriseras som.

I syfte att få klarhet i gravhögens uppbyggnad, för att på ett kostnadseffektivt och vetenskapligt sätt kunna lägga upp resten av undersökningsmetodiken, togs ett schakt ini-

Figur 5: Profilen markerades med markeringsfärg innan grävningen vidtog. (Fotonr. 2015-40-4). Foto: Anna Häggström Aulin.

tialt upp i högens nordvästra del. Erfarenhetsmässigt är risken att stöta på sekundärgravar minst i högarnas norra del vilket motiverar strategivalet. Strategin kan beskrivas som adaptiv, den anpassades löpande efter de resultat som uppnåts och de fynd som gjordes.

Nu var profilerna som schaktet blottade inte helt lättolkade, eller rättare sagt, de sa inte lika mycket om hur högen var uppbyggd som de berättade om stora skador orsakade av grävling. Dessa skador var genomgående i hela högen och utgör ett stort bekymmer om man är mer intresserad av gravens tillkomst än dess egen historia. Grävlingsskadorna hade i sig varit motiv nog att undersöka högen även om byggnationsplaner för marken inte funnits.

Efter det inledande schaktet in i högen valde vi att, helt i enighet med undersökningsplanen, undersöka resten av graven kvadrantvis. Korsprofilens centrala delar togs därefter bort. Korsprofilens yttersta metrar sparades för att visualisera gravens mäktighet vid den visning som genomfördes på arkeologidagen.

Den första kvadrant som undersöktes var den sydöstra, där fanns fem stubbar och tre grytingångar. I den sydöstra kvadranten påträffades relativt högt belägna sekundärgravar vilket gjorde att grävmaskinen flyttades över till den nordvästra kvadranten som grävdes

Figur 6: Initialt togs ett schakt upp i högens norra del för att få grepp om stratigrafi och bevarandeförhållanden. (Fotonr. 2015-40-5). Foto: Leif Häggström.

Figur 7: En av grävningens tre regndagar. (Fotonr. 2015-40-11). Foto: Leif Häggström.

till ungefär samma nivå som den sydöstra innan maskinen flyttades tillbaka igen. Efter den sydvästra kvadranten undersöktes den nordvästra till botten därefter den nordöstra. Den sista kvadrant som undersöktes var den sydvästra. Den sista schaktning som gjordes var att i slutet av undersökningen ta bort korsprofilen. Avslutningsvis sopades hällen ren i jakt på eventuella underliggande hållristningar. Några ristningar påträffades ej. All schaktning gjordes med en eller två arkeologer arbetandes vid skopan. Detta gjorde att de fem sekundärgravarna snabbt kunde identifieras och undersökas för hand istället för grovt med maskin. Sekundärgravarna förekom i den sydöstra och den nordöstra kvadranten samt i profilen mellan den sydöstra och den sydvästra kvadranten. Högen och arbetet fotodokumenterades löpande. Allt, och lite till, som bedömdes som relevant dokumenterades digitalt genom inmätning med gps. Material till en Harris-matris samlades in löpande.

De analyser som genomfördes var:

- *Kol 14-dateringar av brända ben från de olika sekundärgravarna*
- *Osteologisk bedömning av benmaterialet*
- *Begränsad vegetationshistorisk analys. Här skall framhållas att vi endast erhållit muntliga preliminära resultat. Nu var dock graven så skadad att resultaten av en*

mer omfattande vegetationshistorisk analys vore av tveksamt värde.

- *Keramisk analys/fördjupad registrering gjordes av Torbjörn Brorsson för att vi skulle förstå keramiken bättre och om möjligt koppla samman undersökningarna av Skrea RAÄ 21 med Skrea RAÄ 224.*
- *I tillägg till detta så har de påträffade gravgåvorna i metall konserverats.*

Analyserna finns återgivna i sin helhet i bilagedelen av rapporten. Resultaten återges under relevant anläggning i presentationen av undersökningsresultat härnäst.

De vädermässiga förutsättningarna under själva undersökningen gjorde att inga förse- ningar uppstod, arbetet kunde löpa som planerat. Utifrån grävdagboken kan det konsta- teras att det var sol eller uppehåll större delen av tiden. Endast tre av undersökningens totalt femton fältdagar innebar mer eller mindre ihållande regn.

6. Undersökningsresultat

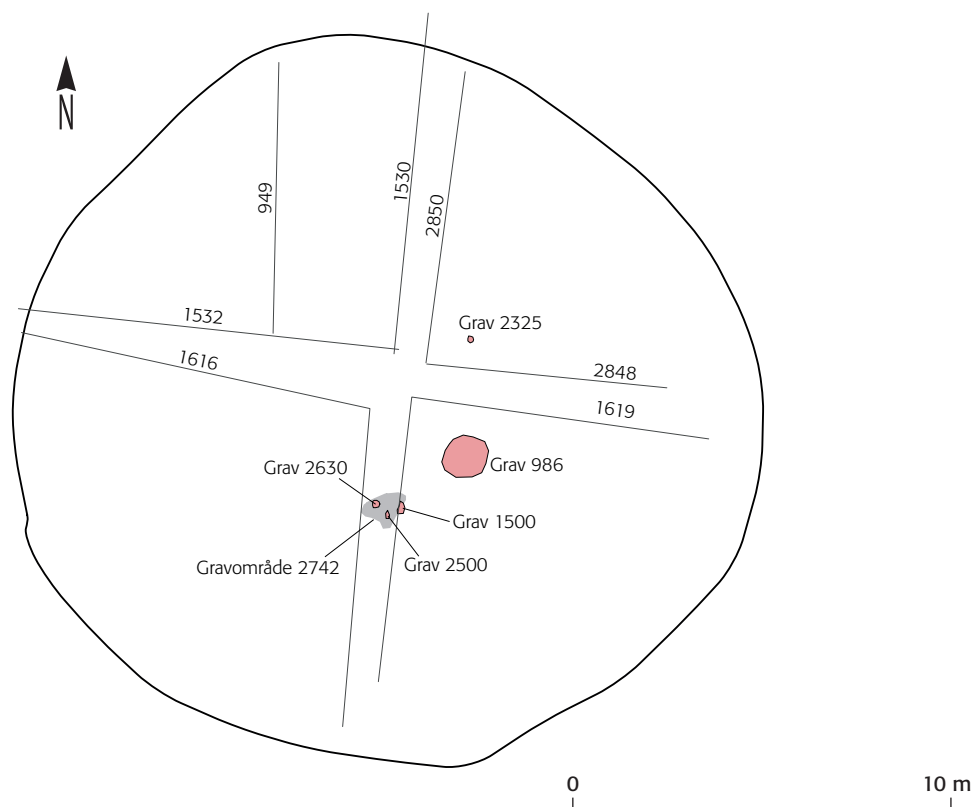
Utgångspunkt: Alla resultat en undersökning genererar är beroende av förutsättningar, metod och tolkning. Förutsättningarna utgörs av det som fanns vilket påverkas genom de årtusenden som förflutit sedan graven skapades men även hur omständigheterna var när undersökningen genomfördes. Metoden för hur gravhögen undersöktes beskrevs ti- digare i denna rapport. Tolkningen presenteras i det följande.

Gravhögens uppbyggnad och konstruktion

Gravhögens uppbyggnad och konstruktion beskrivs bäst som en omvänd grävprocess. Det vi undersökte sist är det som skapades först. Det som tas upp i denna del är kultur- betingade händelser vilka relaterar till graven i egenskap av grav. Därutöver har det hänt åtskilliga saker med graven efter att den övergivits, vissa av dessa saker har varit mänsk- ligt betingade andra har orsakats av djur.

På en bar berghäll anlades graven. I några skrevor och gropar fanns gammal jord, torv, från den ursprungliga ytan kvar. Om de som anlade graven fick sopa rent hällen eller om den var i princip fri från jord och vegetation kan vi inte veta.

Gravens planerade utbredning markerades genom att ett halvdussin block, i storleksord- ningen 0,5-0,7 m stora placerats i en rundad form. Mitt emellan dem, mitt i den plane- rade gravhögen, anlades själva primärgraven. Hur den var konstruerad vet vi inte. Det kan ha varit en skelettgrav i någon form av tråkista eller kanske i en svepning av läder eller tyg. Århundraden och generationer av grävlingar har flyttat i princip all jord i gravhögens centrala delar från sin ursprungliga plats. Inga spår av gravhögens förmodade primärgrav finns kvar. Om där nu fanns en gravläggning i mitten. Det vet vi inte, trots att vi un- dersökt hela gravhögen och lite till. På andra platser i graven fanns fem sekundärbegrav- ningar bevarade, tre av dem låg tillsammans i något som vi valt att benämna gravområde.

Figur 8: Plankarta som visar gravhögen med profiler och de olika sekundärgravarna. Profilerna har anpassats efter var det finns stubbar vilket gör att de inte ligger så perfekt som kanske skulle vara önskvärt. I gravens norra del syns även profilen från det inledande, sonderande schaktet. På planen finns de fem gravarna samt "gravområdet" som innefattar tre av gravarna. Digital bearbetning Mats Nilsson. Skala 1:200.

Spritt över högen fanns slagen kvarts och kvartsit. Fenomenet noterades då det fanns betydligt mer kvarts och kvartsit i toppskikten av monumentet än nere i det. De vita stenarna varken mättes eller samlades in så några volymer kan inte beräknas. Över hela monumentet, men framför allt dess västra del, låg strandsvallade klapperstenar integrerade i stenpackningen. Klapperstenarna utgjorde uppskattningsvis 3-4% av det totala stenmaterialet. Klapperstenar av detta slag förekommer inte ytligt i högens direkta närområde utan måste ha burits dit från en annan plats, sannolikt närmare havet. Även detta fenomen noterades men varken mättes in eller vägdes. Såväl de vita som de strandsvallade stenarna förefaller medvetet lagda/spridda och har med monumentet i sig att göra. Kanske som en del av en rit eller i vart fall som en praktik.

Invid och lite ovanpå monumentets nordvästra del fanns odlingssten. Avgränsningen för dessa mättes in och var ungefär 1,5 m i diameter. Stenarna, som var 0,1-0,3 m stora, kommer från den intilliggande åkerlyckan. I åkerlyckan togs sökschakt upp i syfte att finna spår av kringliggande ritualer, inga sådana spår kunde identifieras. Åkerlyckan var överlag mycket sumpig även under den relativt torra period under vilken undersökningen utfördes vilket bör ha inneburit att det var svårt att bedriva odling på platsen.

Fynd

Vid undersökningen gjordes fynd av bronsföremål, keramik, brända ben, flinta och en malsten samt kvarts. Huvuddelen av fynden gick att knyta till enskilda gravläggningar men några anträffades i andra delar av graven. Fynden finns listade i en tabell bilaga 1.

Kategori	Fyndposter	Vikt
Keramik	10	4855 g
Bronsföremål	8	44 g
Brända ben	6	3682 g
Flinta	13	621 g
Övrigt (bergart, kvarts)	8	4830 g

Figur 9: En handfull ben från en av gravläggningarna. (Fotonr. 2015-40-32). Foto: Anna Häggström Aulin.

Formationsprocesser

Det finns tre saker som mer än något annat påverkat gravens status sedan den byggdes.

Vegetation och träd. När grävningen påbörjades var de träd som växte på den nyavverkade. Det äldsta trädet som tagits ner var en tall med 107 årsringar. Det fanns stubbar efter totalt 31 träd på gravhögen. Dessa är de träd som vuxit där på senare tid, hur många generationer träd som vuxit på högen under de ungefär 3000 år som förflutit sedan den byggdes är inte ens meningsfullt att spekulera i, men att högen påverkats kraftigt är ett oomkullrunkerligt faktum.

Figur 10: Profilerna invid gravens nordöstra kvadrant, bilden är tagen mot väster. På bilden syns dels grävlingryt och dels stubbar mycket tydligt. (Foto 2015-40-39). Foto: Leif Häggström.

Grävlingssgryt fanns det i gravhögen. Det var stort och hade ett knappt dussin ingångshål spridda över gravhögens yta. Teoretiskt sett hade detta kunnat innebära att det bara var material utflyttat ur själva högen i och med grävlingarnas grävande. Men i och med

Figur 11: Den nord-sydliga profilens västra sida. Här syns dels den öppna grävlingsgången tydligt. Som ett sandfärgat stråk över den öppna gången syns ett litet stycke opåverkad lagerföljd. Det bruna lagret i toppen, framför allt i bildens högra del, är en igenfylld plundringsgrop. (Fotonr. 2015-40-43). Foto: Leif Häggström.

att gryten visade sig vara många generationer gamla så fanns där allt ifrån öppna gångar till gamla igenrasade eller med annat material utfyllda gångar. Primärt var det gravens centrala delar som påverkats av grävlingarnas grävande.

Profilen genom gravhögen i öst-västlig riktning är en bra illustration till hur omfattande påverkan grävlingen åstadkommit.

Plundringsgrop, en sådan fanns i toppen av graven. Plundringsgropen var integrerad med systemet av grävlingsgångar och utkastmaterial från gångarna. Gropen var med andra ord svår att urskilja även i profil.

I gravens nordvästra del påträffades en del **odlingssten**. Uppenbarligen uppkastad från en åker som någon gång varit i bruk på den lilla markytan intill.

Formationsprocesserna vägs samman med gravens övriga historia i ett tolkningsförslag senare i rapporten.

Sekundärgrav A986

Den först påträffade ensamma gravläggningen (A986) var ytligt belägen i den sydöstra kvadranten. Denna grav innehöll det som bedömdes vara benen från en äldre man (se bilaga 3). Detta var en av tre gravar som innehöll bronsföremål, i detta fall ett **tunnbladt eggverktyg (fnr 18)**, kanske en fin kniv, skära eller en smal rakkniv. Fragmentet är allt för litet för att finna några direkta paralleller, möjligen kan man utifrån storleken anse att den skulle kunna vara från bronsålderns mellersta del snarare än dess absoluta

Figur 12: Anna Häggström Aulin undersöker sekundärgrav A986. (Fotonr. 2015-40-6). Foto: Leif Häggström.

början eller slut men mer specifikt än så blir inte den typologiska föremålsdateringen i detta fall (jfr Montelius 1917). Graven daterades till ungefär 1000-900 f.Kr (2806±37 BP) genom ^{14}C datering av brända människoben.

Graven hittades vid schaktning genom att det framkom keramik (fnr 7, 8, 9) och ben (fnr 1) i ytan. Området rensades upp för hand och graven begränsades genom fyndspredning då inga tydliga mörkfärgningar som särskiljer sekundärgraven kunde urskiljas. Fyllningen, som sållades, utgörs av lätt humös gulbrun sand med enstaka kolinslag. Graven utgörs av rikligt med keramik (drygt 1,8 kg) och ben (ca 600 g) från ytan till ett djup av 10 cm. Keramiken utgörs av delar av en skål som var glättad. Mynningsformen placerar kärlet i yngre bronsålder eller förromersk järnålder (se bilaga 2). I ytan upptar graven ett område med upp till 1,4 m bredd. Graven är placerad i stenpackningen och täckt med ett lager, sannolikt återanvänd, sten.

En viktning av de olika fynden och analyserna, där ^{14}C fått snäva in dateringen, ger vid handen att graven bör vara från bronsålderns yngre del, närmare bestämt period IV.

Sekundärgrav A2325

Den äldsta påträffade graven (A2325) i högen var också ytligt placerad tämligen centralt i högens östra del, knappt två meter norr om den andra ensamma graven (A986). Den var mycket skadad av grävlingens framfart och innehöll drygt 3 hg brända ben. Dessa bedömdes komma från en äldre kvinna (se bilaga 3). Graven daterades till ungefär 1200-1000 f.Kr. (2892±37 BP) genom ^{14}C -datering av brända människoben.

Figur 13: Mats Nilsson rensar den nordöstra kvadranten. Vid roten strax framför Mats vänstra fot hittades sekundärgrav A2325. I bakgrunden syns Anna Häggström Aulin som undersöker sekundärgrav A986. (Fotonr. 2015-40-12). Foto: Leif Häggström.

Figur 14: Sekundärgrav A2325 har rensats fram. (Fotonr. 2015-40-22). Foto: Mats Nilsson.

Graven hittades när det vid rensning invid en stubbe framkom brända ben (fnr 40) och keramik (fnr 11). Keramiken väger nästan 5 hg och bedöms komma från ett kärl av en typ med inåtböjd mynning som var mycket vanlig under yngre bronsålder fram till och med förromersk järnålder. Kärlet var delvis rabbat (se bilaga 2). Graven har delvis störts av djur i modern tid vilket märks genom förekomst av plommon- samt körsbärs-kärnor i mängd. Kanske ligger den på samma plats som en grävlinglatrin, kanske en matgömma för något mindre djur.

Ben och keramik fanns koncentrerade till ett ca 0,2x0,15 m stort område, i öster störs det av sagda koncentration av stenfruktskärnor. Benkoncentrationen låg mitt i en ljusare anläggning (nedgrävning?), ca 0,6x0,4 m stor (Ö-V). Kring benkoncentrationen låg tre stenar. Anläggningen störs av rötter från en stubbe precis öster därom. Strax under gick en grävlingsgång. Allt material sällades.

Graven är tydligt störd av såväl grävlingens grävande som rötter och mänskliga aktiviteter. De mänskliga aktiviteterna utgörs av en skärva från en äldre pilsnerbutelj, eventuellt handblåst.

En viktning av de olika fynden och analyserna ger vid handen att graven bör vara från bronsålderns mellersta del, ¹⁴C-dateringen snävar in dateringen till period IV.

A2742, gravområde för tre sekundärgravar

I gravhögens södra del påträffades tre tämligen rätt liggande gravar. De verkar ha satts ner i en gemensam större grop, antingen vid ett och samma tillfälle alternativt inom en mycket kort tidsrymd. Under varje enskild grav fanns en flat sten. Kantställda flata ste-

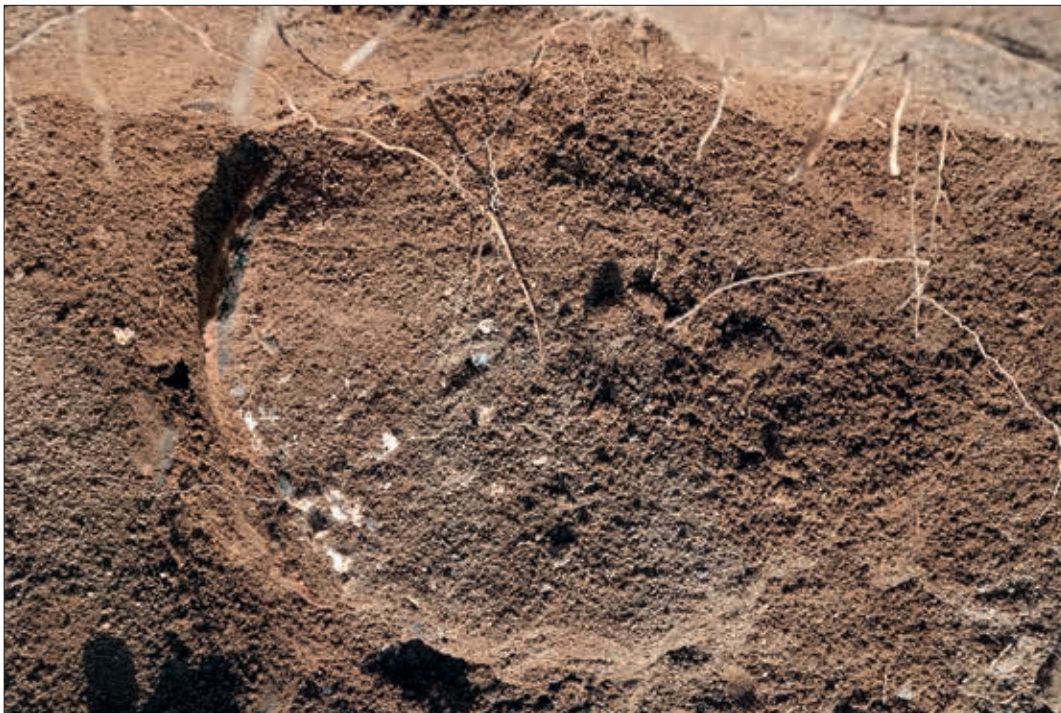
nar verkar ha avgränsat de olika begravningarna från varandra. Gravarna har lite olika, men överlappande, dateringar om man lutar på ¹⁴C-dateringen av brända ben men eftersom de förefaller vara nedlagda vid samma tid så förefaller det motiverat att anse att begravningarna är från samma tillfälle (åtminstone arkeologiskt sett). Detta innebär att de olika gravarnas datering viktas mot varandra.

Tre gravar: A1500

Vid schaktning observerades en ansamling brända ben under en locksten. En handfull ben drogs iväg med grävskopan med sållades fram och tillvaratogs. När benansamlingen rensades fram hittades en urna i vilken benen låg. Själva urnan rensades fram i profilväggen. Den stod på en flat häll.

Urnan tömdes på plats och materialet sållades. Fynden utgjordes av ungefär 14 hg brända ben (fnr 43), 2,2 kg keramik (fnr 6) och två bronsföremål. Själva urnan var rabbad, invid den togs ett jordprov. Urnan hade förutom partiell rabbning med en glättad övre del även vulster. Den var ungefär 19,5 cm hög med en mynningsdiameter på 18 cm och en bottendiameter på 11 cm. Det är en vanlig kärltyp som dateras till yngre bronsålder till och med förromersk järnålder alternativt bronsålderns period IV-V (se bilaga 2).

Det första bronsföremålet är ett **eggverktyg (fnr 16)**, kniv eller skära. Det har en välvd rygg som delvis är flat och delvis rundad. Kanske är den rundade delen den som ligger närmast den del där handtaget suttit. Profilen är närmast som en liksidig triangel. Det finns i i *Minnen från vår forntid* (Montelius 1917) exempel på knivar, skäror och rak-

Figur 15: Lockstenen på sekundärgrav A150 har precis avlägsnats. (Fotonr. 2015-40-13). Foto: Anna Häggström Aulin.

Figur 16: Urnan tömdes på sitt innehåll.
(Fotonr. 2015-40-19).
Foto: Anna Häggström Aulin.

knivar med liknande kurvatur på ryggen av bladet. Formen förekommer från period II och fram till period V.

Det andra bronsföremålet är en **nål (fnr 17)** vars ena halva har ett runt tvärsnitt och vars andra halva har ett rektangulärt tvärsnitt.

Någon egentlig nedgrävning i vilken urnan var placerad kunde inte identifieras. Kanske byggdes graven in i högen när den konstruerades, kanske grävdes den ner och stenpackningen lades tillbaka med noggrannhet ovanpå.

Den första graven (A1500) i sammanhanget innehöll en medelålders man (se bilaga

Figur 17: Urnan har tömts men befinner sig fortfarande in situ. (Fotonr. 2015-40-20). Foto: Anna Häggström Aulin.

Figur 18: Sekundärgraven A1500 i den upprepade profilen. Carl Persson dokumenterar profilen. (Fotonr. 2015-40-21). Foto: Leif Häggström.

3). Han var den enda¹ som fått med ett djuroffer i sin grav, det rörde sig om ett slaktkoget lamm (3-18 månader gammalt). Eventuellt finns ytterligare ett djur i graven men vilken arten är gick inte att bedöma men det verkar äldre än lammet (se bilaga 3). Begravningen var den yngsta i hela gravhögen men det innebär inte så mycket i sammanhanget. Graven dateras till ungefär 1000-900 f.Kr. (2778±40 BP) genom ¹⁴C datering av brända människoben.

En viktning av de olika fynden och analyserna i förhållande till kontexten där graven är samtida med de andra två gravarna inom gravområdet ger vid handen att graven är från bronsålderns period IV.

Tre gravar: A2500

En dryg halvmeter sydväst om A1500 hittades grav A2500. Graven utgjordes av en ansamling brända ben belägna ovan en stenhäll liknande den i grav A1500. Mellan A1500 och A2500 fanns en flat sten ställd på kant, den förefaller vara en avgränsning mellan två gravrum.

Några spår av ett kärl i grav A2500 identifierades inte varvid man, med anledning av hur koncentrerat benen låg, kan misstänka att de legat i en förgänglig behållare. Kanske ett svepkärl i trä, kanske en påse i skinn. Allt material i A2500 sållades och fynden (3 hg brända ben, fnr 40) togs till vara.

Denna grav innehöll en ung vuxen person som inte kunnat könsbedömas. Att den något snävare benämningen ung vuxen används istället för det bredare begreppet tonåring beror på att personen skulle vara 15-18 år om hen var kvinna, jämfört med 17-19 år om hen var man (se bilaga 3). Hen hade till skillnad från de båda övriga inga gravgåvor av brons. Graven daterades till ungefär 1150-1000 f.Kr (2875±37 BP) genom ¹⁴C-datering av brända människoben.

En viktning av ¹⁴C-analysen gentemot sammanhanget gör att en datering till bronsålderns period IV förefaller rimlig.

Tre gravar: A2630

En dryg halvmeter väster om grav A1500 och 30 cm NV om grav A2500 hittades grav A2630. Denna grav låg närmast inklämd mellan några stenar, varav en föreföll ha fungerat som en mindre locksten. Även denna gravläggning, i likhet med den i A2500, förefaller ha gjorts i en svepask av trä eller påse av skinn. Detta då benen låg tätt samlade

1 En sanning med modifikation. Det finns ett bränt benfragment om 0,2 gram från grav A2500 som kommer från ett okänt djur. Men eftersom det bara är ett enda och så litet så vill jag inte tolka det som ett djuroffer utan eventuellt som en klädesdetalj eller mindre artefakt tillverkad i djurben och som bränts till oigenkännlighet vid kremeringen.

Figur 19: Sekundärgrav A2500 hittades i profilbänken strax sydväst om sekundärgrav A1500. (Fotonr. 2015-40-24). Foto: Leif Häggström.

och inte förefaller ha hållits ner i en grävd grop helt slumpvis.

De brända benen (ca 1 kg, fnr 42) låg koncentrerade till en yta som var ca 20 cm i diameter. Bland benen påträffades fyra bronsföremål. Bronsföremålen utgörs av:

En delvis spiralvriden **nål (fnr 12)**. Om det är en dräktnål, del av ett spänne eller en synål är okänt, den har ett kvadratisk tvärsnitt. Någon direkt parallell återfinns inte i *Minnen från vår forntid* (Montelius 1917).

En **skära (fnr 15)** eller **kniv** med tappar på ryggen. Bladet är skålslipat upp till halva dess höjd. Bladets övre del bär spår av fina hammarslag. Eggen är mycket tunn, delvis är den fortfarande skarp och en liten del av eggen har slipskägga som viker ner över ena sidan av bladet. Skäran/kniven har formmässiga likheter med sågen och de gjutformar som finns avbildade i *Minnen från vår forntid* (Montelius 1917:70) katalognummer 1068, 1069 samt 1070, vilket placerar den i bronsålderns period IV.

En **pincett (fnr 14)** med ornamentik. Pincetten är i tunn brons och formad som en likbent triangel. Ornamentiken är ett band om avslutas med cirklar, kan tolkas som en orm eller mask. Pincetten är form- och dekormässigt lik pincetter som finns avbildade i *Minnen från vår forntid* (Montelius 1917:72) katalognummer 1120, 1121 och 1122, vilket placerar den i bronsålderns period IV.

En slät **rakkniv (fnr 13)** med tillbakavridet handtag. Rakkniven är tunn, välbevarad och utan dekor. Huvudet/handtaget har stora likheter med katalognummer 1108 i *Minnen från vår forntid* (Montelius 1917:72), formmässigt liknar den flera andra rakknivar, även dem från bronsålderns period IV.

Figur 20: Skäran/kniven (fnr 15) och nålen (fnr 12) in situ. (Fotonr. 2015-40-37). Foto: Leif Häggström.

Figur 20b: Skäran/kniven (fnr 15) och nålen (fnr 12) i konserverat skick. Foto: Anders Andersson.

Figur 21: Pincetten (fnr 14) har precis plockats fram ur jorden. (Fotonr. 2015-40-33).
Foto: Anna Häggström Aulin.

Figur 21b: Pincetten (fnr 14) i konserverat skick.
Foto: Anders Andersson

Figur 22: Jorden har precis släppt sitt grepp om
rakkniven (fnr 13). (Fotonr. 2015-40-35).
Foto: Leif Häggström.

Figur 22b: Rakkniven (fnr 13) i konserverat skick. Foto: Anders Andersson.

Figur 23: Materialet från sekundärgrav 2630 sållades för att så många ben som möjligt skulle kunna tillvaratas. (Fotonr. 2015-40-34). Foto: Leif Häggström.

Denna grav innehöll en medelålders människa med tydligt könsindikerande osteologiska attribut typiska för såväl manligt som kvinnligt kön (se bilaga 3). Denna grav var högens rikaste och innehöll inte mindre än fyra föremål av brons typiska för bronsålderns period IV, en pincett, en skära, en nål och en rakkniv. Artefaktsammansättningen kan ställas i relation till Paul Treherne's resonemang om krigarens skönhetsideal i europeisk bronsålder. Kanske är det så man skall se hen som ligger i graven, att det är en person som levde ett liv där kroppsvård och skönhet stod i centrum (jfr Treherne 1995) Och det är kanske, trots de tydligt markerade könen på vanligen återgivna hållbilder, så att det inte spelade någon roll om det var en man eller kvinna då, 1100-950 f.Kr (2858±35 BP), när hen gravlades.

En viktning av de olika fynden och analyserna ger vid handen att graven bör vara från bronsålderns period IV.

Harris Matrix

För att lättare kunna förstå, tolka och visualisera de olika skeenden som skapat gravhögen Skrea RAÄ 21 har vi arbetat med en Harris matris. Eller rättare sagt, en variant av Harris matris som inte enbart baseras på stratigrafiska samband utan även strukturerar tidsmässigt. Den variant av Harris matris som vi valde var ett program som heter Harris Matrix Composer (förkortas HMC framöver). Det finns att ladda ner från nätet. I HMC registrerar man

varje företeelse som antingen *deposit* (ungefär lager) eller *surface* (yta). Dessa ges relationer till andra företeelser, relationerna är antingen rumsliga (över/under) eller tidsmässiga (före/efter/samtida). Företeelserna kan sedan grupperas i faser eller i tidsmässiga samband (period). När detta sedan visualiseras bli grafen inte riktigt som den strikta stratigrafiska ordning de flesta är vana vid i en klassisk Harris Matris. Snarare liknar grafen ett kopplingsschema för elektronik. Detta gör den tämligen svåravläst, men samtidigt mycket användbar i tolkningsarbetet kring vad som hänt på platsen. Jag har i utvärderande syfte använt en provversion av HMC som är begränsad i fråga om hur mycket information man kan lägga in. Inte heller finns det någon utskriftsfunktion. Jag vet ej om utskriftsmöjlighet finns i betalversionen.

Under grävningens gång samlades uppgifter om företeelser in löpande och registrerades i HMC. Det gör att när man kikar på matrisen så framträder företeelser som inte nämnts eller diskuterats närmare tidigare i rapporten.

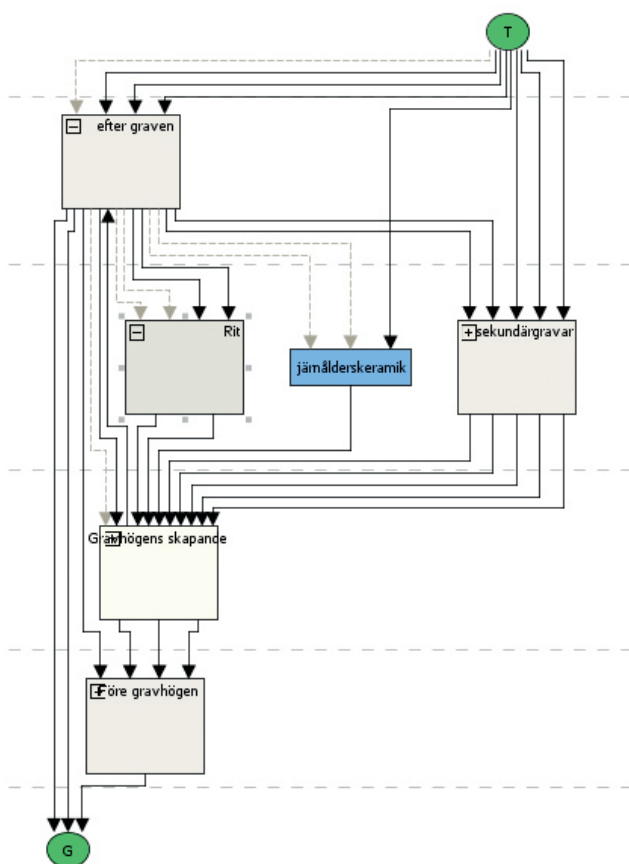
Skall man mycket grovt fasindela de olika händelser som påverkat högen så kan det göras enligt nedan, från äldsta till nyaste. Faserna finns visualiserade i figur 24:

- *Före högen. Här finns den ursprungliga markytan och de spår den innehåller (t.ex. pollen) samt spridda flintor.*
- *Högens skapande. Här finns den ursprungliga (hypotetiska) gravläggningen som vi inte fann några identifierbara spår av, men även högfyllningen, manteln av sten samt den överliggande stenpackningen.*
- *Ritualer i form av spridandet av slagen kvarts samt spridandet av strandsvallad klappersten över stenpackningen. Den tidsmässiga relationen till punkterna 2 och 4 är osäker.*
- *Sekundära begravningar i högen. Här återfinns de gravläggningar som gjorts efter monumentets anläggande. Den tidsmässiga relationen till punkt 3 är osäker.*
- *Det som hänt efter den sista begravningen. Allt det som hänt efter att den sista begravningen gjordes i monumentet, t.ex. odlingssten från röjd åkerjord norr om gravven, en plundringsgrop, allt det grävlingarna ställt till med.*

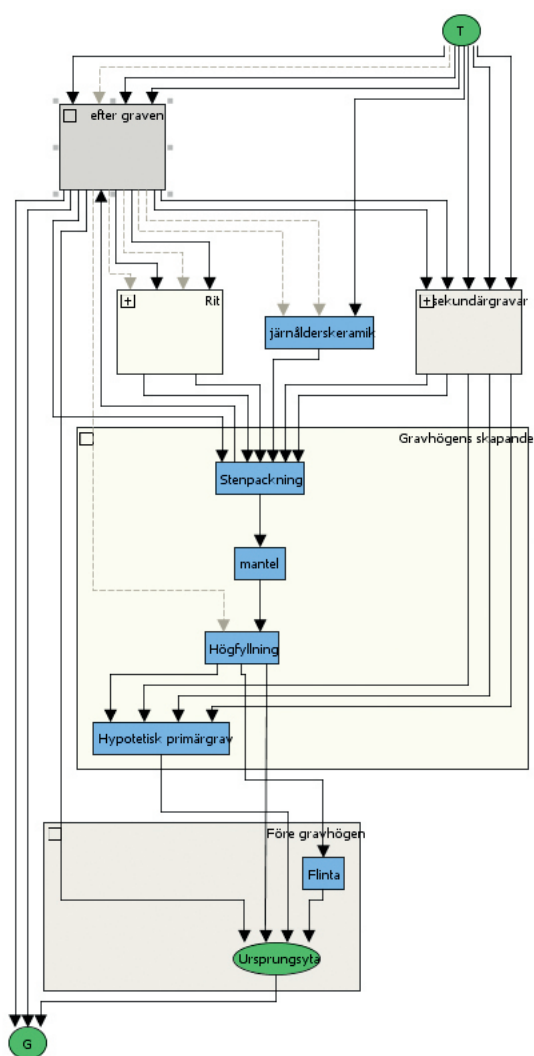
Varje fas innehåller åtskilliga händelser och stratigrafiska observationer.

Om man kikar närmare på de två äldsta faserna, dvs **före gravhögen** samt **högens skapande** så illustreras dem i figur 25.

Före gravhögen skapades så fanns en ursprungsyta. Det är osäkert om den gjordes ren, kanske sopades, före det att gravhögen anlades eller om den bestod av mer eller mindre rent hälleberg. I en ficka i berget togs prover för markpollen vilka redovisas översiktligt i bilaga 5. Vegetationen utgjordes av halvöppen mark som hävdades med ett lättare betestryck. På denna yta fanns det enstaka flintor.

Figur 24: De olika skeendena i gravhögens historia så som de ter sig i en Harris Matrix.

Figur 25: De äldsta faserna i högens historia i en Harris Matrix.

Figur 26: Överst i högen fanns en ställvis gles lagd stenpackning. (Fotonr. 2015-40-10). Foto: Leif Häggström.

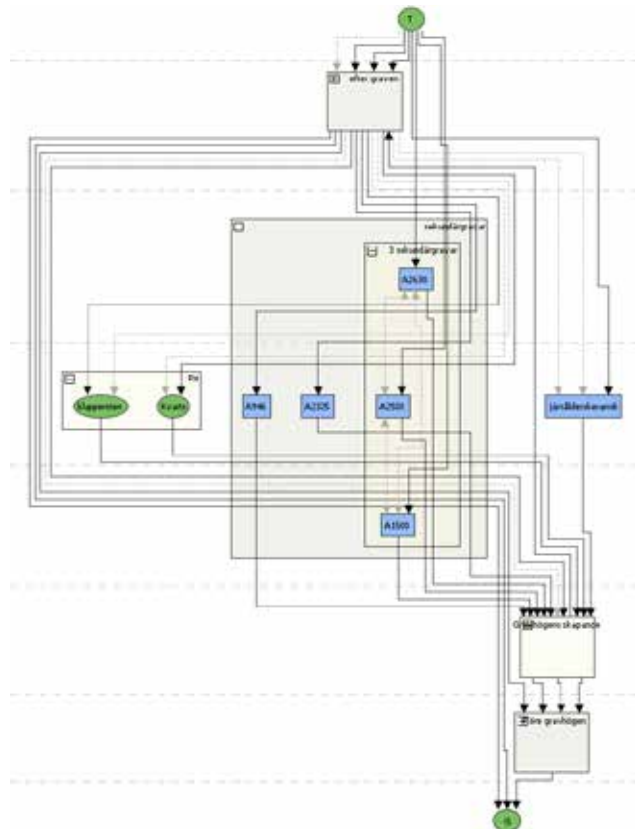
Gravhögens skapande innebar att man placerade en hypotetisk primärgrav centralt i graven. Vi vet av tidigare förklarade skäl inget om denna men antar att den bör ha funnits, inte minst som en majoritet av de halländska gravhögarna bär spår av en centralt placerad primärgrav (Lundborg 1972, 2007). Kring och över primärgraven kastas jord upp och skapar fyllningen. Kring den placeras en mantel och upp över fyllningen en ställvis gles stenpackning.

Om man kikar på de två efterföljande faserna så är det okänt i vilken ordning dessa inträffade eller om de är grovt sett samtida. Företeelserna utgörs av **sekundärbegravningar** och övriga identifierade **ritualer**, detta illustreras i figur 27.

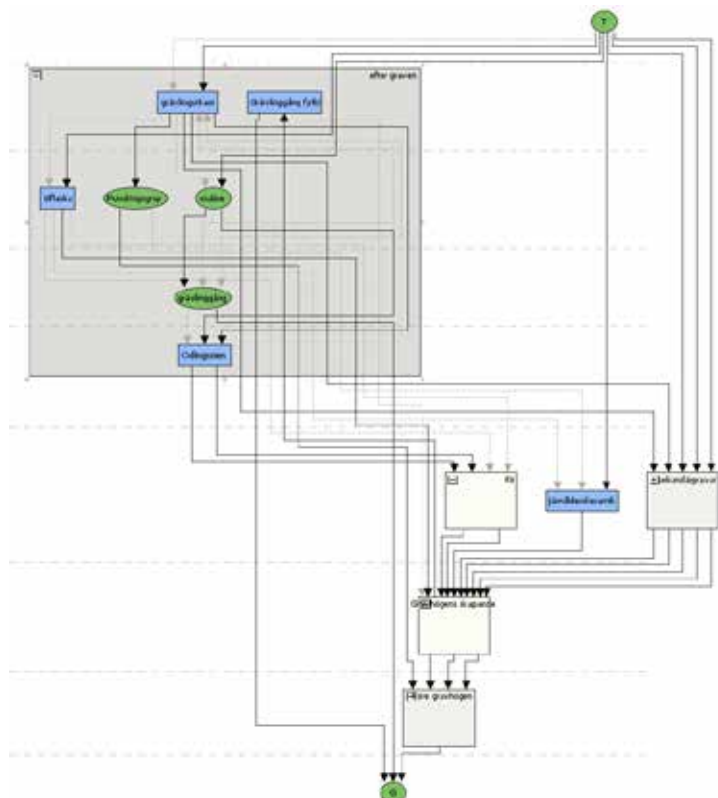
I gravhögen identifierades fem olika **sekundärgravar** varav tre bör vara helt samtida i och med att de ligger i samma nedgrävning. Vad sekundärgravarna innehåller diskuteras på annan plats i rapporten men sammanfattningsvis kan det påpekas att samtliga begravningar bör härröra från bronsålderns period IV.

Två tydliga **ritualer** identifierades. Ordet ritual är känsloladdat, egentligen hade orden praktik, sedvänja eller tradition varit minst lika bra.

Den ena ritualen/praktiken känner vi igen från flera andra håll (jfr Carlie 1999), det rör sig om spridda vita stenar. **Kvarts** och kvartsit som spritts över gravytan. Det finns omfattande diskussioner om denna ritual på andra håll, däremot fann vi spår av en annan ritual som inte diskuterats så mycket i litteraturen. Den innebar att människor burit havsslipade **klapperstenar**, av upp till en knuten hand storlek, upp till graven och lagt dem invid och på monumentet. Intrycket är att klapperstenarna inte kommer från närområdet utan burits upp på berget eftersom vi inte hittat några klapperstensförekomster i närområdet.

Figur 27: Sekundärbegravningar och ritualer så som de ter sig i en Harris Matrix.

Figur 28: De händelser som ägt rum efter att gravhögen färdigställts och slutat fungera som grav i en Harris Matrix.

Figur 29: Graven timmarna innan grävningen påbörjades, ungefär det ögonblick då man kan säga att graven övergick från att vara kulturhistoria till att bli ett antikvariskt undersökningsobjekt. (Fotonr. 2015-40-1).
Foto: Leif Häggström.

Efter graven är den femte fasen. Som visas i figur 28. Det är en lång fas som täcker in nästan tre årtusenden. Under den tidsperioden hinner mycket hända. På ytan norr och nordväst om graven finns en yta som i något skede odlats. I samband med odlingen har **odlingssten** slängts undan varvid det hamnat på kanten av graven. Såväl graven som den gamla odlingsytan var täckta av skog innan grävningen kom igång. De äldsta **stubbarna** vi räknade årsringar på var 107 år gamla. Mitt i gravhögen fanns en **plundringsgrop** som var avsevärt äldre än träden/stubbarna. Eftersom plundringsgropen var fylld med utkast från **grävlingarnas gångar** så var den äldre än dessa. Vissa grävlingsgångar var dock gamla och **igenfyllda** genom årens lopp. Därtill påträffades rester av en äldre ölflaska. Kanske samtida med träden, eventuellt spår från när träden planterades i området.

7. Analyser

¹⁴C analyser, osteologisk bedömning, analys av keramikmaterialet samt en översiktlig makro- och pollenanalys har genomförts inom ramen för projektet. Samtliga analyser återfinns i sin helhet bland bilagorna, nedan följer en kort sammanfattning av resultaten från respektive insats.

¹⁴C

Bränt människoben från de fem sekundärgravarna daterades på Ångströmlaboratoriet i Uppsala. Analyserna finns redovisade i sin helhet i bilaga 4:

Anläggning	Labnummer	¹³ C värde, promille	¹⁴ C ålder	Kalibrerad ålder (1σ) / period	Kalibrerad ålder (2σ) / period
A986	Ua-44889	-18,8	2806±37 BP	1005-910 BC Period IV	1060-840 BC Period IV-V
A1500	Ua-44890	-22,3	2778±40 BP	980-890, 880-840 BC Period IV-V	1020-820 BC Period IV-V
A2325	Ua-44891	-21,9	2892±50 BP	1200-1170, 1160-1000 BC Period III-IV	1260-1230, 1220-920 BC Period III-IV
A2500	Ua-44892	-27,0	2875±37 BP	1130-1000 BC Period III-IV	1200-920 BC Period III-IV
A2630	Ua-44893	-20,9	2858±35 BP	1120-1100, 1090-970 BC Period III-IV	1130-910 BC Period III-IV

Vegetationshistoria, makro- och pollenanalyser

Insatserna blev synnerligen begränsade till följd av högens bevarandeförhållanden. En sonderande analys av pollen ur en torvficka under gravhögen gjordes och gav följande resultat:

Vegetationen då gravhögen anlades var halvöppen och det fanns ett kärr alldeles i närheten. Vegetationen dominerades av al, vitmossa och ormbunkar. Där fanns även örter och gräs, dock inte i sådana mängder att det rör sig om hårt utnyttjad betesmark eller ängsmark. På sluttningarna växte även tall och lind.

Den sonderande analysen gjordes av FL Mats Regnell, Stockholms Universitet och finns redovisad i bilaga 5.

Osteologi

Den osteologiska bedömningen gjordes av Anna Kloo Andersson och återges i sin helhet i bilaga 3. Benen från respektive grav har bedömts. Sådär lyder bedömningen i kortet: A1500 innehåller ben från en vuxen (medelålders) människa (troligtvis man) och ett får. Fåret var inget spädlamm utan en ung individ (max 2 år). Eventuellt finns även ett större däggdjur representerat, bedömningen är dock osäker. Riktigt många av benen var dåligt brända men det verkar vara frågan om hur de har rört runt i bålet och var olika benbitar har hamnat, mitt i bålet eller i dess utkanter.

A2500 innehåller ben från en människa, antagligen en tonåring.

A2630 innehåller ben från en vuxen människa med såväl manliga som kvinnliga könskaraktäristiska drag på skelettet.

A2325 innehåller ben från en äldre kvinna.

A986 innehåller ben från en äldre man.

Analys av keramikmaterialet

Utifrån Torbjörn Brorssons genomgång av keramiken kan det konstateras att keramiken kommer från åtta (8) olika kärl, vilka utifrån form och teknik kan dateras till tidsspannet bronsålderns period IV fram till och med förromersk järnålder. Keramiken i graven Skrea RAÄ 21 och på bopplatsen Skrea RAÄ 224 förefaller utifrån tunnslip vara tillverkad av samma råvara. Den keramiska analysen finns återgiven i sin helhet i bilaga 2.

8. Gravhögens historia, enkel tolkning av resultaten

Undersökningen av den svårt sargade gravhögen visar två viktiga saker. För det första att det var väl motiverat av länsstyrelsen att fatta beslut om att graven skulle undersökas snarare än sparas till eftervärlden, gravens kunskapsvärde visade sig vara oerhört mycket högre än dess upplevelsevärde. För det andra visar det att även mycket svårt skadade fornlämningar kan ha ett högt kunskapsinnehåll.

Någon gång i mitten av bronsåldern, eller kanske dess äldre del, gravlades någon på en bergsklack på sydsidan av ett höjdråk. Över den döde kastades en hög upp. Högen färdigställdes genom att en mantel och gles stenpackning fick täcka den. Högen har byggts allra senast under bronsålderns period IV, antagligen något tidigare.

När högen var färdigställd följde såväl ytterligare ritualer som begravningar. Totalt fem ytterligare begravningar gjordes vid tre olika tillfällen. Det förefaller inte finnas något uppenbart mönster i fråga om kön eller ålder hos de begravda. Där fanns yngre vuxna, medelålders och gamla individer. Där fanns såväl män som kvinnor och andra som var lite både och (jfr Häggström 2014). Genom att sammanställa de olika fynden och analyserna och stratigrafiska förhållandena från och mellan de fem gravarna i en tabell så kan man jämkta dateringarna. På detta vis kan man nå slutsatsen att de fem gravarna i ett arkeologiskt perspektiv är samtida, de härrör från bronsålderns period IV. Bronsålderns period IV är dock lång, ungefär 200 år (1100-900 f.Kr.). Detta innebär dock att det kan ha genomförts en gravläggning varannan generation utan att vi arkeologiskt kan skilja dem åt.

Ritualer i form av spridande av kvarts och kvartsit gjordes. Strandtumlad klappersten har burits till graven och lagts på den. Vad dessa ritualer hade för syfte vet vi ej, däremot känner vi igen dem från andra håll i södra Sverige. Möjligen kan det röra sig om

Grav	¹⁴ C 1Σ	Keramik	Brons	Övrigt	Viktning
A986	IV	IV tom förromersk järnålder	II-V		IV
A1500	IV-V	IV-V*		Samtida med 2500, 2630	IV
A2325	III-IV	IV tom förromersk järnålder			IV
A2500	III-IV			Samtida med 1500, 2630	IV
A2630	III-IV		IV (3 st)	Samtida med 1500, 2500	IV

Tabellsammanställning över de olika gravarna och hur de olika fynden/analyserna daterar dem. *Notera att det i bilaga 2, keramisk analys, finns två olika angivelser för datering av denna kruka, dels period IV-V och dels period V till förromersk järnålder.

ett sätt att koppla havet till graven, det finns indikationer på att några av de gravlagda haft med havet att göra.

Under de senaste 3000 år som förflutit verkar gravhögen inte brukats i egenskap av grav. Den har legat på sin plats, utsatts för såväl plundring som för att odlingssten från närliggande åkerlyckor kastats upp på den. Men några nya begravningar har inte skett. Vid något tillfälle, som senast vid sekelskiftet 1900, gjordes plundringsförsök i graven. Vad dessa gett vet vi ej. Under århundradenas lopp har grävlingar grävt omfattande system av gångar i graven, vilket gjort att stora delar av gravens centrala delar var extremt störda. Slutligen har gravhögen lämnats åt sitt öde varvid skog vuxit upp på den.

Fortsatt arbete

Det fortsatta arbetet kommer att innefatta en vetenskaplig fördjupning som fokuserar på individerna i graven och varifrån de kom. Genom att utnyttja den information som ¹³C halten i benen ger om individernas kosthållning kommer de att kunna placeras i olika landskapstyper vilket gör att grav och kringland kommer att kunna kopplas samman. Det blir ett sätt att försöka komma åt några av de ursprungliga frågeställningarna men genom att arbeta med andra material än vad som från början var planerat.

9. Visningar och förmedling av Skrea RAÄ 21

Undersökningen av gravhögen visades offentligt vid ett tillfälle, på arkeologidagen. Besöksgruppen om drygt 50 personer fick först en visning av undersökningen av gravhögen, därefter en visning av boplatsen Skrea 224.

Löpande under hela undersökningens tre veckor fick vi 37 stycken (i grävdagboken registrerade) spontanbesök, detta uppfattar vi som relativt mycket då platsen ligger lite svårtillgängligt med stor höjdskillnad ner till närmsta väg. Löpande har grävningen beskrivits i text och bild på Kulturmiljö Hallands arkeologiblogg, ett knappt 20-tal bloggposter har publicerats om gravhögen.

Media har visat intresse. Den 13/8 sände P4 Halland en intervju från platsen och den 18/8 hade Hallands Nyheter ett uppslag i sin pappersupplaga.

I Svensk Jakt nr 8 2013 publicerades ett uppslag om gravhögen. Fokus för artikeln var grävlingar i fornlämningar och hur man kan jaga dem utan att skada fornlämningarna ytterligare. Svensk Jakt har en upplaga på ungefär 140.000 exemplar och varje nummer läses i snitt av ungefär 300.000 personer.

10. Avvikelser från undersökningsplanen

Undersökningen innebar tämligen stora avvikelser från undersökningsplanen. Orsaken till detta var att gravens bevarandestatus var betydligt sämre än vi på förhand kunnat förutse. Det hela utvecklades och förklarades tidigare i rapporten under rubriken ”for-

mationsprocesser”. Mot slutet av den tionde grävdagen av grävningens totalt femton kalenderdagar hölls ett uppföljningsmöte med länsstyrelsen varvid problemet diskuterades.

Primärt handlar avvikelserna om att vi på grund av rådande bevaringsförhållanden ej kunnat arbeta utifrån de frågor kring gravhögens konstruktion som var planerat. Vi har ej heller kunnat diskutera den ursprungliga, ”primära”, begravningen på ett tillfredsställande sätt. Fokus har istället skiftat och kommit att hamna på de formationsprocesser graven utsatts för, de som gravlagts i sekundärgravarna har dock givit omfattande kulturhistorisk kunskap. Ytterligare bearbetning av kunskapen om de gravlagda och omlandet kommer att göras i samband med kommande vetenskaplig fördjupning.

Figur 30: Teamet som genomförde undersökningen, från vänster Mats Nilsson, Carl Persson, Anna Häggström Aulin och Hans "Hule" Johansson, sittande Leif Häggström med terriern Missan i knät. (Fotonr. 2015-40-45). Foto: Leif Häggström.

Referenser

- Artelius, Tore. 1999. Från sorg till saga. I: Olausson (red) *Spiralens öga*. RAÄ skrifter 25.
- Carlie, Anne. 1999. Sacred white stones. *Lund Archaeological Review vol 5*.
- Gansum, Terje. 2004. *Hauger som konstruksjon*. GOTARC serie B 33.
- Goldhahn, Joakim. 2006. Från landskapens monument till monumentens landskap. I: Østigaard (red) *Lik og Ulik. Tillnaerminger til variasion i gravskikk*. UBAS 2.
- Holst, Mads Kähler & Rasmussen, Marianne. 2002. *Præsentation af Skelhøjprojektet*. Historisk-Arkæologisk Forsøgcenter, Lejre.
- Häggström, Leif. 2014. Grävlingens gravhög och hens röda tråd. I: Alexandersson et al (red) *Med hjärta och hjärna. En vänbok till professor Elisabeth Arwill-Nordbladh*. GOTARC serie A no 5.
- Kadefors, Ola. 2011. *Rännor, rännhus och gravar. Förundersökning av Skrea 6:63 med flea*. Kulturmiljö Halland.
- Kadefors, Ola. (manus). Skrea 224, arkeologisk undersökning 2012 Kulturmiljö Halland. Vetenskapligt program.
- Lundborg, Lennart. 1972. *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland del 1*. Halmstad
- Lundborg, Lennart. 2007. *Undersökningar av bronsåldershögar och bronsåldersgravar i södra Halland del 2*. Halmstad
- Montelius, Oscar 1917. *Minnen från vår forntid*. Stockholm
- Strömberg, Bo. 2005. *Gravplats – Gravfält. Platser att skapa minnen – Platser att minnas vid*. GOTARC serie B 42.
- Treherne, Paul. 1995. The warriors beauty: The masculine body and self-identity in bronze age Europe. *Journal of European Archaeology* 3:1, ss 105-144
- Wranning, Per. 2010. Kitteln på Skrea backe. *In situ Archaeologica* 2008.

Tekniska- och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens diarienummer: 431-7491-11

KMH dnr: 2012-9

FMIS dnr: 3.5.6-4342-2012

Uppdragsgivare: Brune Kulle fastighets AB

Utförandetid: 6-24 augusti 2012.

Personal: Anna Häggström Aulin, Leif Häggström, Mats Nilsson, Carl Persson. Hans ”Hule” Johansson skötte grävmaskinen. Ola Kadefors deltog någon enstaka dag.

Koordinatsystem: SWEREF 99 tm

Höjdsystem: RH2000

Läge: Halland, Falkenbergs kommun, Skrea sn, Ekonomiskt kartblad 5c2a

Fornlämning: Skrea RAÄ 21

Fastighet: Skrea 6:63

Undersökt: 700 m²

Dokumentationsmaterial: Digital dokumentation finns arkiverad i Intrasisprojektet Skrea-20129Sa. Ritningarna har HMAKNr. 4444:1–12 och de digitala fotografierna nr 2015:40:1-45

Fynd: I väntan på fyndfördelning förvaras fynden på Kulturmiljö Halland och har preliminärt tilldelats accessionsnummer HM 28827:1-44.

Datering: Primärt bronsålderns period IV.

BILAGOR

Bilaga 1

Fyndlista

Acc.Nr. HM 28 827
Landskap Halland
Socken Skrea
Fornlämningsnummer RAÄ Skrea 21
Undersökningsår 2012

FYNDNUMMER	MATERIAL	SAKORD	VIKT	ANTAL	FRAGMENTER	FYNDSTATUS	ANMÄRKNING	LÄNGD	BREDD
42	Ben		1053	0	Fragment		Ur A2630 grav 5	0	0
43	Ben		1361	0	Fragment		Ur A1500	0	0
44	Ben		255	0			A2500	0	0
1	Ben		604	0	Fragment		tvättade brända ben SÖ kvadranten	0	0
40	Ben		328	1267	Fragment		Grav A2325	0	0
41	Ben		111	183			Profilvägg bredvid A1500	0	0
28	Bergart	Malsten	9	1	Fragment		Granit	41	24
29	Bergart	Knacksten	80	1	Defekt		Granit	50	40
37	Bergart	Slipsten	625	1	Defekt		Se text	92	80
45	Bergart	Malsten	2835	1	Intakt	SÖ kvadranten	Ej magasinerad.	160	150
13	Brons	Rakkniv	22	1	Defekt			96	25
14	Brons	Pincett	8	1	Defekt			65	20
15	Brons	Skära	6	1	Fragment			68	10
16	Brons	Skära	2	1	Defekt			53	8
17	Brons	Nål	1	1	Defekt		Rund- och fyrkantprofil.	30	2
18	Brons	Skära	3	1	Defekt			62	12
19	Brons		1	2	Fragment			15	9
12	CU-leg		1	1	Defekt			39	2
21	Flinta	Avslag/avfall	36	6				55	35
22	Flinta	Avslag	3	1		NÖ kvadranten		39	16
23	Flinta		17	1	Fragment		NV kvadranten	33	28
24	Flinta	Kärna	19	1	Intakt			34	25
25	Flinta	Avslag	11	1	Defekt		Från grav A2500	48	29
26	Flinta	Avslag/avfall	1	1	Intakt			18	4
30	Flinta	Avslag/avfall	14	1			SÖ delen av A986	30	30
31	Flinta	Avslag/avfall	45	8	Fragment		NV delen av A986	32	52
32	Flinta	Avslag/avfall	9	1	Fragment			40	22

[illegible]

FYNDNUMMER	MATERIAL	SAKORD	VIKT	ANTAL	FRAGMENTER	FYNDSTATUS	ANMÄRKNING	LÄNGD	BREDD
33	Flinta	Avslag/avfall	29	4	Fragment		SV kvadranten A324	32	25
34	Flinta	Avslag/avfall	144	7	Fragment		SV kvadranten A324	30	46
36	Flinta		271	2			NÖ kvadranten A324	48	75
39	Flinta	Avslag/avfall	22	5	Fragment		NÖ kvadranten A324	50	25
2	Keramik	Kopp	3	1	Defekt			0	0
3	Keramik	Kärl	1	1	Fragment			0	0
4	Keramik	Kärl	328	62	Defekt		Ett kärl. Växtavtryck i godset	0	0
5	Keramik	Kärl	1	1	Fragment			0	0
6	Keramik	Kärl	2201	75	Defekt	Ett kärl	Delar av stående kruka. recenta brott	0	0
7	Keramik	Kärl	414	92	Defekt		Ett kärl. Samma som F8, 9. NV halvan	0	0
8	Keramik	Skål	70	12	Defekt		Ett kärl. samma som F7, 9. Halvan mot SÖ	0	0
9	Keramik	Skål	1344	360	Defekt		Samma som F7, 8. S halvan. SÖ kvadranten	0	0
10	Keramik	Kärl	1	1	Fragment		NV kvadranten. Lösfynd	0	0
11	Keramik	Kärl	492	210	Defekt			0	0
20	Kvarts	Avslag/avfall	2	1	Fragment			0	0
27	Kvarts	Avslag/avfall	1	2	Fragment			0	0
35	Kvarts	Avslag/avfall	498	19	Fragment		SV kvadranten A324	70	35
38	Kvarts	Avslag/avfall	780	32			NÖ kvadranten A324	100	55

DATERING	ÖVRIGT	TJOCKLEK	MAGRINGSMA	MAGRINGS_I	YTBEHANDLI	SKÄRVFORM	DEKOR	FRITEXT
		0	0					
		0	0					
		0	0					
		0	0					
FRJÅ/FRJÅ	Växtmaterial i leran	5,07	0,95	Natur	Fint glättad	Utåtsvängd		
ÄJÅ		0	0					
FRJÅ	Växtmaterial i leran. Även buk-skärvor	9,69	2,54	Krossad bergart	Fint glättad			
ÄJÅ		0	1,72	Krossad bergart	Glättning			
YBÅ/FRJÅ	Botten till mynning. delrabbad. B-keramik	12,02	1,97	Krossad bergart	Rabbning	Rak	Knopp	
YBÅ/FRJÅ	Även buk. Växtmaterial i leran	7	1,67	Krossad bergart	Glättning	Inåtsvängd		
YBÅ/FRJÅ		0	0					
YBÅ/FRJÅ	Även buk och botten	0	0					
ÄJÅ		0	0	Krossad bergart				
YBÅ/FRJÅ	Delrabbat. Samma kärntyp som F6	0	0	Krossad bergart	Rabbning			
		0	0					
		0	0					
		0	0					
		0	0					

Bilaga 2

Keramisk analys

Torbjörn Brorsson, Keramiska Studier

Keramik och bränd lera från Skrea 21

Inledning

Vid undersökningen av gravfältet i Skrea 21 påträffades 815 keramikskärvor som totalt vägde 4,9 kg. Keramiken har fördelats på 10 fyndposter och skärvorna påträffades i fem olika anläggningar inuti en större hög samt som lösfynd.

Registrering och bearbetning

Registreringen har utförts i Intrasis och med en förhållandevis detaljerad registrering har utförts. Vid registreringen har följande variabler noterats; vikt, antal skärvor, kärldel, kärltyp, ytbehandling, dekor, skärvtjocklek, största bergartskorn i godset, magringstyp, form samt en eventuellt och preliminär datering. I den mån det har varit möjligt har kärlets form rekonstruerats och kärprofilen har ritats av.

Datering

Med utgångspunkt i keramikens form, dekor, ytbehandling samt godssammansättning kan kärnen huvudsakligen dateras från bronsålder period IV till och med förromersk järnålder. Några övriga perioder har inte noterats i keramikmaterialet. ¹⁴C-dateringarna ligger huvudsakligen kring 1000 f. Kr.

Kärlformer och kärltyp

I grav A1500 fanns ett större tunnformat kärl (F6) med svagt inåtböjd mynning (Fig. 1). Kärltypen var mycket vanlig under yngre bronsålder och förromersk järnålder och den fanns både på boplatser och i gravar. Ett identiskt kärl (F11) fanns i A2325 som låg 5 m sydväst om A1500.

Ytbehandling

Keramiken härrör sannolikt från åtta olika kärn. Av dessa var två delrabbade, två var fint glättade och ytterligare två kärn var glättade. Ytbehandlingen har därmed inte kunnat bestämmas på två kärn. De stora gravkärnen i A1500 och A2325 var därmed delrabbade medan en kopp var fint glättad och en skål i A986 var glättad.

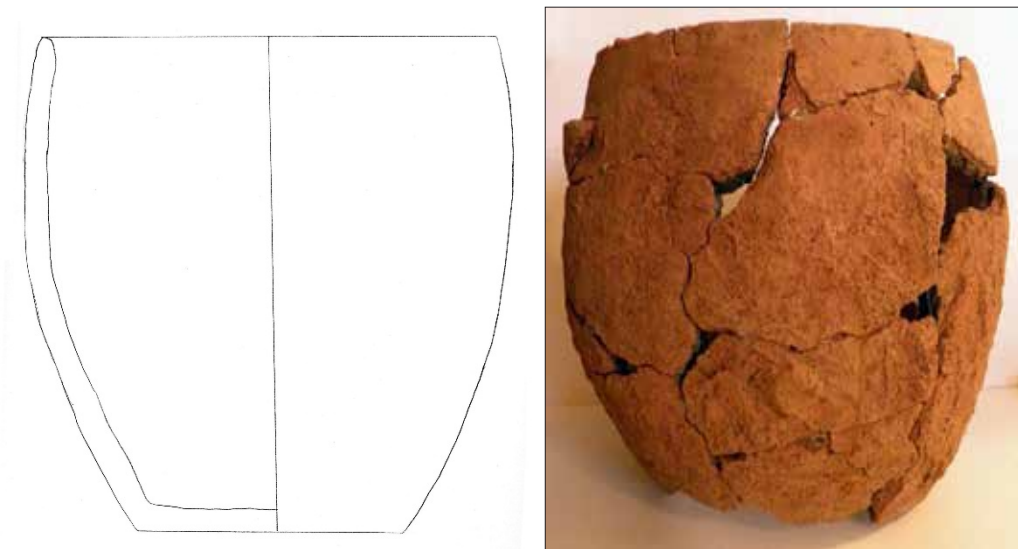

Fig. 1. Keramikkärl (F6) funnet i grav A1500. Skala 1:2.

Dekor

De enda ornerade kärlen fanns i gravarna A1500 och A2325. På den övre delen av kärlen, vid övergången mellan rabbningen och glättningen fanns vulster applicerade. Denna typ av dekor var vanlig på keramik från bronsålder period V till och med förromersk järnålder.

Kärlstorlek och skärvtjocklek

För att få en uppfattning om stora eller små kärl placerats i gravarna har skärvtjockleken uppmätts på ett mindre antal skärvor. Den hela urnan (F6) i grav A1500 var 12 mm i tjocklek och detta kärl var 19,5 cm högt. Det var därmed ett förhållandevis stort kärl och kärlet (F11) i A2325 bör ha varit av samma storlek. Även i A434 fanns ett stort kärl och detta hade en skärvtjocklek på 10 mm. Skålen (F7-9) i A986 bör ha varit mellanstor efter skärvtjockleken uppmätts till 7 mm. Däremot har en skärva från en kopp (F2) påträffats och denna var endast 5 mm i skärvtjocklek.

Kärlgods

En viktig frågeställning har varit om keramiken från Skrea 21 tillverkats av samma typ av råmaterial eller ej. Den okulära bedömningen av kärlgodset visar att skärvan (F2) från en kopp tillverkats av en naturligt magrad lera med en kornstorlek på maximalt 1,0 mm. Den övriga keramiken från Skrea 21 förefaller ha tillverkats av leror som magrats med krossad bergart i kornstorlekar från maximalt 1,7 till 2,5 mm och detta är relativt normalt. Man kan därmed konstatera att det finns endast ett kärl som kan klassificeras som finkeramik och det är F2. Den övriga keramiken var ordinär hushållskeramik som även användes som gravkeramik.

Växtmaterial har observerats i skärvor (F2, F4, F7) tillhörandes kärl i A434 och A986 samt fyndighet 1205, som låg intill A324. Andelen växtmaterial förefaller vara stor och

den bör vara medvetet tillsatt till leran.

För att kunna bestämma var kärnen framställdes och vilka typer av leror och bergarter som använts som magring krävts analyser i form av en godsanalys av tunnslip. Därför har tunnslip av tre skärvor från Skrea 21 utförts och dessa har jämförts med tre skärvor från den närliggande boplatsen och gravfältet i Skrea 224. Analyser har bland annat syftat till att studera förekomsten av växtmaterial i en skärva (F4) i A434 och att studera vilka råmaterial som användes till den stora urnan (F6) i A1500. Dessutom har en skärva från en skål (F9) i A986 analyserats.

Gravkeramik från Skrea 21

Grav 986

I graven fanns 464 skärvor (F7-9) som troligtvis tillhört samma kärl. Kärlet, som troligtvis var en skål, var glättad och tillverkad av en lera som magrats med krossad bergart. Växtmaterial har observerats i leran. Utifrån mynningsformen har kärlet daterats till yngre bronsålder eller förromersk järnålder, men ¹⁴C-dateringarna har visat på mellersta bronsålder, dvs. 1000-900 f. Kr.

Grav A1500

I grav A1500 fanns 75 skärvor (F6) från samma kärl och flertalet av brotten var recenta vilket skett i samband med utgrävningen. Kärlet var delrabbat med en glättad övre del och det hade vulster vid rabbningen och glättningen (Fig. 1). Det har utifrån dekoren daterats till bronsålder period V till och med förromersk järnålder. Det hade rekonstruerats i sin helhet och det var 19,5 cm högt och dess mynningsdiameter var 18 cm och botten var 11 cm. Kärlet har varit använt som en benbehållare och det var en mycket vanlig kärltyp i södra Skandinavien.

Grav A2325

I grav A2325 fanns 210 skärvor som troligtvis tillhört samma kärl. Kärlet var liksom det i A1500 delrabbat och försett med vertikala vulster. Keramiken i dessa båda gravar var mer eller mindre samtida, och ¹⁴C-dateringarna har givit 1200-1000 f. Kr. (A2325) respektive 1000-900 f. Kr. (A1500).

Relationen till boplatsen och gravfältet i Skrea 224

Man kan notera att tidsspännet var betydligt djupare på Skrea 224 än i gravhögen på Skrea 21. Keramiken på Skrea 21 har huvudsakligen daterats till bronsålder period IV och denna fas saknades i på Skrea 224.

Godsanalysen av tunnslipen har emellertid visat att man använde sig av samma typ av leror och magring på både Skrea 224 och Skrea 21 (se nedan). Keramiken från Skrea 21 var framställd av fina leror som magrats med krossad granitisk bergart. Det fanns ingen

skillnad i val av råmaterial mellan exempelvis den rabbade urnan i grav A1500 och en skål i grav A986 och det fanns även keramik i en grav i Skrea 224 som var framställd på samma sätt. På Skrea 224 fanns det även en skärva bestående av en mellangrov lera och denna framkom på boplatsen. Resultatet betyder emellertid inte att man använde sig av en typ av kärlgods till gravkeramiken och en annan till boplatskeramiken, utan det fanns sannolikt kärl på boplatsen i Skrea 224 som tillverkats av fina leror som magrats med krossad bergart. Dessa har dock inte analyserats. Analysen visar på en tydlig relation mellan gravkeramiken i Skrea 21 och Skrea 224.

Appendix.

Godsanalys av keramikskärvor från Skrea 224 och 21

Inledning och syfte

Från Skrea 21 och Skrea 224 har sammanlagt sex keramikskärvor varit föremål för godsanalys, i form av mikroskopering av tunnslip. Syftet är att bestämma vilken typ av lera och magringsmedel som använts för att framställa keramiken. Utifrån valet av kärlgods kan man sedan studera om kärlen från de olika platserna tillverkats av samma typ av lera och magring eller ej och detta resultat kan vidare belysa exempelvis de olika platsernas förhållande till varandra. Det är även av stort intresse att studera vilka kärlgods som användes inom samma gravfält.

Resultaten kommer även att jämföras med andra samtida platser i Halland och dessutom kommer keramiken från slutet av bronsåldern och förromersk järnålder att jämföras med en mellanneolitisk skärva. Syftet är att studera om hantverket är likartat eller ej, och dessutom är det intressant att studera mellanneolitisk keramik från mellersta Halland. De tidigare analyserna på keramik från denna tid har varit väldigt få.

Metod

Keramiken från Skrea har undersökts med hjälp av mikroskopering av keramiska tunnslip. Mikroskoperingen syftar till att studera godsets sammansättning, de keramiska råmaterialen och övriga tillverkningstekniska parametrar.

Tunnslipet skall vara 0,03 mm tjockt och analysen utförs i polarisationsmikroskop vid förstoringar mellan 25X och 10000X i korsat och parallellt ljus. Lerans grovlek, magringens art, andel och största korn fastställs. Vidare noteras närvaron av organiskt material, accessoriska mineral och förekomsten av diatomeer (kiselalger).

Tunnslipen har framställts vid Vancouver GeoTech Labs och mikroskoperingen har utförts av Torbjörn Brorsson.

Material

Sammanlagt har tre skärivor från Skrea 224 och tre skärivor från Skrea 21 varit föremål

Tunnslip	Lokal	Fyndnr.	Kontext	Kärltyp	Datering
1	Skrea 224	53	Grav A3387	Gravkeramik, på bålet	FRJA
2	Skrea 224	62	Lösfynd	Snördecor	MN I-II
3	Skrea 224	244	Lösfynd	Kopp, växtmaterial på kärlytan	FRJA
4	Skrea 21	4	Grav 434	Kärl, växtmaterial i leran	BÄ-FRJA
5	Skrea 21	6	Grav 1500	Urna, rabbad	BÄ IV-V
6	Skrea 21	9	Grav 986	Skål	BÄ-FRJA

för analys (Tab. I). Skärivorna påträffades i olika gravar från bronsålder och förromersk järnålder samt som lösfynd. I analysen finns även en mellanneolitisk skärva (F62) från Skrea 224.

Det yngre materialet utgörs av kärl i olika storlekar och med olika typer av ytbehandling. I två av skärivorna har växtmaterial observerats vid registreringen. Ett av kärlen (F53) från Skrea 224 har sannolikt varit med på gravbålet medan de övriga enbart använts för att placeras i graven, med eller utan ben.

Tab. I. Det analyserade keramikmaterialet från Skrea 224 & 21.

Resultat

Mikroskoperingen av tunnslipen visar att det finns tre olika typer av kärlgods i de sex analyserade skärivorna (Tab. II). Godsgrupp 1 (tunnslip 1). Skärivan var framställd av en siltig finlera. Man har endast tillsatt 5 % krossad granitisk bergart till leran och största korn har uppmätts till 1,0 mm. Glimmerhalten är normal och inga diatoméer har observerats i godset. Tunnslipet har tillhört ett gravkärl från förromersk järnålder och det har varit placerat på gravbålet. I tunnslipet kan man tydligt se att delar av skärivan varit utsatt för mycket hög värme.

SKÄRIDENTIFIERING			LERA										MAGRING				NOTERINGAR*
slipnr.	Fyndnr.	Skrea	sort. / osort.	grov / mellan / fin	silt	sand	järnoxid	järnoxidhydroxid	glimmer	kalciumpkarbonat	diatomföer	växtmaterial	krossad granit	naturlig	magringsandel [%]	största kornstorlek [mm]	
1	53	224	s	f	x		+	x	*		e.o.		x		5	1,0	Delvis sintrad
2	62	224	s	f	x		+	x	*		e.o.		x		17	2,0	Siktad
3	244	224	s	m	x	x	x	x	-		e.o.	x		x		1,0	
4	4	21	s	f	x		x	x	-		e.o.		x		25	8,0	
5	6	21	s	f	x		x	x	-		e.o.	x	x		14	2,0	Siktad
6	9	21	s	f	x		x	x	-		e.o.		x		13	1,5	

Tab. II. Resultat av mikroskopering av keramiska tunnslip av keramik från Skrea. Förkortningar: * = normal andel, + = hög andel, x = förekomst. e.o. = ej observerad.

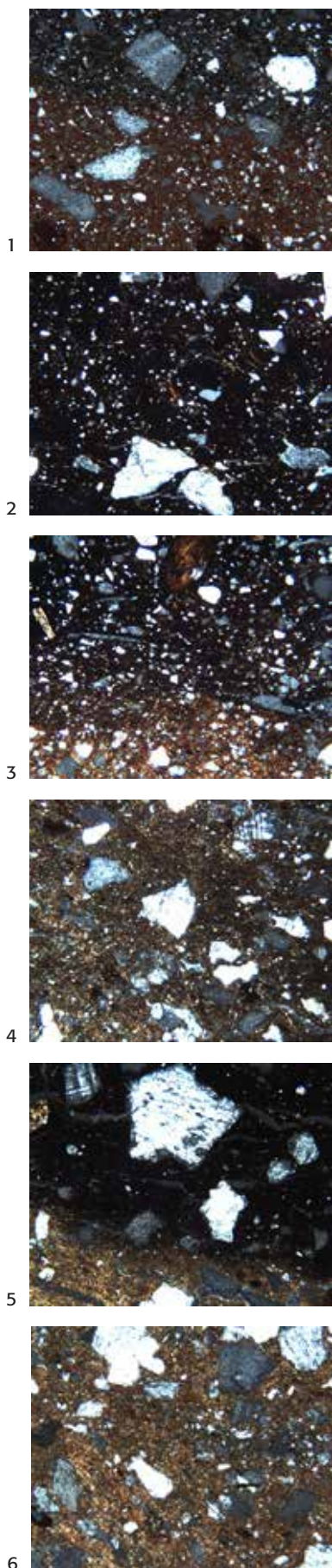

Fig. 3. Mikroskopfoton av de sex analyserade tunnslipen från Skrea.

Godsgrupp 2 (tunnslip 2, 4, 5, 6). Skärvorna var framställda av sorterade fina leror, med inslag av silt. Man har tillsatt mellan 13 och 25 % krossad granitisk bergart till lerorna och största korn har uppmätts till mellan 1,5 och 2,0 mm, i tunnslip 4 var emellertid största kornet 8,0 mm. Glimmerhalten var låg eller normal och inga diatoméer har observerats. Man kan även notera att tunnslip 2 och 5 bestod av siktad magring, vilket innebär att man eftersträvade magringskorn i vissa specifika kornstorlekar. De två tunnslipen har tillhört ett mellanneolitiskt kärl respektive ett rabbat kärl från bronsåldern.

Godsgrupp 3 (tunnslip 3). Skärvan från Skrea 224 var tillverkad av en mellangrov lera utan tillsatt magring. Leran var riklig på både sand och silt och därmed var det inte nödvändigt med att magra denna. Största korn har uppmätts till 1,0 och inga diatomeer har observerats i godset. Tunnslipet kommer från en kopp.

Tolkning

Man kan notera att man hade använt sig av samma typ av råmaterial till kärlen, oavsett om de var från trattbägarkultur eller från förromersk järnålder. Andelen magring, typ av magring, största bergartskorn i slipen samt lerorna var mycket likartade.

Den mellanneolitiska skärvan är identisk med två skärvor som tillhört två trattbägare som satts ned vid Viskans kant i Veddige i norra Halland omkring 3900-3800 BC. Dessa två skärvor bestod av siltiga finleror som magrats med omkring 15 % krossad granitisk bergart och största korn var 2,5 till 3,3 mm (Brorsson 2009a). Keramiken i Skrea och i Veddige var därmed tillverkad enligt samma metoder och hantverket var detsamma.

Från gravfältet i Tjärby Norra i södra Halland har elva kärl från förromersk järnålder analyserats (Brorsson, manus). Analysen visade att nio av dessa tillverkats av fina leror som magrats med krossad granitisk bergart och de resterande två kärlen var tillverkade av mellangrova leror med tillsatt magring i form av krossad bergart. Därmed tillhörde keramiken i Skrea samma keramiktradition som den i Tjärby Norra.

Den förromerska keramiken kan jämföras med en analys som utfördes på sju gravkärl från ett gravfält i Änghagen, Torslanda 220 och från tre skärvor från en boplatz intill benämnd Torslanda 201 i Göteborgsområdet (Brorsson 2011). Analysen visade att man hade använt sig av samma typer av leror och magringsmedel på boplatzen och till keramiken på gravfältet.

Samtliga leror var fina leror som magrats med krossad bergart och det förekom både täta leror och de med inslag av silt. Likheterna med Skrea är därmed påtagliga. Dessa analyser kan jämföras med en tidigare studie av keramik från andra delar av Göteborg, och här var resultaten likartade. Den förromerska keramiken bestod till stor del av fina leror som magrats med krossad bergart (Brorsson 2009b). Dock fanns det en skärva från Backa 31 som tillverkats av en osorterad grov, sandig, siltig lera och detta hantverk avviker markant från de övriga. Ytterligare en skärva (från Västra Frölunda 355) avvek och denna hade tillverkats av en fin lera som magrats med sand. Man kan därmed konstatera att vi fått en viss uppfattning om keramikhantverket i västra Sverige vid skiftet mellan brons- och järnåldern. Om någon skärva från Skrea hade avviker från det normala mönstret så hade detta uppmärksamats och diskuterats. Nu förefaller keramiken vara lokalt framställd på ett sådant sätt som man normalt gjorde för 2000 år sedan i regionen.

Avslutningsvis kan man konstatera att det inte fanns några skillnader i val av råmaterial till kärlen på de olika platserna, Skrea 21 och 224. Koppen från Skrea 224 har troligtvis varit någon form av finkeramik och det var vanligt att man använde sig av antingen sandmagrade leror eller grövre leror som var naturligt magrade. Detta var vanligt under äldre järnålder.

Skålen från Skrea 21 kan också klassificeras som någon form av finkeramik, men denna var framställd som gravkeramiken och den kan snarast klassificeras som ett hushållskärl. Skålen bör vara från slutet av bronsåldern och det är möjligt att den finare keramiken förändrades teknologiskt vid skiftet mellan brons- och järnålder. Man övergick från bergartsmagrade och fina leror till grövre och naturligt magrade leror.

Litteratur

- Brorsson, T. 2009a. Trattbägarkeramik vid Viskan – studie av tidigneolitisk offerkeramik från Veddige, Halland. Kontoret för Keramiska Studier. Rapport 48. Landskrona
- Brorsson, T. 2009b. Analys av förromersk keramik från Göteborg. Kontoret för Keramiska Studier. Rapport 42. Landskrona
- Brorsson, T. 2011. Analys av förromersk keramik från Änghagen, Torslanda, Göteborg.
- Brorsson, T. Manus. Människor från andra sidan havet – den förromerska keramiken från gravfältet i Tjärby Norra. I: Wranning, P. (Red.).

Bilaga 3

Osteologisk analys

Analys av benmaterial från RAÄ 21 i Skrea socken, Falkenbergs kommun, Halland. Dnr 2012-9.

Av Anna Kloo Andersson, Kulturmiljö Halland.

Inledning

Benen som analyseras här kommer från RAÄ 21 i Skrea socken, Falkenbergs kommun. De framkom vid den arkeologiska undersökning som genomfördes av Kulturmiljö Halland år 2012. Vid den osteologiska analysen har jag använt mitt eget referensmaterial samt osteologisk och anatomisk litteratur.

Inledningsvis noterades vilken volym, vikt och storlek fragmenten i fynden har samt deras färg och förbränningsgrad. Jag har gått igenom benen minst två gånger för att alla igenkänningsbara och identifierbara fragment skulle hittas. Därefter har jag gjort en bedömning från vilken kroppsdel och art fragmenten härrör samt om möjligt även köns-, ålders- och storleksbedömning.

Metod

Könsbedömning

På människoskelett kan man undersöka individens kön på bäckenet, kraniet samt ledhuvudet på överarmen och lårbenet. Man bör studera så många könsskiljande drag som möjligt för att få en bra könsbedömning. Det är svårare att göra könsbedömningar på kremerat benmaterial gentemot obrända skelett eftersom kremerade skelett oftast är väldigt fragmentariska. På grund av fragmentens storlek är det betydligt svårare att studera de könsskiljande dragen om fragmenten över huvud taget hittas. I det här undersökta materialet har fragment från ögonhålorna och pannan samt ledhuvudet på överarmen och lårbenet kunnat användas för könsbedömning. Ögonhålans övre kant, *margo supraorbitalis*, är spetsig hos kvinnor medan den är mer rundad och kraftigare hos män. Området kring näsroten (*glabella*) är mer uppdrivet hos män gentemot kvinnor medan pannan är mer bakåtlutande hos män än hos kvinnor. När det gäller ledhuvudet på överarmen och lårbenet brukar man dra gränsen mellan manligt och kvinnligt vid en diameter på 45 mm. Om diametern är mindre än 45 mm är det en kvinna och följakt-

ligen en man om den är större. Man måste dock ta hänsyn till att det givetvis finns en viss överlappning. (Gejvall 1948:162f).

Åldersbedömning

Åldersbedömningen på människoben i detta material har gjorts utifrån fragment från skalltaget och ledändarna på rörbenen. Skalltaget består av tre skikt; ett inre och ett yttre kompakt skikt (*tabula interna* och *tabula externa*) samt däremellan ett spongiöst skikt (*diploë*). Det spongiösa skiktet blir tjockare med ökande ålder på bekostnad av de två andra skikten. Hos ungdomar och gamla personer spjälkas ofta skalltagsfragmenten längs med det spongiösa skiktet vid kremering (Gejvall 1948:162). På kraniet kan man även bedöma ålder utifrån när skallsömmarna (suturen) växer samman. Sammanväxningen (synostosen) påbörjas från omkring 20 års ålder och pågår uppåt i åldrarna. De påbörjas dock i olika åldersintervall beroende på var på kraniet suturen sitter. Synostosen påbörjas i *tabula interna* och går utåt. När synostosen är helt avslutad kan man oftast inte se på kraniet var suturen har suttit tidigare. Det kan dock variera mycket mellan olika individer när suturerna sluts (Gejvall 1948:161f) och hos en del personer sluts suturerna inte alls.

På både människo- och djurben kan man även använda ledändarna för åldersbedömning. Ledändarna (epifyserna) växer fast på själva benkroppen (diafysen) vid olika åldrar beroende på art samt även vilket benslag och benände det är. Hos människan sker detta huvudsakligen mellan 14-25 års ålder. Nyckelbenets ändar förbenas först från cirka 20 års ålder och är helt hopvuxna vid 27 års ålder medan epifyserna på ryggkotorna inte växer fast förrän i 25-årsåldern. När benen växer samman varierar även mellan könen hos människan.

Beräkning av antal individer

För att beräkna hur många individer som ingår i ett benmaterial använder man sig av MNI (Minimal Number of Individuals). Då undersöker man om det finns fler än ett ben av en viss sort som det bara finns ett av i kroppen. En uppenbar storleks-, ålders- eller könsskillnad mellan fragmenten kan även användas för att beräkna antalet individer i materialet.

Resultat

A986

ID 10001

I anläggningen hittades 8,0 dl brända ben som väger 594,7 g. Det största fragmentet är 36,9 mm långt medan medellängden är 11,4 mm. Benen var jordiga och hade inte tvät-

tats före analysen. De är vita och helt förbrända utom något enstaka fragment som är grått och således något sämre bränt. Benen kommer från människa (70,7 g) samt obestämda fragment från människa (524,0 g).

Det finns inget som tyder på att benen i anläggningen kommer från mer än en individ. I materialet finns bara ett fragment som har kunnat användas för könsbedömning. Fragmentet kommer från höger ögonbrynsbåge och har manliga drag. När det gäller individens ålder finns det ett fragment från ett mellanhands- eller mellanfotsben där ledänden har vuxit fast. Eftersom detta sker någon gång mellan 16-20 års ålder betyder det att mannen var äldre än omkring 20 år. I två kraniefragment har sammanväxningen av skallsömmarna påbörjats i det inre skiktet vilket sker som tidigast omkring 20 års ålder. Det har dock inte varit möjligt att avgöra vilken del av kraniet dessa fragment kommer ifrån. Några kraniefragment har ett mellersta skikt, *diploë*, som är medeltjockt till tjockt och några fragment är även helt eller delvis spjälkade i *diploë*. Detta skulle i så fall tyda på att benen kommer från en något äldre individ.

Människa: 3 fragment *temporale* (med inre hörselgångar), 5 kraniefragment (medeltjock *diploë*), 4 kraniefragment (medeltjock till tjock *diploë*, helt eller delvis spjälkade), 4 kraniefragment med sutur (synostosen är inte påbörjad, helt eller delvis spjälkade), 2 kraniefragment med sutur (synostos påbörjad i *tabula interna*), 8 kraniefragment med sutur (synostos är inte påbörjad), 2 kraniefragment, 1 *margo supraorbitalis* (dx, manlig), 1 tandrot, 1 trolig kotepifys med lite kotkropp (pålagringar på kanten), 1 diafys *radius/ulna/fibula*, 9 diafys *humerus/femur*, 21 rörbensdiafys, 1 *metacarpale/metatarsale* (distalt, epifys fastvuxen), 2 *phalanges* 2 eller 3.

Obest: kraniefragment, diafys, rörbensdiafys, epifys, fragment.

A1500

ID 10004

Anläggningen innehåller 25,0 dl brända ben som tillsammans väger 1 374,4 g. Det längsta fragmentet är 121, 0 mm långt och medellängden är 18,5 mm. De flesta fragmenten är vita och helt förbrända men det finns ganska många fragment som är mörkgrå till svarta och riktigt dåligt brända. Benen kommer från människa (342,5 g), får/get (4,5 g), djur av obestämd art (3,6 g) varav ett fragment eventuellt kommer från ett stort djur som nötkreatur eller häst samt obestämda fragment från främst människa men även djur (1 023,8 g).

I A1500 är riktigt många ben dåligt brända och det gäller även ytliga ben i kroppen som normalt sett blir helt förbrända. Det kan dock röra sig om hur man har rört runt i bålet, det vill säga att en del benbitar troligen har hamnat i bålens utkanter och därigenom inte har bränts särskilt väl. Några fragment från människa i materialet, bland an-

nat ett från ögonbrynsbågen, är delvis grönfärgade vilket visar att de har legat nära ett kopparhaltigt föremål.

I benmaterialet finns flera detaljer på kraniet som har kunnat studeras för könsbedömning. Pannbenets vänstra utskott mot okbenet (*processus zygomaticus ossis frontale*) ger ett neutralt intryck. Bägge ögonbrynsbågarna (*margo supraorbitalis*) är mer rundade och kraftiga i sin form vilket tyder på att de kommer från en man. Området mellan ögonbrynsbågarna vid näsroten (*glabella*) är uppdrivet och därigenom manligt medan pannans något bakåtriktade lutning är neutral till manlig. Den sammanlagda bedömningen av dessa ben blir därför att benen härrör från en man.

När det gäller mannens ålder så finns det fragment från strålbenets övre ledände som är fastvuxna vilket visar att han var äldre än 14-18 år. Fragment från mellanhands- och mellanfotsbenen samt fingrar och tår där ledändarna har vuxit fast visar att han var äldre än 16-20 år. Det finns även två fragment från kotkroppar där ledändarna är fastvuxna vilket sker vid omkring 25 års ålder. Det är således ingen tvekan om att mannen var vuxen när han dog. I benmaterialet finns även ganska många fragment från kraniet och i flera av dem kan man studera skallsömmarna. I ett fragment från hjässbenen har suturen nästan helt slutits externt i skallbenet och just denna skallsöm sluts omkring 30-40 års ålder. Från samma område finns ett fragment mot nackbenet men där har suturen inte börjat slutas vilket sker först från cirka 50 års ålder. Det finns även en hel del andra fragment med oidentifierade suturer där sammanväxningen inte har påbörjats i en del medan den är helt färdig i andra suturer. Skalltakets mellanskikt (*diploë*) har en ganska varierande tjocklek men de flesta är ganska tjocka och en del av dem har även spjälkats i detta skikt. Allt detta tyder på att mannen var vuxen och troligen åtminstone medelålders när han dog.

Det finns en hel del fragment från mannens käke i anläggningen varav en del är mycket dåligt brända. Det faktum att det även finns tandkronor i materialet visar hur dåligt brända de är. Kronorna sprängs oftast sönder av värmen på bålet och de påträffas därför sällan i kremerat material. Från överkäken kan man se att den första permanenta kindtanden på vänster sidan (även kallad sexårstanden) har tappats ett tag innan mannen dog för alveolen där tanden har suttit har vuxit ihop.

De ben från får eller get som har hittats i materialet kommer från huvudet och extremiteterna samt skulderbladet. Det skulle därför kunna vara så att den döde har fått med sig ett helt djur i graven även om många bendelar fortfarande saknas. Det finns inget som tyder på att benen kommer från mer än en individ. På överarmen och strålbenet har de nedre ledändarna vuxit fast vilket visar att djuret var äldre än $\frac{1}{4}$ år. Det finns även ett fragment av ett mellanhands- eller mellanfotsben där ledänden inte är fastvuxen vilket sker mellan $1\frac{2}{3}$ – 2 års ålder. Detta visar att fåret/geten åldersmässigt var någonstans mellan $\frac{1}{4}$ och 2 år.

I benmaterialet finns ett ben som eventuellt kommer från de bakre klövarna/hovarna

hos ett djur som storleksmässigt kan ha varit som nötkreatur eller häst. Det har dock inte varit möjligt att göra någon säker bedömning när det gäller vilken art detta fragment kommer ifrån. Det finns också ett fragment från en ryggkota där ledänden har vuxit fast men även i detta fall har det inte varit möjligt att artbedöma fragmentet. Ledändarna på kotkropparna växer fast ganska sent och om det kommer från ett nötkreatur skulle djuret vara äldre än 7-9 år medan det skulle vara äldre än 4-5 år om det kommer från en häst.

Människa: 1 trolig *os interparietale* (samt troligen en del av *parietale*. Suturen mot *parietale* är nästan helt sluten externt och syns ej internt. I suturen mot *occipitale* är synostosen ej påbörjad (tunn *diploë*), 1 skalltaksfragment (med sutur som är helt sluten, väldigt lite av suturen syns, tunn *diploë*), 1 *occipitale* (vid *foramen magnum*, mycket dåligt bränt), 1 skalltaksfragment (*parietale* sin och dx eller mitten av *frontale* (ingen synlig sutur), 1 *processus zygomaticus ossis temporale* (sin, ej fastvuxet mot *zygomaticum*, dåligt bränt), 1 *processus zygomaticus ossis frontale* (sin, delar av fragmentet saknas men det ger ändå ett neutralt intryck), 1 *zygomaticum* (med *processus frontalis*, sin), 1 *margo supraorbitalis* (dx, 2 fragment med passning. Det ena fragmentet är blågrönt vid incisura *supraorbitalis* efter ett kopparhaltigt föremål. Själva *margo supraorbitalis* är manligt, området mellan *arcus superciliaris* och mot *glabella* är uppdrivet och manligt samt *frontale* något bakåtlutat och neutralt till manligt), 1 *margo supraorbitalis* (sin, ingen *incisura supraorbitalis* utan bara en lätt fördjupning. *Arcus superciliaris* är uppdrivet och således manligt och *frontale* är något bakåtlutat och således neutralt till manligt), 12 kraniefragment (varav 2 har tunn *diploë*, 4 har medeltjock *diploë*, 3 tjock *diploë* samt 3 har en mycket tjock *diploë*), 22 kraniefragment med sutur (synostosen ej påbörjad. Några fragment har tunn *diploë*, några mellantjock *diploë* men de flesta har tjock *diploë*), 9 kraniefragment med sutur (synostos ej påbörjad, tjock *diploë*, helt eller delvis spjälkade i *diploë*), 4 kraniefragment (tjock *diploë*, helt eller delvis spjälkade), 1 kraniefragment (medeltjock till tjock *diploë*), 1 kraniefragment (tunn till medeltjock *diploë*, grön fläck på insidan av fragmentet från kopparhaltigt föremål, delvis spjälkad), 1 *maxilla* (sin, med alveoler för I¹ till P². M¹ har tappats ett tag innan individen dog eftersom alveolen har vuxit ihop helt), 1 *maxilla* (dx, alveoler för I¹ till P², sin och dx ej hopväxta), 1 *caput mandibulae* med *collum mandibulae* (dx, grön fläck efter kopparhaltigt föremål), 1 *mandibula* (dx, vid *trigonum retromolare* det vill säga bakom M₃), 1 *mandibula* (alveoler för I¹ dx till C¹ sin, käkhalvorna är hopväxta, mycket dåligt bränd), 1 P₄ sin, 1 trolig M₁, 2 fragment tandkrona (från molarer), 2 fragment från tandkronor, 2 tandrötter (från molarer), 7 tandrötter (från incisiv, caniner och premolarer), 2 tandrötter (varav 1 fragment med delar av kronan), Tandkronorna och ibland delar av tandrötterna är dåligt brända. 1 *dens axis* (bredd 10,7 mm, höjd 11,3 mm), 2 kotkroppar (epifys fastvuxen), 1 diafys *humerus*, 1 ev del av *trochlea humerii*, 1 *humerus* (distal epifys, går ej avgöra om den är fastvuxen eller ej), 3 diafyser *humerus/femur*, 1 diafys *humerus/femur* (med 2 stora fläckar varav en är mörkbrun och

en är grå på utsidan. Yttersta skiktet av fragmentet har delvis fallit av), 2 diafyser *radius* (sin och dx), 2 *radius* (epifyser, proximal ände, fastvuxna), 1 diafys *radius*, 3 diafyser fibula, 45 rörbensdiafyser, 1 *tarsale* (sin, ev distal tarsal 2 eller 3), 2 tarsalben, 1 carpal/tarsalben, 1 *metacarpale* 1 (dx, distal ände), 2 *metacarpale/metatarsale* (distal ände, epifys fastvuxen), 1 *metacarpale/metatarsale* (proximal ände), 3 troliga *metacarpale/metatarsale* (del av proximal ände), 7 *phalanges* 1 eller 2 (distalt), 2 *phalanges* 2 (proximal ände, epifysen fastvuxen), 2 phalanges 3 (epifysen fastvuxen proximalt), 7 epifyser (går ej avgöra om de är fastvuxna eller ej), 1 versaliskt ben.

Får/get: 1 *maxilla* (sin, med alveoler för P¹ och P²), 1 *scapula* (sin, ledytan, epifysen fastvuxen), 1 *radius* (sin, proximal, epifys fastvuxen), 1 *humerus* (sin, distal, epifys fastvuxen), 1 *metacarpale* (sin), 2 *metacarpale/metatarsale* (distal epifys, ej fastvuxen). 1 *os malleolare* alt *centrotarsale*.

Djur: 1 kotkropp (epifys fastvuxen), 6 rörbensdiafyser, 1 rörbensmetafys, 1 ev tarsalben (ev från stort djur, storleksmässigt som nötkreatur eller häst), 2 epifyser (ej fastvuxna).

Obest: kraniefragment, tandfragment, kotfragment, revbensdiafyser, rörbensdiafyser, diafyser, epifysfragment, spongiöst ben, fragment.

1FB2366

I profilvägg bredvid A1500

Fyndet innehåller 2,0 dl brända ben som väger 111,7 g. Det största fragmentet är 56,6 mm långt medan medellängden är 17,1 mm. Benen är vita och helt förbrända förutom något enstaka fragment som är lite grått och således sämre bränt. Benen kommer från människa (59,6 g), eventuellt får/get (0,3 g), djur av obestämd art (0,5 g) samt obestämda fragment från människa och djur (51,3 g).

Inget av fragmenten från människa har kunnat användas för könsbedömning. I flera kraniefragment med suturer har sammanväxningen påbörjats vilket visar att de kommer från en vuxen individ. Flera av bitarna från kraniet har ett tjockt mellersta skikt (*diploë*) och de flesta fragmenten har även spjälkats i detta skikt vilket tyder på att de kommer från en äldre individ. Det finns inget i materialet som tyder på att benen kommer från mer än en individ per art men när det gäller de obestämda djurbenen kan det inte helt säkert uteslutas. Fåret/geten har inte kunnat åldersbedömas.

A1500 och 1FB2366 redovisas separat här eftersom det är så benen låg förpackade i påsar men eftersom 1FB2366 hittades i profilväggen till A1500 skulle de två kunna utgöra samma anläggning. Om man tittar på materialet i påsarnas så innehåller A1500 en vuxen, troligen medelålders man, ett får eller en get som var mellan ¼ och 2 år samt ben från ett större vuxet djur medan 1FB2366 innehåller ben från en äldre människa av

obestämt kön samt får/get. Det är därför inte omöjligt, även ur osteologisk synvinkel, att benen från 1FB2366 hör ihop med A1500.

Människa: 1 kraniefragment, 1 kraniefragment (tjock *diploë*), 1 kraniefragment (spjälkad i *diploë*, tjock *diploë*), 7 kraniefragment (med sutur, synostos ej påbörjad), 2 skalltaksfragment (tjock *diploë*, spjälkad, synostos ej påbörjad), 1 diafys, 12 rörbensdiafyser.

Ev får/get: 1 ev *metacarpale/metatarsale* (distal epifys, går ej avgöra om den är fastvuxen eller ej).

Djur, obst: 2 rörbensdiafyser.

Obest: kraniefragment, revbensdiafyser, rörbensdiafyser, diafyser, epifyser, fragment.

A2325

1FB2333.2325

Anläggningen innehåller 4,0 dl brända ben som väger 329,5 g. Det största fragmentet är 38,9 mm långt medan medellängden är 9,9 mm. Benen är vita och helt förbrända utom något enstaka fragment som är gråa och sämre brända. Benen var generellt mörkbruna och jordiga på utsidan. Fragmenten i anläggningen var betydligt mindre i jämförelse med fragmenten i de övriga anläggningarna i gravhögen. Benen kommer från människa (34,6 g) och obestämda fragment från människa (294,9 g).

Det finns inget i materialet som tyder på att fyndet innehåller mer än en individ. Benen kommer från en kvinna eftersom fragment från vänster ögonbrynsbåge har kvinnliga drag. I anläggningen framkom kraniefragment där sammanväxningen inte har påbörjats men där finns även kraniefragment med tjock *diploë* vilket tyder på att de skulle kunna komma från en äldre individ. På ett fragment finns en rödbrun beläggning efter ett järnhaltigt föremål.

Människa: 3 kraniefragment (med sutur, synostos ej påbörjad), 4 kraniefragment (tjock *diploë*), 2 fragment *temporale*, 1 *margo supraorbitalis* (vänster, feminin), 1 *mandibula/maxilla* (med alveoler), 6 diafyser *humerus/femur*, 23 rörbensdiafyser, 1 diafys (med rödbrun beläggning efter ett järnhaltigt föremål), 1 diafys.

Obest: kraniefragment, rörbensdiafyser, diafyser, epifyser, fragment.

A2500

ID 10003

Anläggningen innehåller 4,0 dl brända ben som väger 256,0 g. Det längsta fragmentet

är 51,0 mm långt och medellängden är 15,4 mm. Benen är huvudsakligen vita och helt förbrända utom några enstaka fragment som är lätt grå eller svarta i mitten och således något sämre brända. Benen kommer från människa (74,4 g), djur av obestämd art (0,2 g) samt obestämda fragment (181,4 g) från människa men eventuellt kommer också något fragment från djur av obestämd art.

Det finns inget som tyder på att anläggningen innehåller mer än en individ per art. Från människan finns det ett fragment, troligen från vänster ögonbrynsbåge, som är neutral och därför har det inte gått att könsbedöma individen. När det gäller åldersbedömning av individen finns det ett fragment där ledänden har vuxit fast vid själva benkroppen men det har inte varit möjligt att avgöra vilken del av kroppen den kommer ifrån. De flesta ledändar växer fast vid själva benkroppen någon gång mellan 14-20 års ålder men det finns ledändar som inte växer fast förrän individen är omkring 27 år. På ett fragment, som troligen kommer från den nedre delen av ena skenbenet, har ledänden inte vuxit fast. Det sker omkring 15-18 års ålder om det är en kvinna och mellan 17-19 års ålder om det är en man. I kraniefragmenten har sammanväxningen inte påbörjats och de har tunn *diploë*. Några fragment är även helt eller delvis spruckna i *diploë*. Den sammanlagda åldersbedömningen blir därför att individen troligen var omkring 15-19 år gammal när han eller hon dog.

Det har inte varit möjligt att artbedöma djuret men den rörbensdiafys som finns tyder på att det storleksmässigt kommer från ett mindre djur.

Människa: 3 skalltaksfragment (helt eller delvis spruckna i *diploë*, 2 fragment har sutur men synostosen är inte påbörjad), 5 kraniefragment (tunn *diploë*), 10 kraniefragment med sutur (varav en har sned sutur, tunn *diploë*, synostos är ej påbörjad), 1 kraniefragment (med sutur), 1 ev *temporale* med *processus zygomaticus* (dx), 1 *margo supraorbitalis* (med *incisura supraorbitalis* och del av *arcus superciliaris*, troligen sin, neutral), 6 *femur*/humerusdiafys, 20 rörbensdiafys, 1 epifys (fastvuxen), 1 epifys troligen proximal *tibia* (ej fastvuxen), 6 epifysfragment (går ej avgöra om de är fastvuxna eller ej), 1 ev *hamatum* (distal carpal 4), 1 carpal/tarsalben (mer troligen ett tarsalben).

Djur: 1 rörbensdiafys (mindre).

Obest: kraniefragment, kotfragment, rörbensdiafys, diafys, epifys, spongiöst ben samt fragment.

A2630

ID 10002

Benen i anläggningen har en volym av 18,5 dl och de väger 1 061,2 g. Det största fragmentet är 80,0 mm långt medan medellängden är 17,2 mm. Benen är vita och helt förbrända förutom något fragment som är mörkgrått/blågrått eller till och med svart i mitten

och således sämre bränt. Benen kommer från människa (206,8 g), djur av obestämd art (0,8 g) samt obestämda fragment som kommer från människa (853,6 g). Anläggningen innehåller många stora fragment.

Det finns inget som tyder på att anläggningen innehåller mer än en individ per art. Det finns fem fragment i anläggningen som har kunnat studeras när det gäller könsbedömning. Ett kommer från ledhuvudet på överarmen och två från ledhuvudena på lårbenen. Den förstnämnda har en diameter på 42,0 mm medan de två sistnämnda har en diameter på 42,0 respektive 42,6 mm. Eftersom man räknar med att gränsen mellan manligt och kvinnligt går vid en diameter på 45,0 mm så bedöms individen utifrån dessa fragment som en kvinna. Det finns dock ytterligare två fragment, från ögonbrynsbågarna, som är neutrala till lätt manliga. Detta gör det svårt att avgöra om benen kommer från en kvinna eller en man.

När det gäller individens ålder kan man se att det finns några fragment där ledänden är fastvuxen vid benkroppen. Eftersom detta sker vid 14-20 års ålder tyder det på att be-

Bild 1. Ett fragment med orange färg efter hemoglobin. Foto: Anna Kloö Andersson.

Bild 2. Ytterligare ett fragment med orange färg efter hemoglobin. Foto: Anna Kloo Andersson.

Bild 3. Små håligheter på den övre delen av fragmentet som har sprängts upp av järnsulfider. Foto: Anna Kloo Andersson.

nen kommer från en vuxen individ. När det gäller tjockleken på det mellersta skiktet på kraniefragmenten så varierar den ganska mycket. Man kan även se att sammanväxningen av suturerna har avslutats i det inre skiktet (*tabula interna*) i några fragment och pågår i det mellersta skiktet (*diploë*). Även detta tyder på att benen kommer från en vuxen individ. I anläggningen påträffades även några kotfragment där man kan se att det har börjat växa extra benpåväxter på ledytorna vilket tyder på att benen kommer, inte bara från en vuxen individ, utan troligen från en person som var äldre när han eller hon dog.

I anläggningen hittades även två benbitar med mycket orange färg på (se bild 1 och 2). Troligen är det så att det har funnits ett koagel av hemoglobin och således har det blivit en ansamling av järn. När benen brändes vid kremeringen bildades det järnföreningar av något slag, till exempel järnoxid eller järnhydroxid, som gav benen den orangea utfällningen när järnet rostade (muntlig uppgift från Leif Jonsson, augusti 2013). Bldansamlingen kan ha uppkommit på grund av en skada eller fraktur av något slag men någon sådan har inte kunnat observeras i materialet. Det finns även fragment med små håligheter i som vid en första anblick tolkades som att en hund hade gnagt på benen (se bild 3). När jag studerade benen närmre visade det sig att så inte var fallet. Det är troligen snarast så att när det bildas järnsulfider kan dessa spränga håligheter i benen som har ett gnagliknande utseende (muntlig uppgift från Leif Jonsson, augusti 2013). I anläggningen fanns även fyra fragment som var grönfärgade men den färgen kommer från ett kopparhaltigt föremål som har legat nära benen.

De djurben som har hittats i anläggningen har inte varit möjliga att artbedöma och det har heller inte varit möjligt att göra någon ålders- eller storleksbedömning av den individen.

Människa: 2 temporale (sin och dx, med *porus et meatus acusticus externus*), 2 skalltaksfragment (delvis spjälkade i *diploë*), 3 skalltaksfragment (tunn till tjock *diploë*), 3 kraniefragment (*tabula externa* med sutur, spjälkad i *diploë*, synostosen är inte påbörjad), 4 kraniefragment med sutur (synostos är ej påbörjad, tunn till tjock *diploë*), 2 skalltaksfragment med sutur (synostos pågår i *diploë*, suturen syns ej internt, tjock *diploë*), 2 *margo supraorbitalis* (sin och dx, neutral till manlig), 1 *arcus zygomaticus ossis temporale* (sin), 1 ev *zygomaticum* med *processus temporalis* (sin), 1 *dens axis* (bredd 8,9 mm, höjd 9,5 mm), 1 fragment *mandibula/maxilla* med alveoler, 1 *mandibula* med alveoler, 1 ev *mandibula* (*angulus mandibulae*), 1 *caput mandibulae* (dx), 3 kotkroppar (epifyserna är fastvuxna, osteofyter längs kanten), 1 revbensdiafys, 1 *caput humerii* (diametern är ca 42,0 mm), 1 trolig *radius* (proximal ände, epifys fastvuxen), 1 *caput femoris* (dx, diametern är 42,6 mm, epifysen är fastvuxen, kanten av epifysen kan ses men den är ordentligt fastvuxen), 1 *caput femoris* (sin, diametern är cirka 42,0 mm), 1 trolig epifys proximal *radius*, 1 epifysfragment (troligen distal *femur*), 8 diafyser *humerus/femur*, 1 diafys *radius/ulna/fibula*, 1 diafys *metacarpale/metatarsale*, 2 distala *metacarpale/metatarsale*, 1

phalanx 1 eller 2 (distal ände), 42 rörbensdiafyser, 4 diafyser (grönfärgade efter kopparhaltigt föremål), 2 diafyser med orangefärgad fördjupning.

Djur: 6 rörbensdiafyser.

Obest: kraniefragment, kotfragment, revbensdiafyser, rörbensdiafyser, diafyser, epifyser, spongiöst ben, fragment.

Sammanfattning

Vid den arkeologiska undersökningen som Kulturmiljö Halland gjorde av RAÄ 21 i Skrea socken, Falkenbergs kommun, Hallands län hittades sammanlagt 61,5 dl ben som väger 3 727,5 g. Det största fragmentet är 121,0 mm långt medan medellängden på fragmenten endast är 14,9 mm. Benen kommer från människa (788,6 g), får/get (4,8 g), djur av obestämd art (5,1 g) samt obestämda fragment som huvudsakligen kommer från människa (2 929,0 g).

Benen framkom i sex anläggningar och i dem fanns brända rester efter en människa per anläggning. Det två män (i A986 och A1500) och en kvinna (i A2325) har kunnat könsbedömas. I två av anläggningarna (1FB2366 och A2500), finns inga fragment som har kunnat användas för könsbedömning. I en anläggning (A2630), finns tre fragment av ledhuvuden från överarm och lårben som har bedömts som kvinnliga medan två fragment från kraniet har bedömts som neutrala till manliga. Detta gör det svårt att säga något säkert om vilket kön individen i A2630 har. Åldersmässigt är det vuxna, och då framförallt äldre, individer som har gravlagts i högen. Anläggning A2500 utgör ett undantag eftersom individen som gravlades där endast var 15-19 år gammal när han eller hon dog.

I fyra av anläggningarna har ben påträffats efter djur. I A1500 och eventuellt även 1FB2366 hittades ben efter får eller get. I den förstnämnda anläggningen fanns även ett ben som troligen kommer från ett större djur såsom nötkreatur eller häst. De djurben som hittades i A2500 och A2630 har inte varit möjliga att artbedöma men de fragment som hittades i A2500 kommer troligen från ett mindre djur av obestämd art.

Det är inte omöjligt att A1500 och 1FB2366 (som hittades i profilväggen bredvid A1500) hör ihop och i själva verket utgör en och samma anläggning. Den osteologiska analysen har visat att bägge anläggningarna innehåller ben från en äldre människa och får/get. Benen från A1500 har bedömts komma från en man och innehåller även ben från ett större djur. Utifrån ett osteologiskt perspektiv är det således inte omöjligt att A1500 och 1FB2366 i själva verket är en och samma anläggning.

I benmaterialet finns flera fragment som har färgats rödbruna, gröna eller orangea. De fragment som är rödbruna har legat nära ett järnhaltigt föremål medan de som är gröna har fått sin färg av ett kopparhaltigt föremål. I A2630 påträffades även två benbitar som var kraftigt orangea. Denna färg har troligen uppkommit genom att det har funnits ett

koagel av hemoglobin i benet. Hemoglobin innehåller ju järn och när benen kremerades har järnföreningar bildats som har gett benen den orangea färgen när järnet har rostat. Några fragment hade även små håligheter som vid en första anblick ser ut som en hund har gnagt på benet. Dessa håligheter har dock troligen uppstått när det har bildats järnsulfider i benen som har sprängt små håligheter.

Litteratur

Gejvall, N-G. 1948. II. Antropologisk del. I: Sahlström, K. E. & Gejvall, N-G.: *Gravfältet på Kyrkbacken i Horns socken, Västergötland*. KVHAA 60:2. Wahlström & Widstrand. Stockholm.

Muntlig uppgift

Leif Jonsson, osteolog. Augusti 2013.

Bilaga 4

^{14}C -analys

Ångströmlaboratoriet, Göran Possnert

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 – 471 30 59

Telefax:
018 – 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Uppsala 2012-12-19

Leif Häggström
Kulturmiljö Halland
Bastionsgatan 3
302 43 HALMSTAD

HALLANDS LÄNSMUSEER KULTURMILJÖ HALLAND	
2012 -12- 2 8	
Dnr	Handl
Dossier	

Resultat av ^{14}C datering av bränt ben från Skrea RAÄ 21.

Förbehandling av brända ben:

1. 1,5 % NaOCl tillsatt till det rengjorda och krossade benprovet och blandningen fick stå i rumstemperatur i 48 timmar.
2. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten.
3. 1M HAc tillsatt till provet och blandningen i rumstemperatur i 24 timmar.
4. Provet tvättat till neutral i avjoniserat vatten och intorkat.
5. Lakning med 6 M HCl och den erhållna CO_2 -gasen grafiteras därefter Fe-katalytiskt före acceleratormätningen av ^{14}C -innehållet.

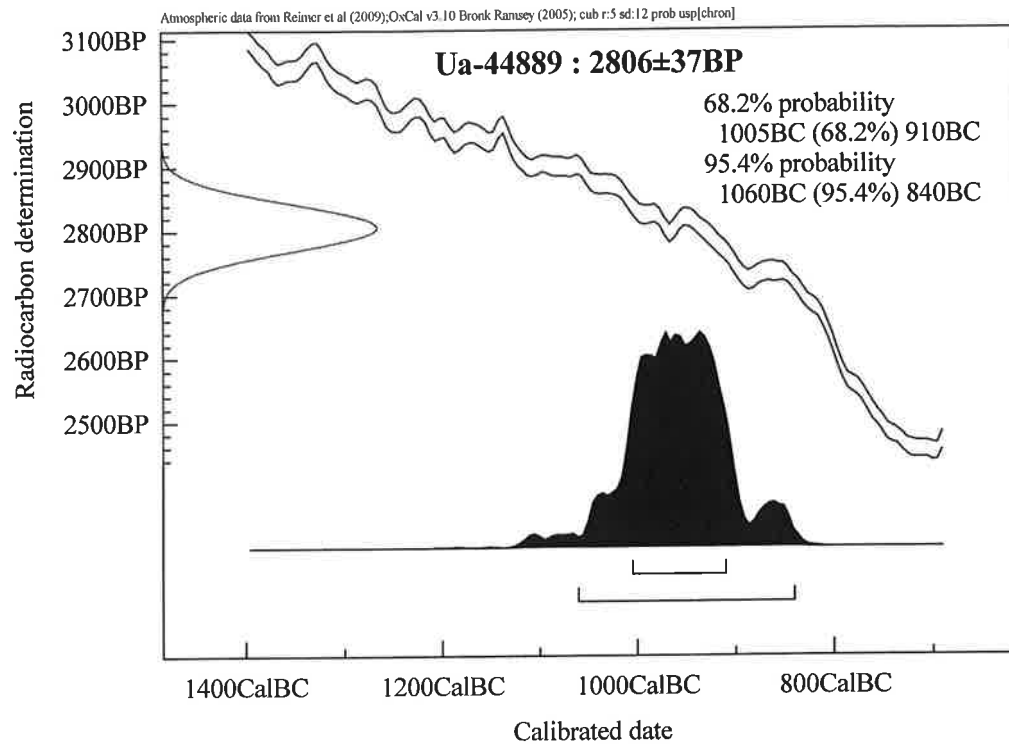
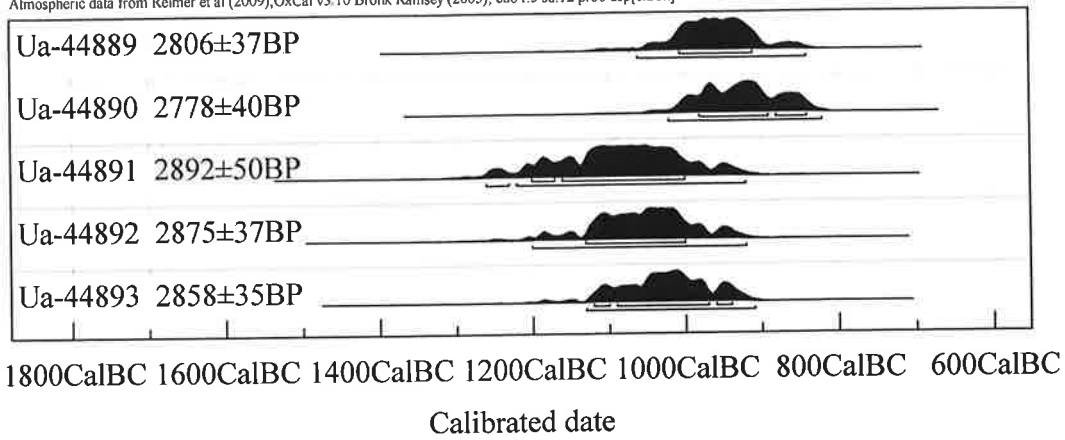
RESULTAT

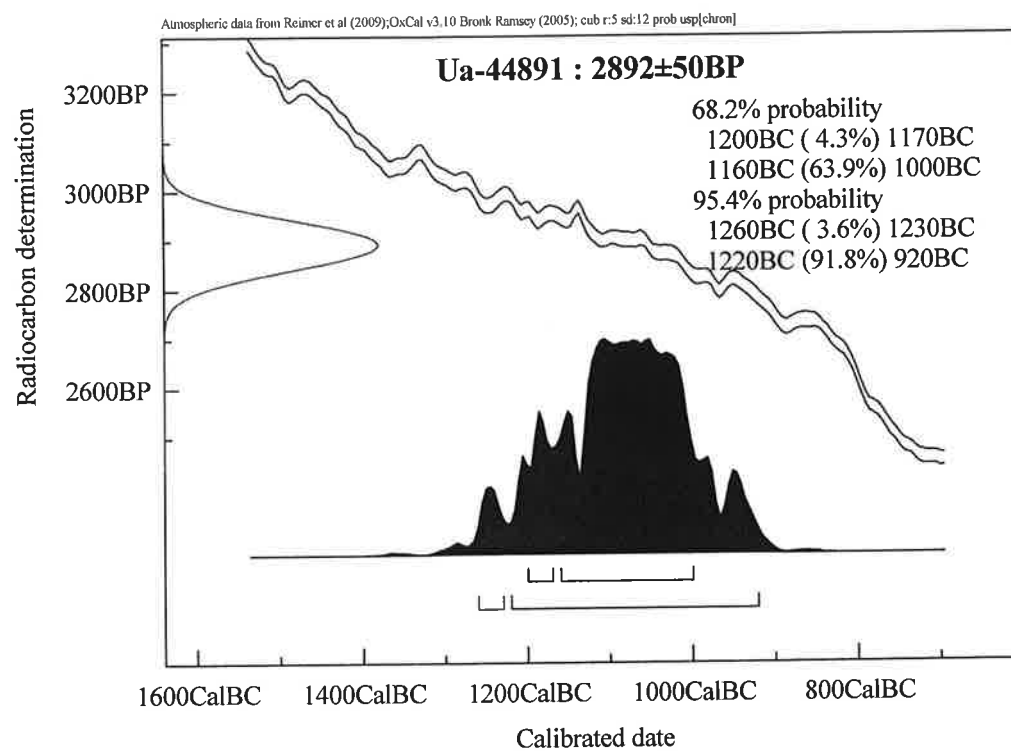
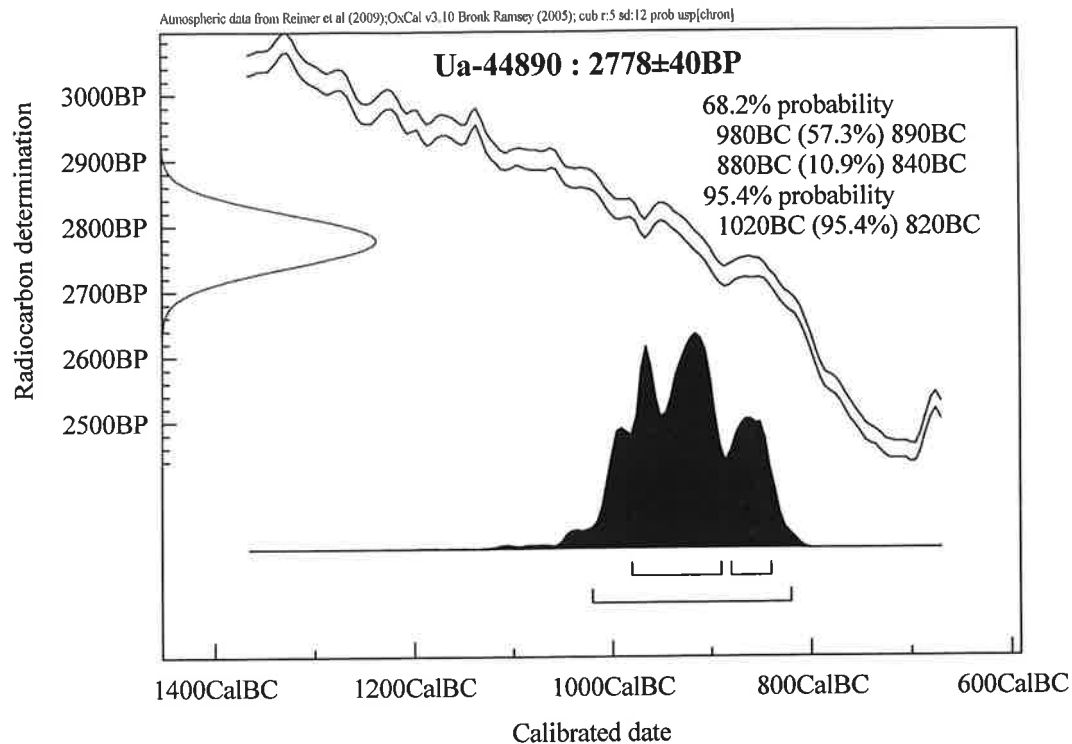
Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ VPDB}$	^{14}C age BP
Ua-44889	A986	-18,8	2 806 $\pm$ 37
Ua-44890	A1500	-22,3	2 778 $\pm$ 40
Ua-44891	A2325	-21,9	2 892 $\pm$ 50
Ua-44892	A2500	-27,0	2 875 $\pm$ 37
Ua-44893	A2630	-20,9	2 858 $\pm$ 35

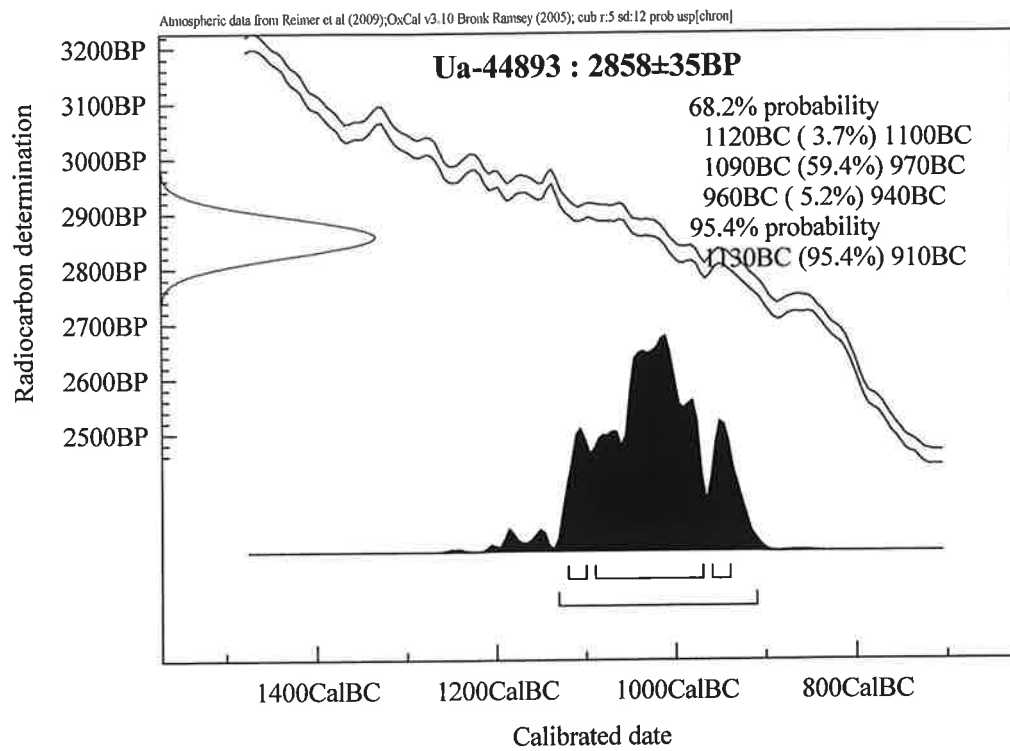
Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Ingela Sundström

Atmospheric data from Reimer et al (2009); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

Bilaga 5

Vegetationshistorisk analys

Mats Regnell

Preliminär analys av Mats Regnell. Mats Regnell tog själv prover i fält vid besök.
Leif Häggströms minnesanteckningar från telefonsamtal 20/8 2012

- *Mats hade tagit ett par markpollenprover i ett torvrikt lager ända nere mot berggrunden. Detta har vi tolkat som den markyta som gravhögen byggdes på.*
- *Vegetationen då gravhögen anlades var halvöppen och att det fanns ett kärr alldeles i närheten.*
- *Vegetationen dominerades av al, vitmossa och ormbunkar.*
- *Där fanns även örter och gräs, dock inte i sådana mängder att det rör sig om hårt utnyttjad betesmark eller ängsmark.*
- *På sluttningarna växte även tall och lind.*

Notera att ingen skriftlig rapport inkommit trots upprepade påstötningar.

Skrea gravhög

Bilaga 6

Konserveringsrapport

Konserveringsrapport

Sara Gainsford, Studio Västsvensk Konservering

Skrea gravhög
Konserveringsrapport
Sara Gainsford
Studio Västsvensk Konservering
VA 572-2012

Skrea gravhög

Konserveringsrapport

Författare Sara Gainsford
Grafisk form och Layout Västarvet
Samtliga foton av Peter Ahlberg.
Omslagsfoto: 1FM 2687, ornerad pincett

Västarvet Studio Västsvensk Konservering
Gamlestadsvägen 2-4 Hus B2
415 02 Göteborg
Telefon 031-63 70 00
Fax 031-707 03 26
Hemsida www.vastarvet.se, www.svk.com

Förord

Föremålen som behandlas inom denna konserveringsrapport påträffades vid en arkeologisk undersökning av Skrea gravhög i Skrea socken i Halland. Undersökningen utfördes av Kulturmiljö Halland under sensommaren 2012. De fem fyndposterna som konserverats på Studio Västsvensk Konservering var alla kopparlegeringar, troligtvis bronser. Utav dessa var det två rakknivar, två nålar, en ornerad pincett samt en eventuell skära. Föremålen kan anses utgöra ett typiskt fyndmaterial för bronsåldersbrandgravar.

Tekniska och administrativa uppgifter

Västarvet dnr:	00572-2012
Västarvet pnr:	10998
Länsstyrelse och handläggare	Länsstyrelsen i Hallands län
Länsstyrelsens dnr	431-7491-11
Län:	Halland
Socken:	Skrea socken
Fastighet:	Skrea 6:63 m.fl.
Uppdragsgivare:	Leif Häggström
Projektansvarig:	Kulturmiljö Halland

Innehåll

Tekniska och administrativa uppgifter	1
Konserveringsrapport	3
Tillstånd/kondition	3
Syfte.....	3
Konservering.....	3
Slutsats, resultat och diskussion	4
Råd och anvisningar om förvaring och hantering	5
Figurförteckning	6
Tabellförteckning.....	6
Bilagor.....	6

Konserveringsrapport

Konserveringsrapporten omfattar fem fyndposter inlämnade av Kulturmiljö Halland efter undersökningarna av Skrea gravhög, RAÄ 21, sensommaren 2012. Fyndet bestod av två rakknivar, två nålar, en ornerad pincett samt en eventuell skära, alla kopparlegeringar. De var torra vid mottagande och i relativt gott skick.

Konserveringsrapporten består av två delar. Dels en översiktlig beskrivande del och dels en bilaga där alla iakttagelser samt behandlingar finns dokumenterade i tabellform för varje individuellt föremål.

Konserveringsåtgärder utförs med utgångspunkt i internationell forskning och praxis gällande utrustning, kemikalier och material som anpassats för konserveringsområdets behov. Alla åtgärder syftar till att föremålen skall kunna studeras, hanteras och bevaras på bästa sätt.

Tillstånd/kondition

Föremålen var torra och i relativt gott skick. Flera av föremålen uppvisar ytor med stabil mörkgrön patina och endast ett mindre inslag av hårda korrosionsprodukter samt gropkorrosion. Vissa av föremålen, framför allt nålen 1F 2367, har vissa partier som är helt genomkorröderade, ljusgröna porösa korrosionsprodukter underlagrar den släta patinan. Fnr X (ett av föremålen saknade fyndnummer) har en yta som är starkt påverkad av gropkorrosion.

Syfte

Syftet med konserveringen är att rengöra och stabilisera föremålen. Konserveringen syftar även till att fortsätta den arkeologiska undersökningen och att dokumentera och frilägga informationsbärande ytor. Härigenom göra dem tillgängliga för vidare forskning och förvaring alternativt exponering.

Konservering

Initialt dokumenteras och analyseras samtliga föremål med hjälp av röntgenkabinettröntgen; HP Faxitron series, mod 4385517.

Röntgenplåt	Strömstyrka	Spänning	Tid	Avstånd från röntgenkälla
<i>nr.</i>	<i>mA</i>	<i>kVp</i>	<i>sek</i>	<i>cm</i>
1	3	80/70	30	50
2	3	110	30	50cm (med blyficka)

Tabell 1 Röntgenschema

Fynden undersöktes och tillståndsbedömdes därefter under mikroskop. Korrosionsprodukter samt smutspartiklar rensades mekaniskt med hjälp av skalpell, mjuka borstar och roterande trissor. Något av fynden behandlades kort med en komplexbildare¹ för att lösa upp hårt sittandes korrosion och smutspartiklar.

För att undersöka om det fanns risk för bronssjuka placerades fynden i fuktkammare under tre dagar. Föremålen uppvisade inga tecken på aktiv korrosion.

Föremålen dehydrerades i etanol och fyndnummer 1M 2688, 1F 2367 limmades i de passningar som fanns². Det finns även passning mellan pincettens (1FM 2687) två delar men där valde vi att inte sammanfoga dessa. Detta då det aktuella området varit utsatt för yttre påverkan och stress vilket har lett till sprickbildning samt deformation av ytan. En rekonstruktion ger en skev vinkel som i sin tur innebär en stor påfrestning och risk för att limningen skulle gå upp alternativt att nytt brott skulle uppstå

Bild 1. 1M 2688 Rakkniv, pilen markerar limfog.

Bild 2. 1FM 2687 Pincettens två ornerade delar. Passning finns, delarna lämnas isär för att förhindra nya skador och/eller deformation på grund av den dåliga vinkeln.

Här efter dehydrerades föremålen ytterligare i varmluftsugn och ytskyddades med mikrokristallint vax³.

De konserverade föremålen förpackas i syrefritt material avsett för transport och magasinering. Föremålen stöds upp med formskuren Neopolen som är en polyetenprodukt känd för att ha bra åldringsegenskaper.

Rapport, bilder samt röntgenfotografier medföljer föremålen.

Slutsats, resultat och diskussion

Föremålen är stabila och konserveringen har rengjort och frilagt informationsbärande ytor. De föremål som var defekta har då det varit möjligt sammanfogats för att skapa ett enhetligt föremål. Bronsarna är stabila och ett ytskydd har lagts för att skydda ytorna samt underlätta vid hantering och magasinering

¹ Na₄EDTA (ETYLENDIAMINTTETRANATRIUMACETAT)

² Cyanoakrylatlim sekundlim 200 från Hobbyborgen

³ Carbona nr 3971

Råd och anvisningar om förvaring och hantering

Kopparlegeringar är som regel relativt stabila men bör förvaras vid en relativ luftfuktighet runt 20% som inte fluktuerar över dygnet.

Hantering av arkeologiska föremål bör alltid ske med handskar för att undvika att skadlig handsvett och smuts hamnar på föremålen, vilket påskyndar nedbrytningen. Var försiktig så att inte bomullshandskar fastnar i utstickande delar.

Konservering bromsar den naturliga nedbrytningen men kan aldrig avstanna den helt. Var därför noga med att kontrollera föremålens kondition med jämna mellanrum och kontakta en konservator för konsultation eller konservering om föremålen ändrar utseende eller behöver vård.

För vidare tips och råd angående förvaring och hantering kontakta oss på Studio Västsvensk Konservering eller läs mer i *Tidens tand. Förebyggande konservering*. M. Fjaestad (red.). 1999, Riksantikvarieämbetet

Figurförteckning

BILD1. 1M 2688 Rakkniv, pilen markerar limfog.

BILD 2. 1FM 2687 1FM 2687 Pincettens två ornerade delar. Passning finns, delarna lämnas isär för att förhindra nya skador och/eller deformation på grund av den dåliga vinkeln.

Tabellförteckning

TABELL 1. Röntgenschema

Bilagor

BILAGA 1. Skrea gravhög – Tekniskrapport

BILAGA 2 Skrea gravhög - Bilder

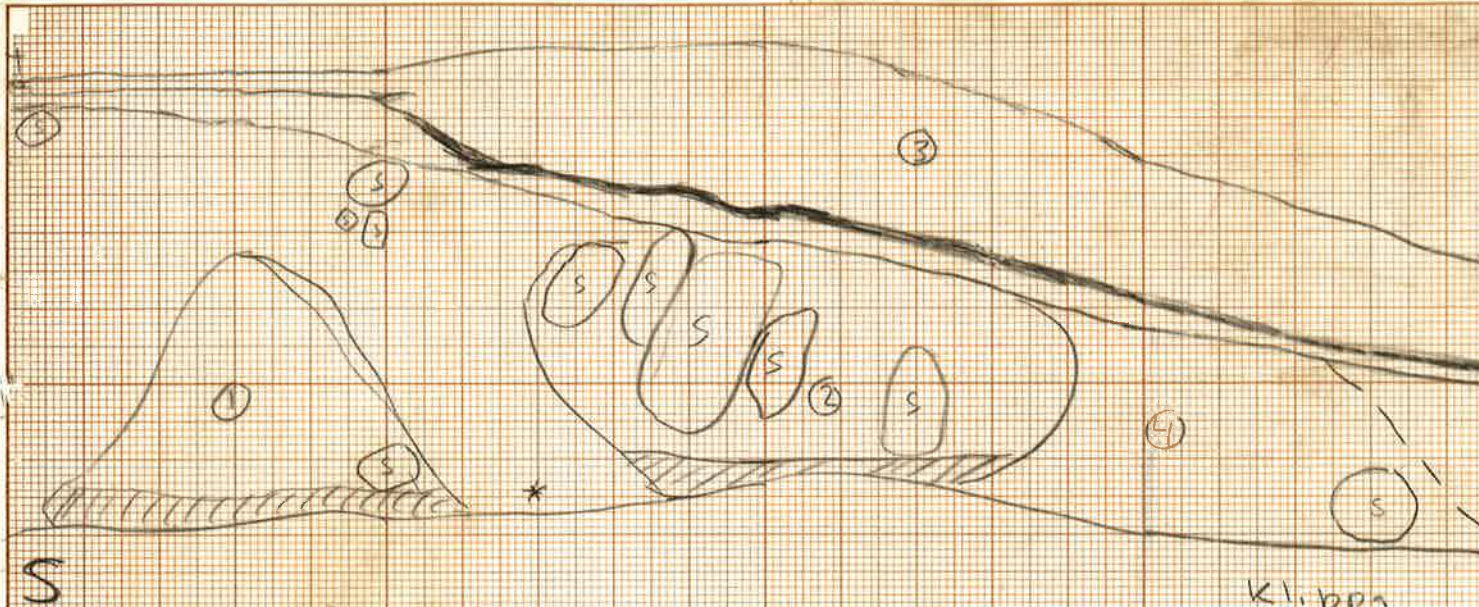
KONSERVERINGSRAPPORT

SVK dnr.	Datum	Beställare	Undersökningsår		Länsstyrelsens dnr.																	
VA 00572-2012	2012-11-19	Kulturmiljö Halland	2012		431-7491-11																	
Konservator	RAÄ dnr.		Landskap		Fastighet																	
Sara Gainsford	RAÄ 21		Halland		Skrea 6:63 m.fl.																	
	Analys		Preparering				Komplex	Urlakning		Torkning / dehydr			Lim	Ytskydd	Övrigt							
	Röntgen	Annat	Bläster - Aluminiumoxid	Bläster - Glaskulor	Manuell (skalpell, trästicka, pensel m	Roterande borstar	Vatten - avjoniserat	Vatten - kranvatten	Etanol	Ammoniumthiosulfat	EDTA	Natriumhydroxid 0,1 M (veckor)	Natriumsesquikarbonat	Vatten - avjoniserat	Aceton (dugn)	Etanol (dugn)	Lufttorkning	Ugn (900C)	Cyanoakrylat	Paraloid B72	Mikrokristallint vax, pensel/borste	Särskild beskrivning i text
Fyndnr. Sakord																						Kommentar
1F 2367	m.rakkniv samt nål					x											1	x	x		x	del av nål samt de två platta delarna sammanfogade.
1FM 2687	pincett					x					x					1		x			x	delar sammanfogas ej för att undvika risk för påfrestning
1M 2688	rakkniv					x					x					1		x	x		x	delar sammanfogade
1FM 2725	skära					x										1		x			x	
1FM 2726	nål					x										1		x			x	
X föremål						x										1		x			x	

Bilaga 7

Ritningar

HMAK 4444:1–12

- ① Öppen grävlingssgång
- ② Huvudsakligen isgenrad grävlingssgång
- ③ Gräs/barr/kärlbasker.
- ④ Brun humös sand.
- ⑤ Brunorangeugt mörk sand.
- ⑥ Brun sand

— äldre markyta.

* FF 9418

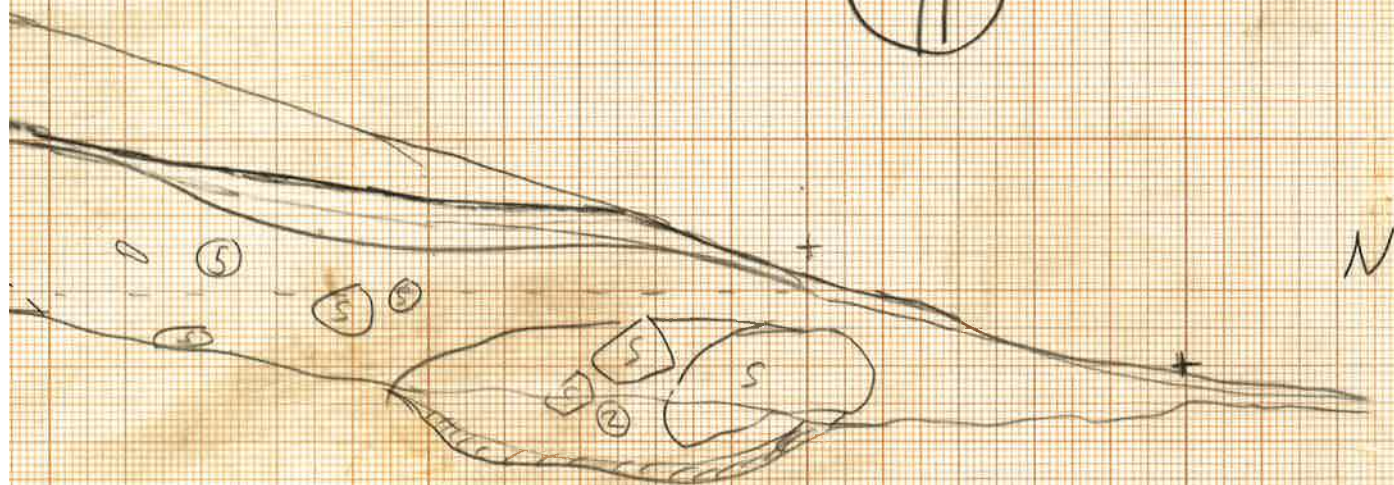
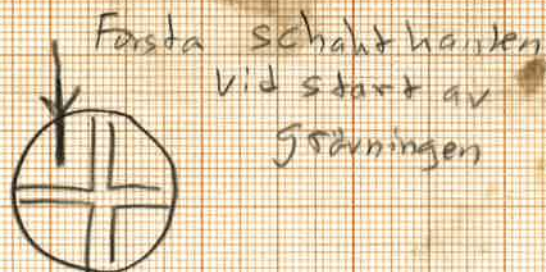
Laktaselin

Lager 3 är påförd i tämligen recent tid. Lager 4 är helt inte är nedbruten. Den smala tillagningen är ett lagret i lagrens central delar till dess uträdn.

Övergången mellan 4/5 är tydlig men odistinkt. Större som är nedlagda i grävlingsskott ingår sannolikt. De nu skivella öppna eller isgenrade gylter uppkommit av lager ④. Det borde finnas äldre bevis.

036 - 301858

3C 949

+ homogent och överlagrar en ilde märkligt sam-
skapat av grävningar som flyttat mellan 6m

• Skarvlikhet finns härans beskrivning i övergräven,
ett i en konstruktion, ovanligst avlänga

Skuren på 21

BRUNE

KULLE

6/8-2012 "Startschakt"

Schakt i NV-konstruktionen

3C-949 Skala 1:20

Ritning 1

ID 100049

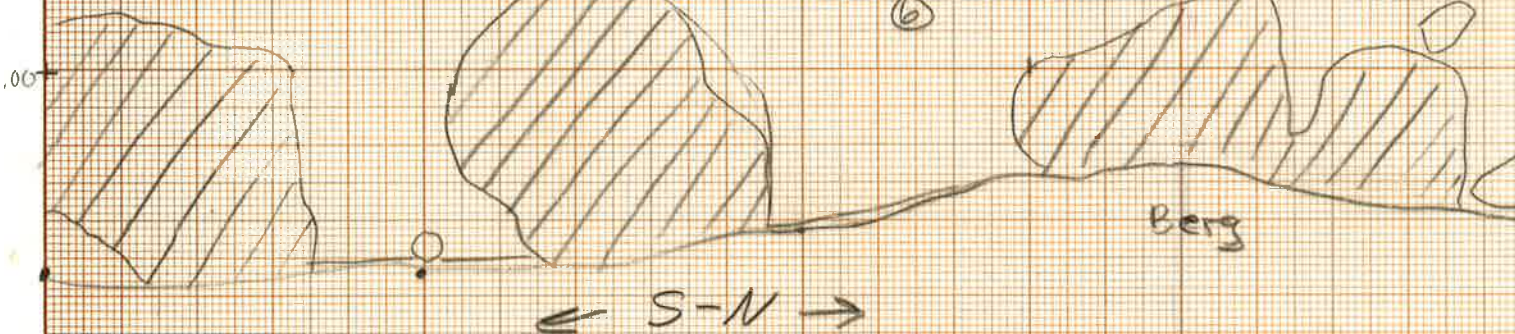
2012-08-14

CR

3C 2850 m V

00

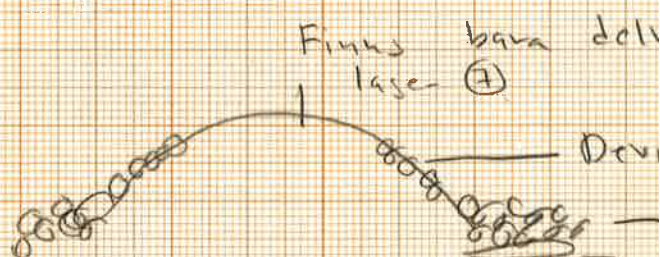
3C 2850

Lager

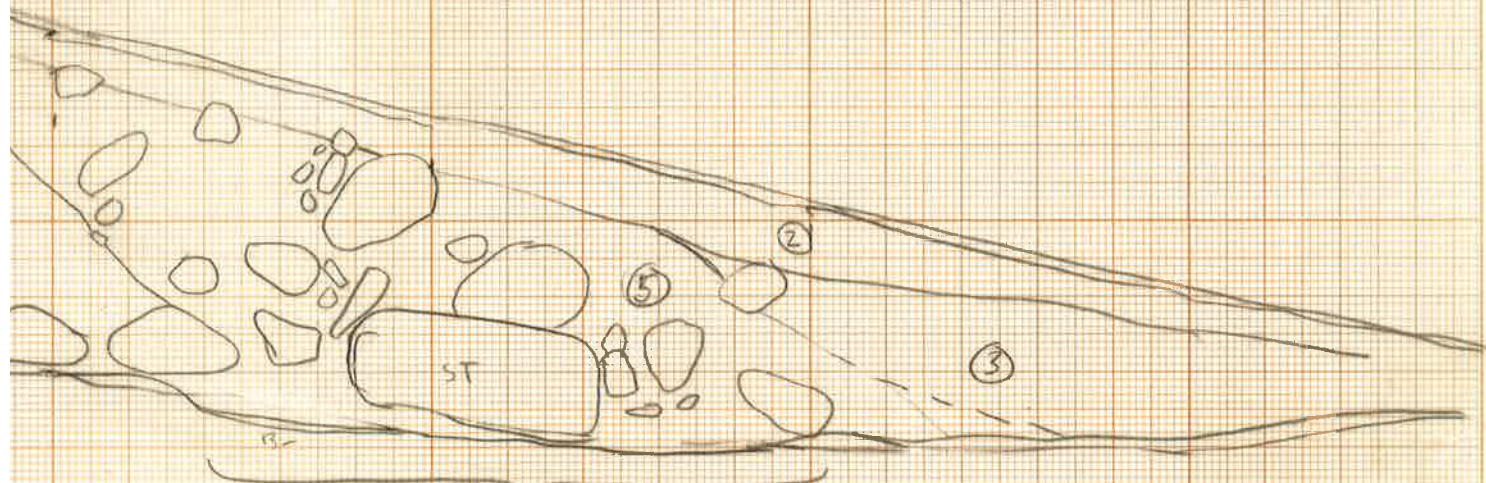
- ① Vegetation
- ② Brunsvant sand (podsol)
- ③ Svart brun m. l. humus sand
- ④ Brun mst humus sand påford
den ursprungliga maktigheten av
grävlingar
- ⑤ Brünorange mst humus sand
- ⑥ Orange / brun mellerid sand
m brunsvarte linsen (äldre
grävlingbo).
- ⑦ Brungul sand, sannolikt en
rest av den ursprungliga
høgen.

Slutlig tolkning i felt:

S-N-profil

utfyllt område

Anm

Lager är tydligt principiellt avgränsat. Det är dock svårt att exakt avgränsa, i norra delen möter lagret ett tydligt grävlingss omgrävt område. I söder möter lagret ett mörkare mer organiskt lager,

Det är tydligt att man fyllt ut marken under stenarna med jord (under sten märket ST)

Svart lager följer berget (inte kol)

Hela lager (6) är helt sändergrävd. Den enda kvarvarande delen av den centrala delen är lager (7).

is bevarad

is bevarad i lager (5, 6, 7)

Devisbevarad i lager (5)
utfyllid

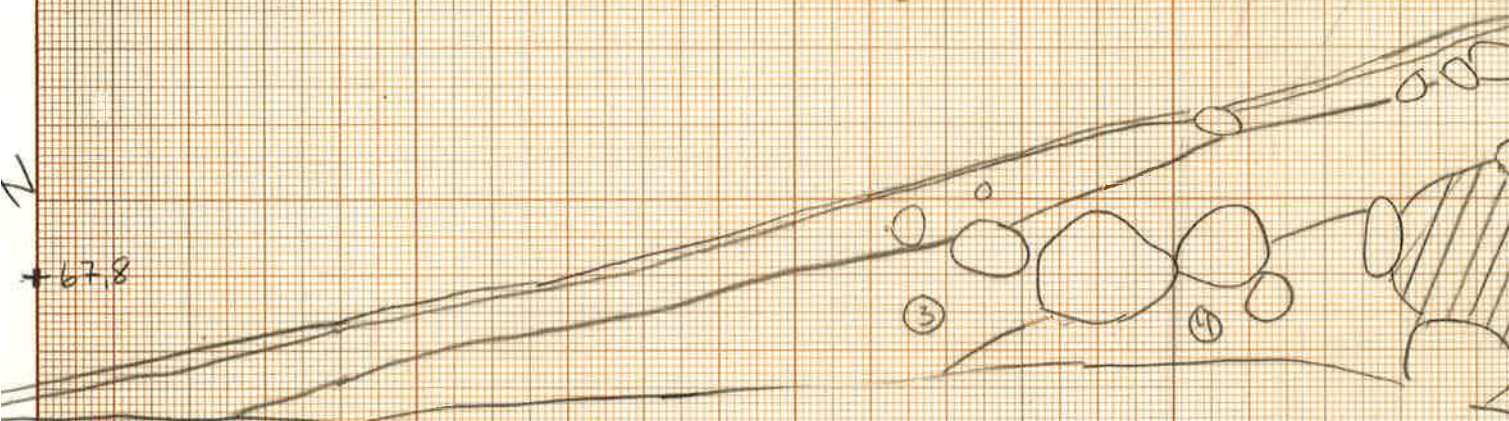
Profil
3C 2850

Skuren Rad 2 Skala 1:20
Brune kulle
S-N-profil NO - kvadranten

Ritning 2
ID 106050
2012-08-23
CP

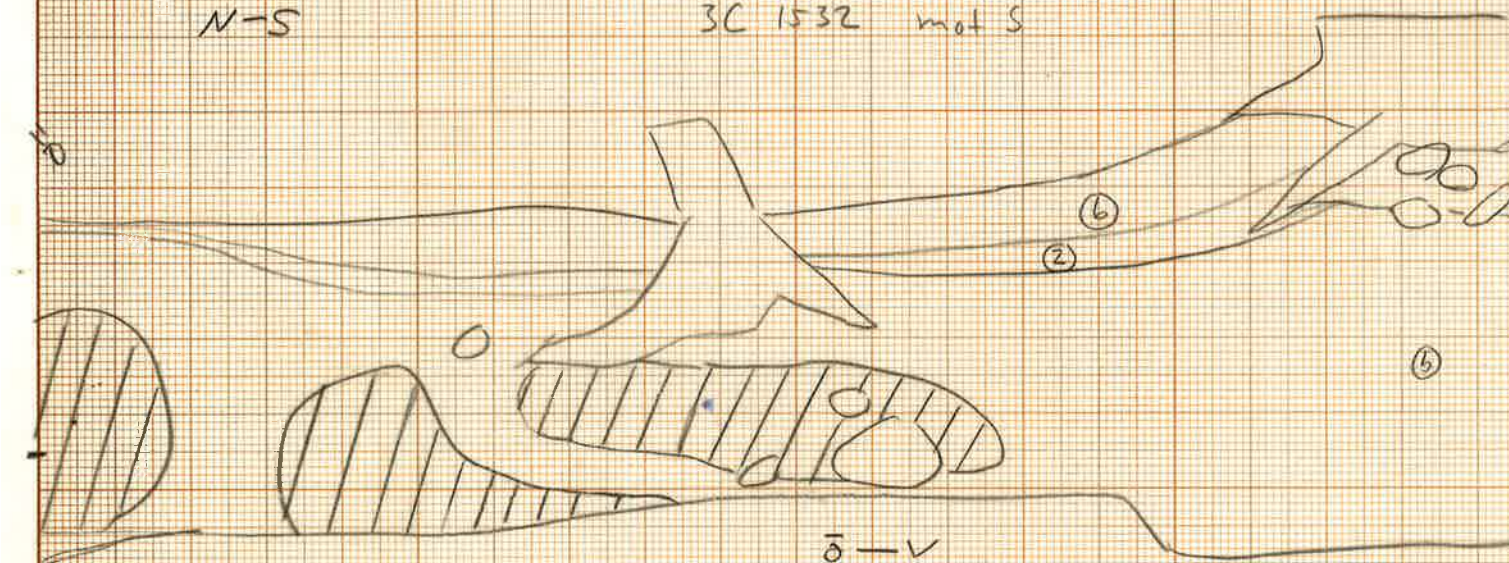
N-S profil
V-Ö profil

3C 1530 mot Ö

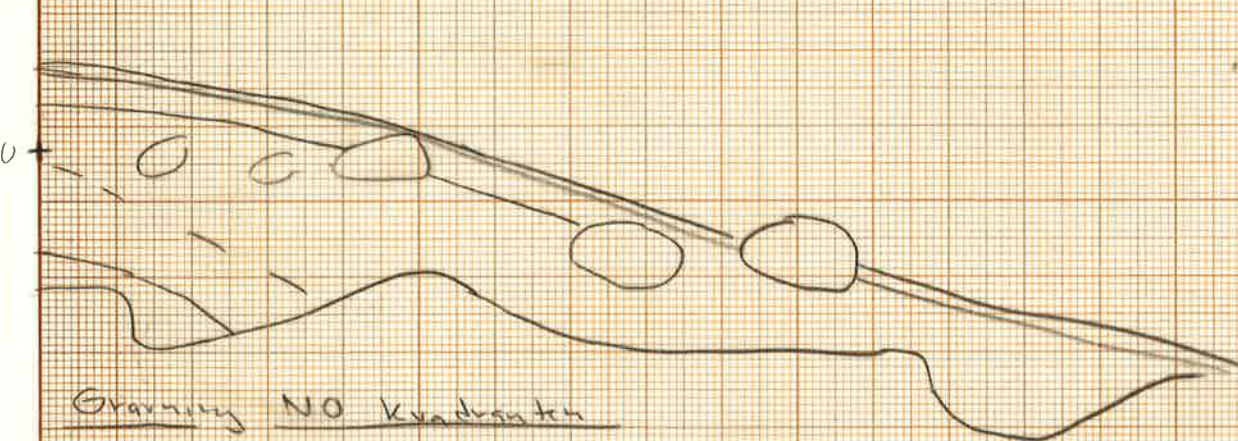

N-S

3C 1532 mot S

Ö-V

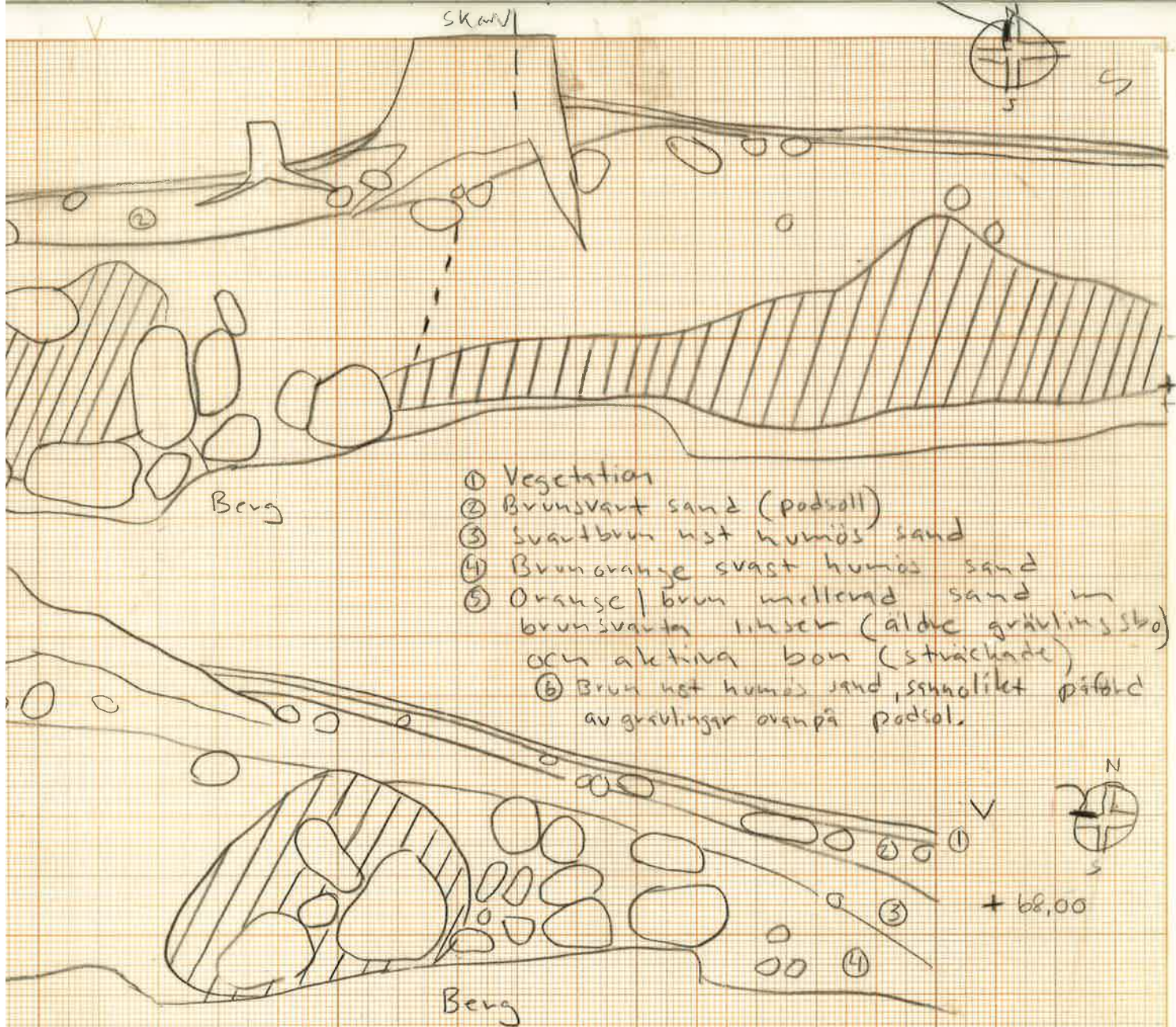

Noteringar

- * Över
- * Det är osannol.
- * Det Tyvärr till las
- * En må högen av by

Grävning NO kvadranten

Inledningsvis grävdes ett schakt i grävningen för att undersöka eventuella konstruktionsdetaljer. Profilen är ritad på annan plan. Efter ett schaktet dokumenterades schaktets fyllningen i NO kvadranten bort med grävverktyg. Det kunde konstateras att den centrala delen av väst skivade stenfallning och var kraftigt slädd av grävlingar, stenvallen som ritats på denna profil noterades vid avbening.

hela ytan finns ett tunt svart lager på berget.
 är svårt att avgöra hur skyddet lager ⑤ är. Det är inte
 det att hela lagret är omgivet av grävlingar.

finns en tydlig stenvall som syns i båda profilerna.
 är båda skadade av grus som gör det svårt att se relationen
 mellan ③. Fyllningen mellan stenarna är ljusare och mer orange.

tolkning är att stenvallen utgör en konstruktion som färgat
 eller möjligen en konstruktionsdetalj. I så fall bör inledningen
 ges.

Skara Rätt
 Brune kulle.

NV-Kvadranten N-S profil
 Skala 1:20

Ritning 3

ID 100 051

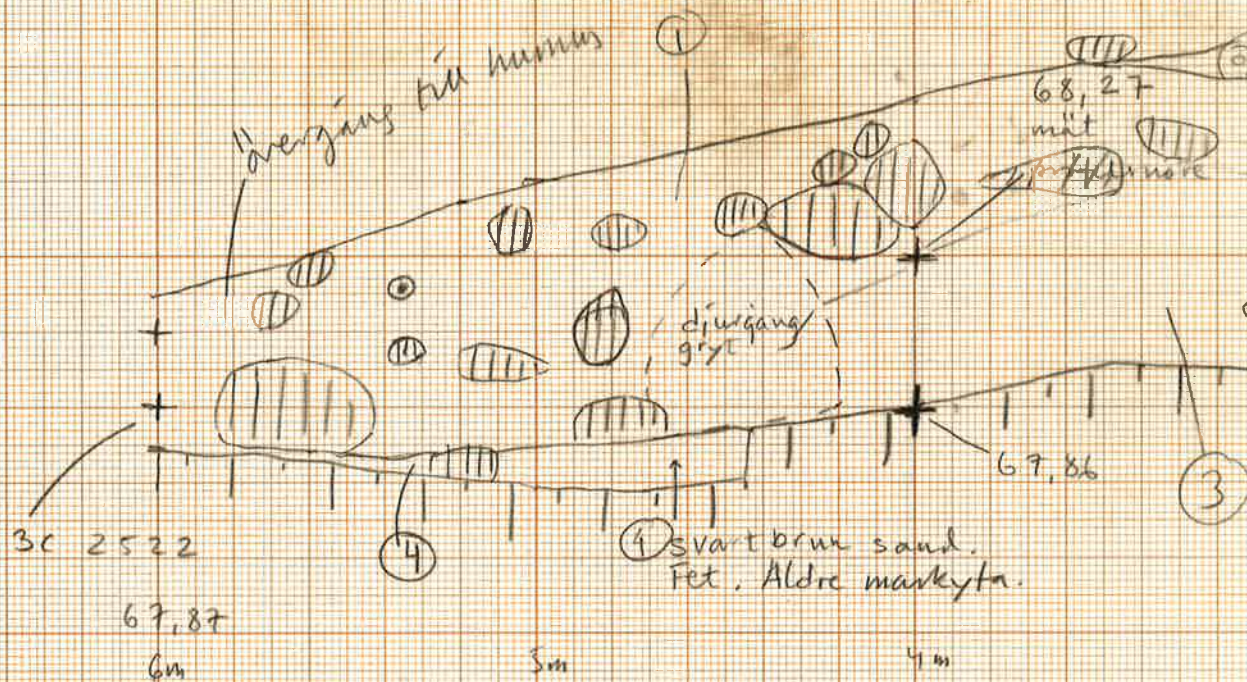
2012-08-14

C.P

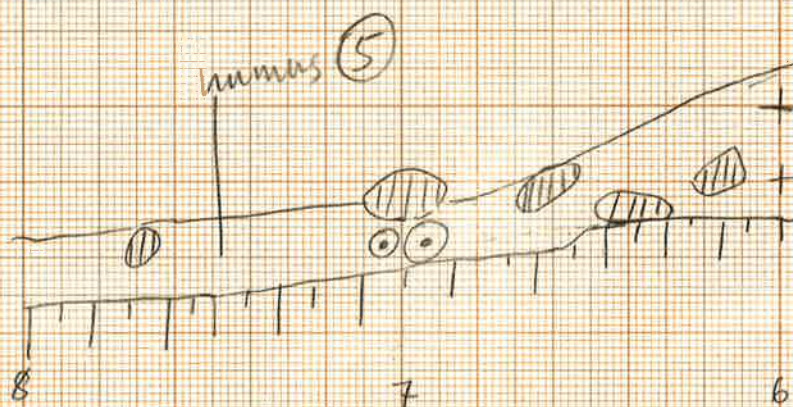
V - Ø profil i SV-Kvadr.

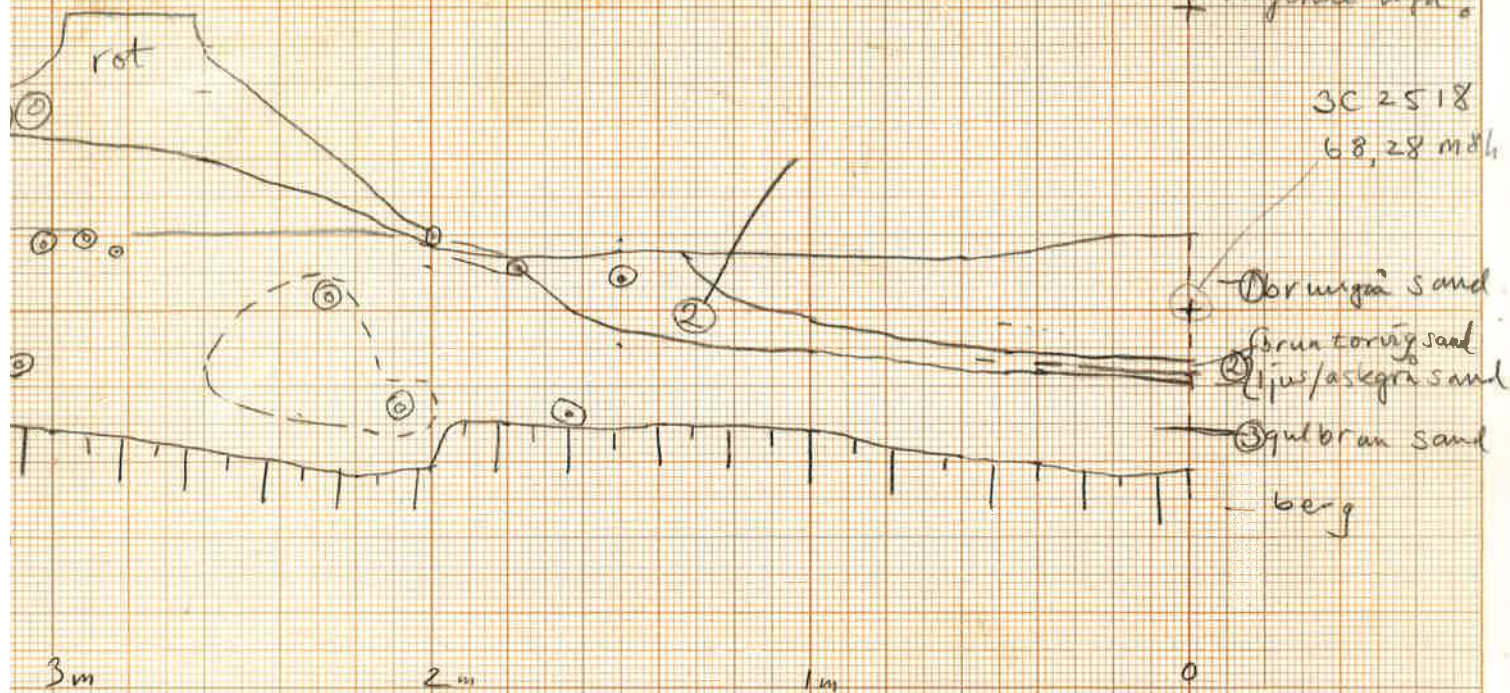

67,00

- 1 brungrå sand
- 2 ljus askgrå sand (flygsand?) övergående i brun ler
- 3 gulbrun sand
- 4 svartbrun sand, fet (aldre märkyta?)
- 5 Humö's Brun Sand

vig sand. högre upp, skiktat

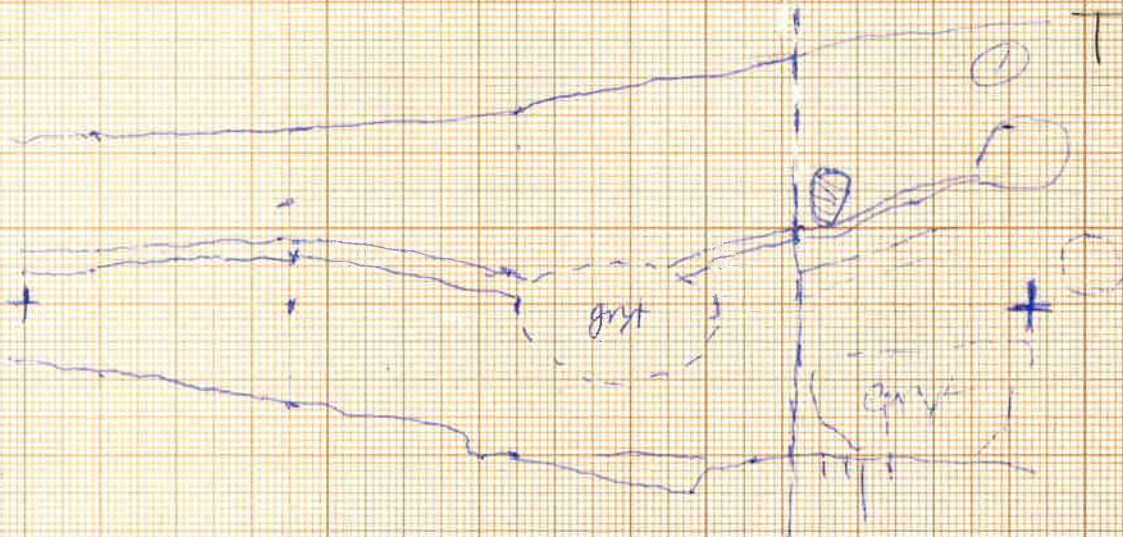
3C 2771

[-] = gyt

(///) = sten

⊙ = rot

|||| = berg

Ritning 4
ID 100052

Sehionsritning

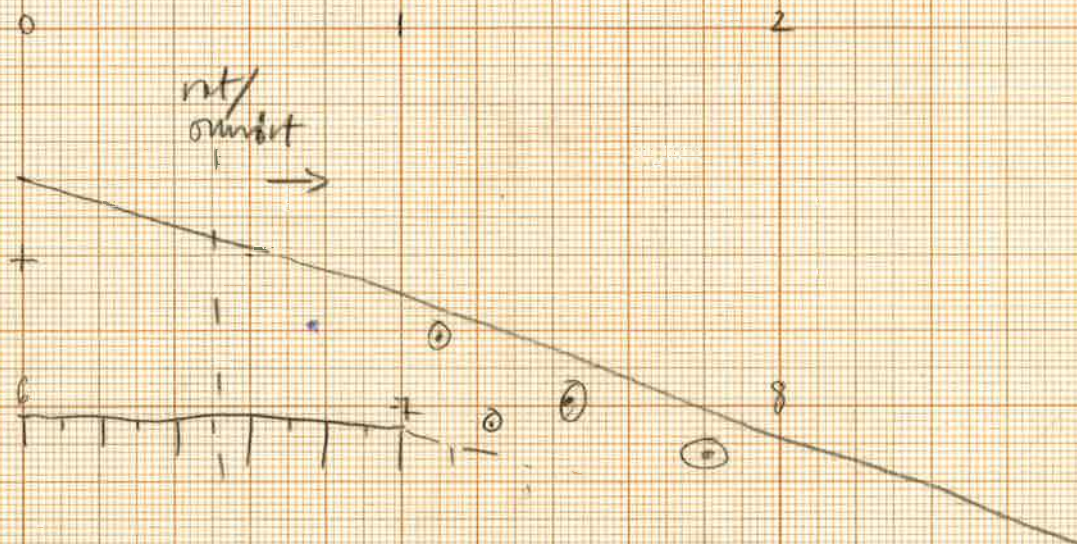
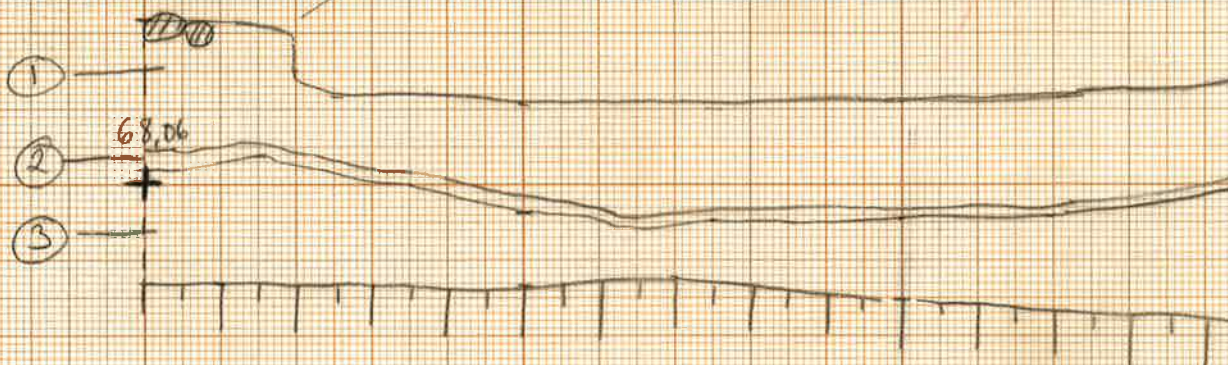
1:20

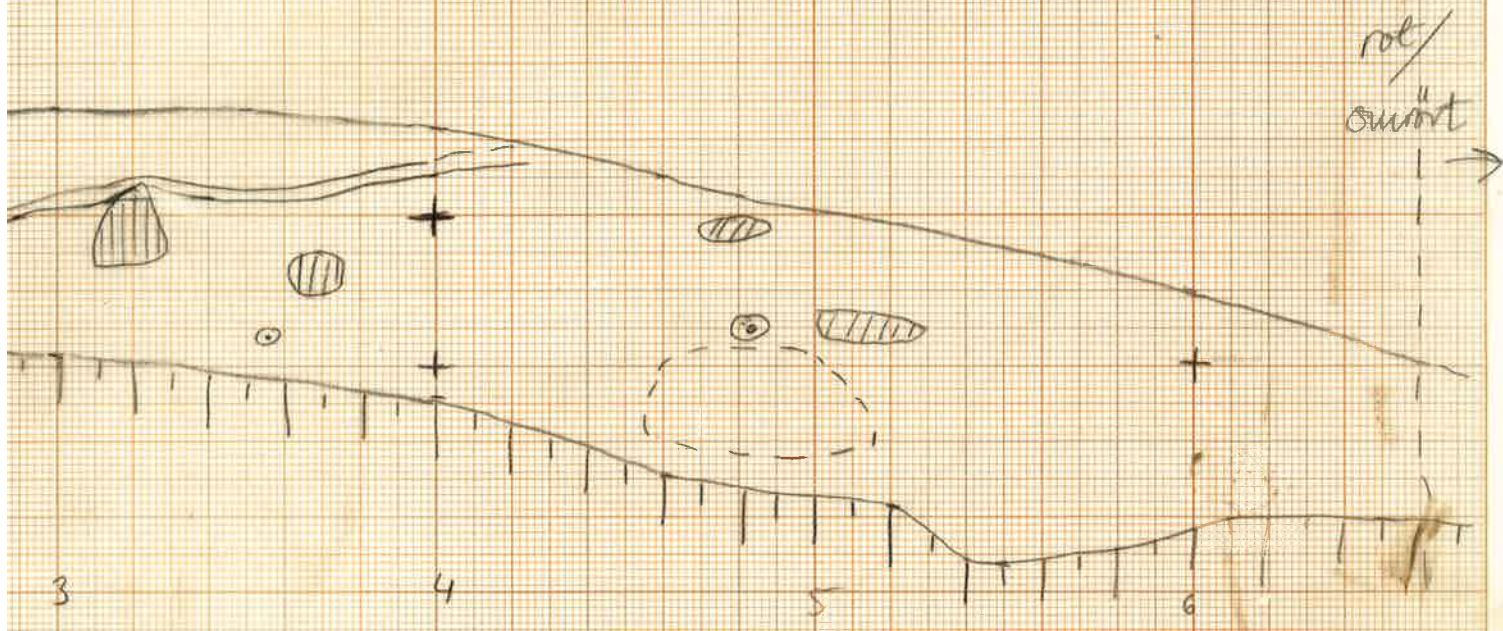
Hälska Råd 21
Brunn Kulle

2012 08 20

AT

N — S profil i sv-kvadrant

- () = grýt
- ⦶ = stein
- ⊙ = rot

Ribbing 5
ID 100053

1:20

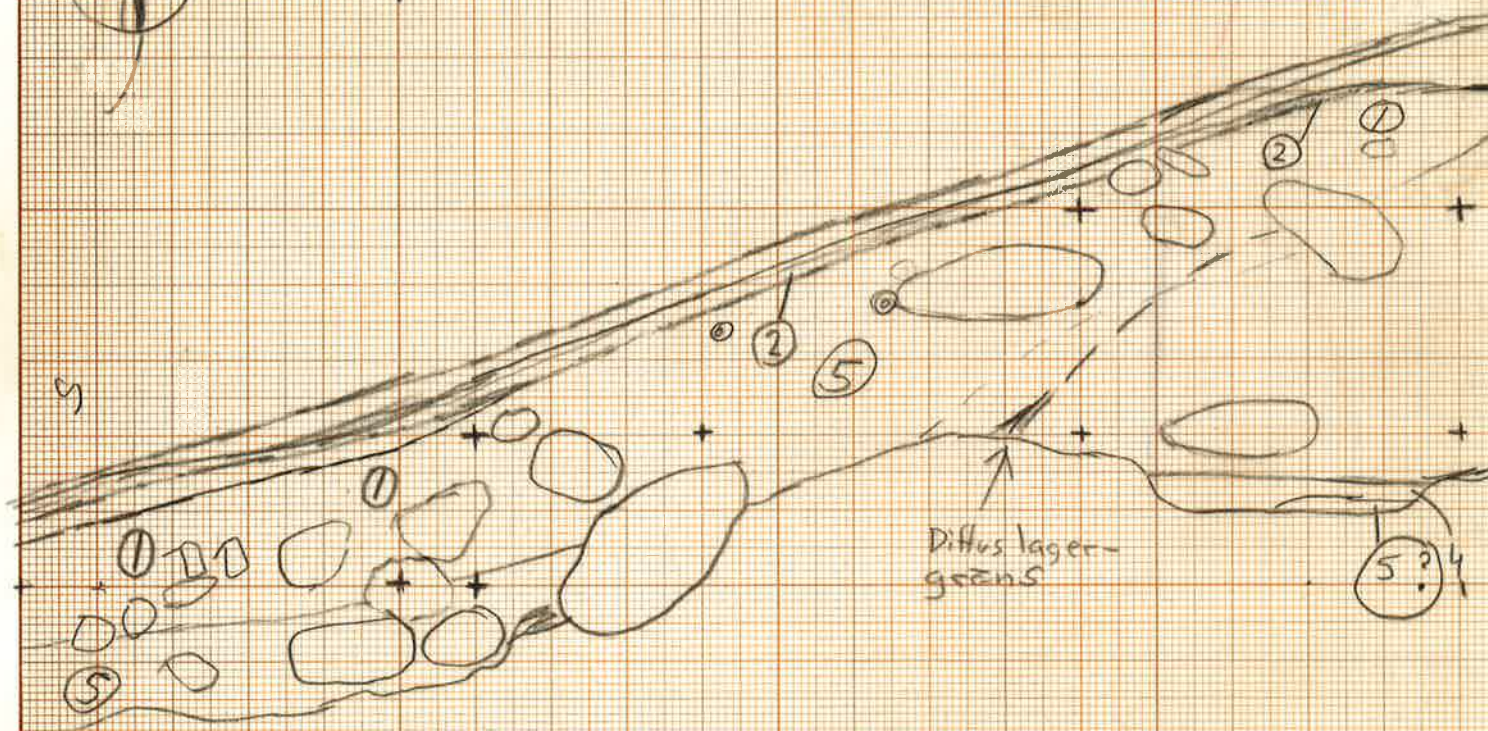
Hra Skæra 21
2012 08 20

AA

SO-kvadant

N-S profil

1 Brungrå Sand

2 Ljus askgrå sand (flygsand?) övergående i brun torvig sand. H.

3 Gulbrun sand

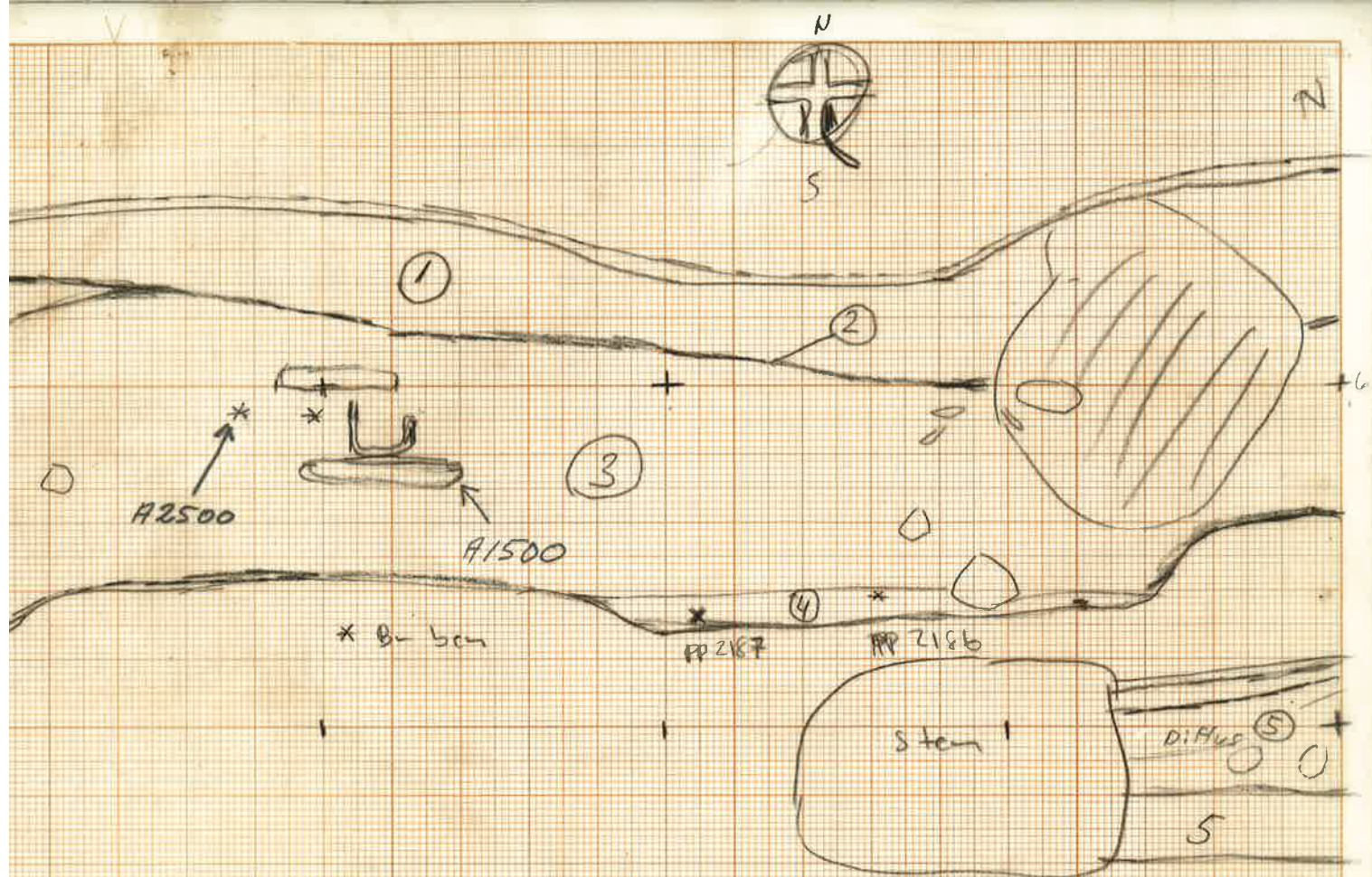
4 Svartbrun sand, fet (äldre markyta)

5 Humös Brun Sand

 = Grävlingssgryt

 = Sten

 = Urna / keramisk / grav

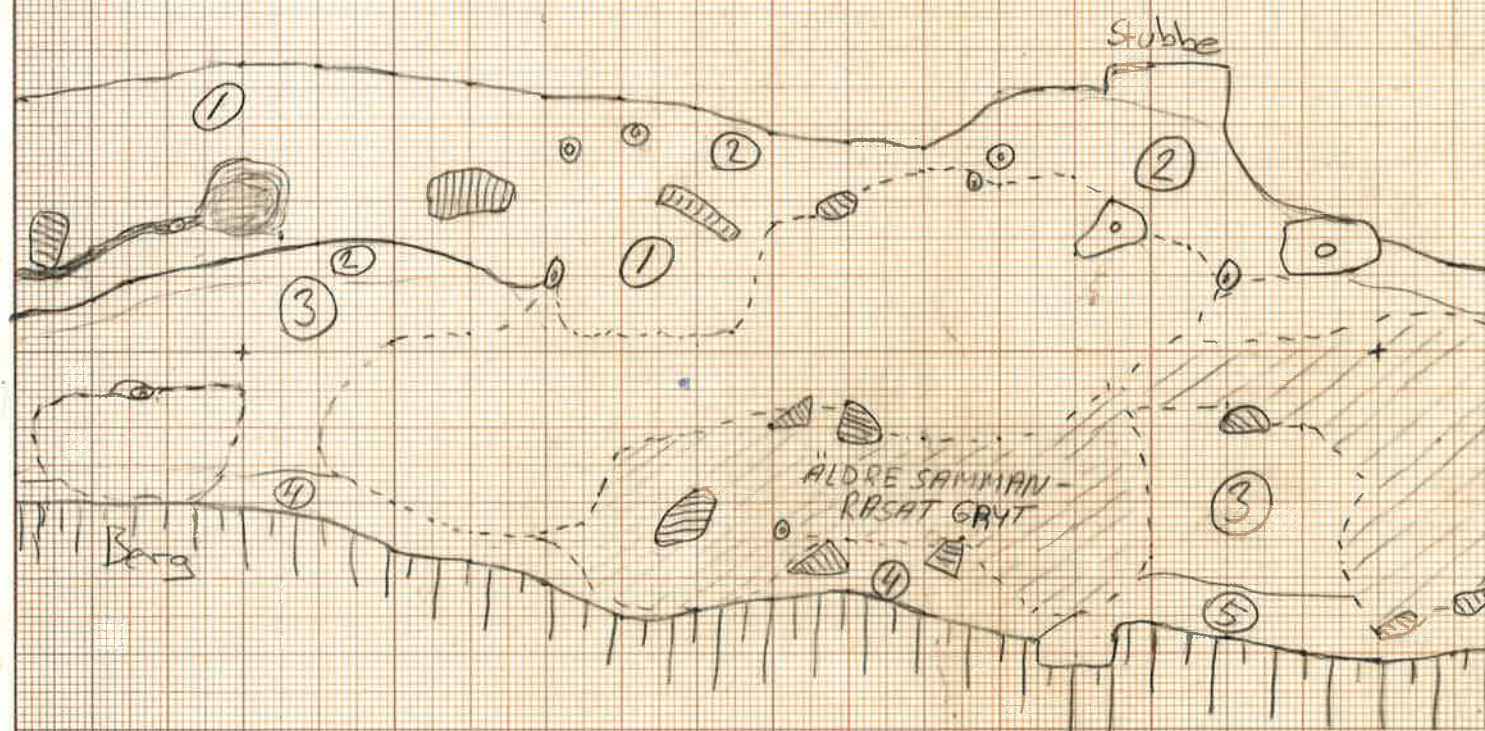
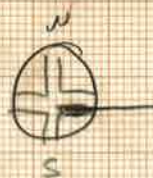

39re upp skiktat.

Profil
C-769 =
S-N delen

Sehionsritning SO-kvadrant
Skrea 21 Brune Kulle

Ritning 6
ID 100054
Skala 1:20
MN

- 1 Brungrå Sand,
- 2 Ljus askgrå sand, (flygsandsinslag), övergående i torvig sand hög.
- 3 Gulbrun sand,
- 4 Svart brun sand, fet (äldre markyta?) med flygsandsinslag.
- 5 Humös Brun Sand

▤ = Sten

⊙ = Rot

||||| = Berg

⊖ = grävlingssgrä +

Profil
3C 2515
V-Ö

Skara 21 Brune kulle

Profil av NQ-lig sida i SO-
kvadrant ID 100055

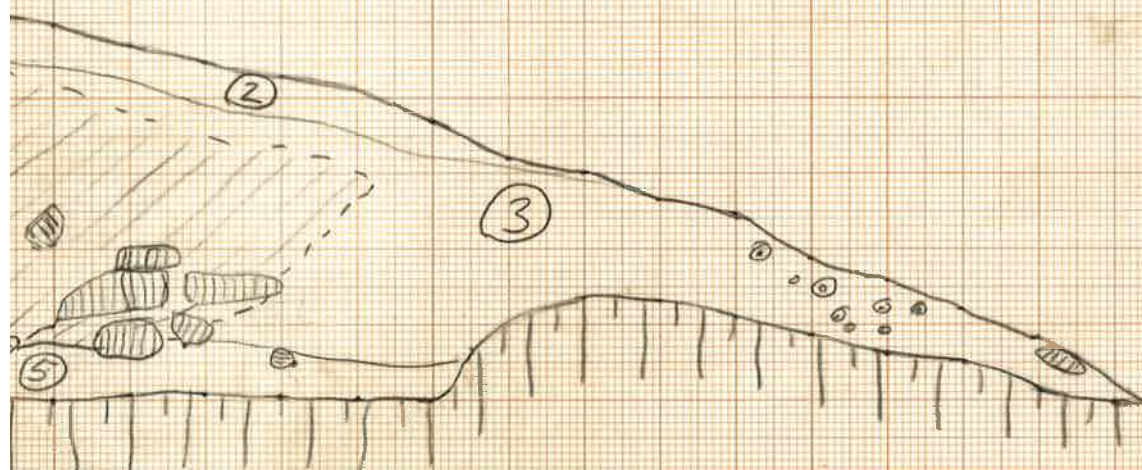
12.08.20

MV

Skala 1:20

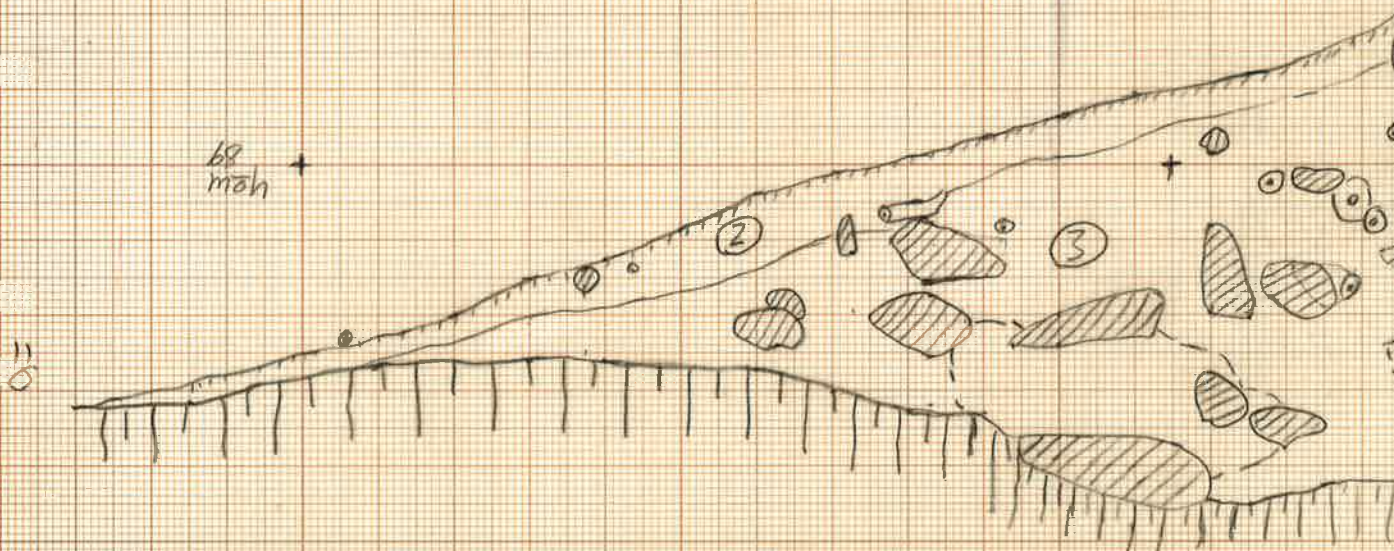
Ritning 7

(3C 1619 V-Ö delen)

upp skiktet.

Profilen omrörd; lager och stenpackning p.g.a grävda grävlinggångar och grävlingsgryt. Även äldre sammanrasade gryt finns med i profilen. Förutom grytens omrörning har trädröter bidragit till förstörda lagerföljder.

- 1 Vegetation
- 2 Svart brun sand (flygsand) inslag
- 3 Svartbrun humös sand
- 4 Brunorange svagt humös sand
- 5 Orange/brun mellerad/flemmig sand av brun sugla lösa

Profilen helt omvänd i den västra delen, (av 9
igenom de tidigare.

 = Sten

 = Berg

 = Rot

 = Grävlingsspyt

 = Äldre djurgång / grävlingsspyt (samt)

3C2848 väst-
östlig profil
i NO-kvadrant

Skrea 21 Brune kulle

$l = 6,60\text{ m}$ $h = 1,40\text{ m}$

12.08.23

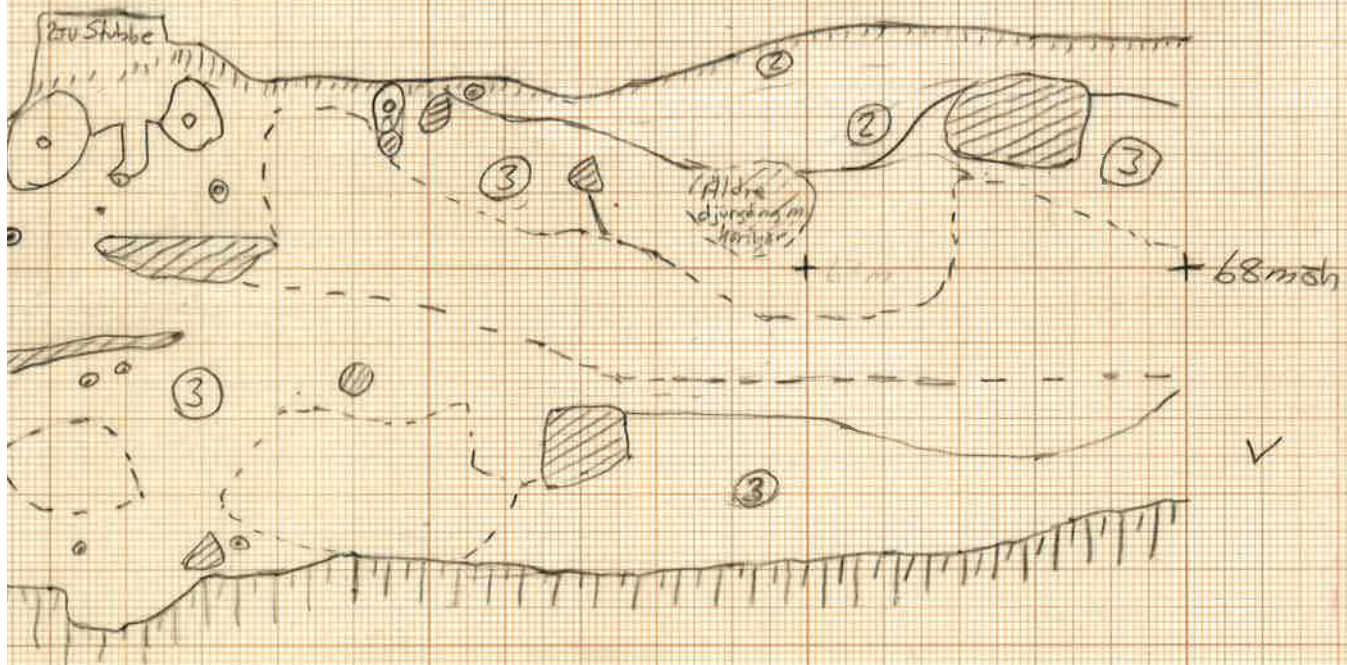
MN

1:20 skala

Ritning 8

V-Ö profil NO-kvadranten

1D100056

rävlingar), som sedan fallit samman och nya grävt

manrasat) med körsbärskärnor.

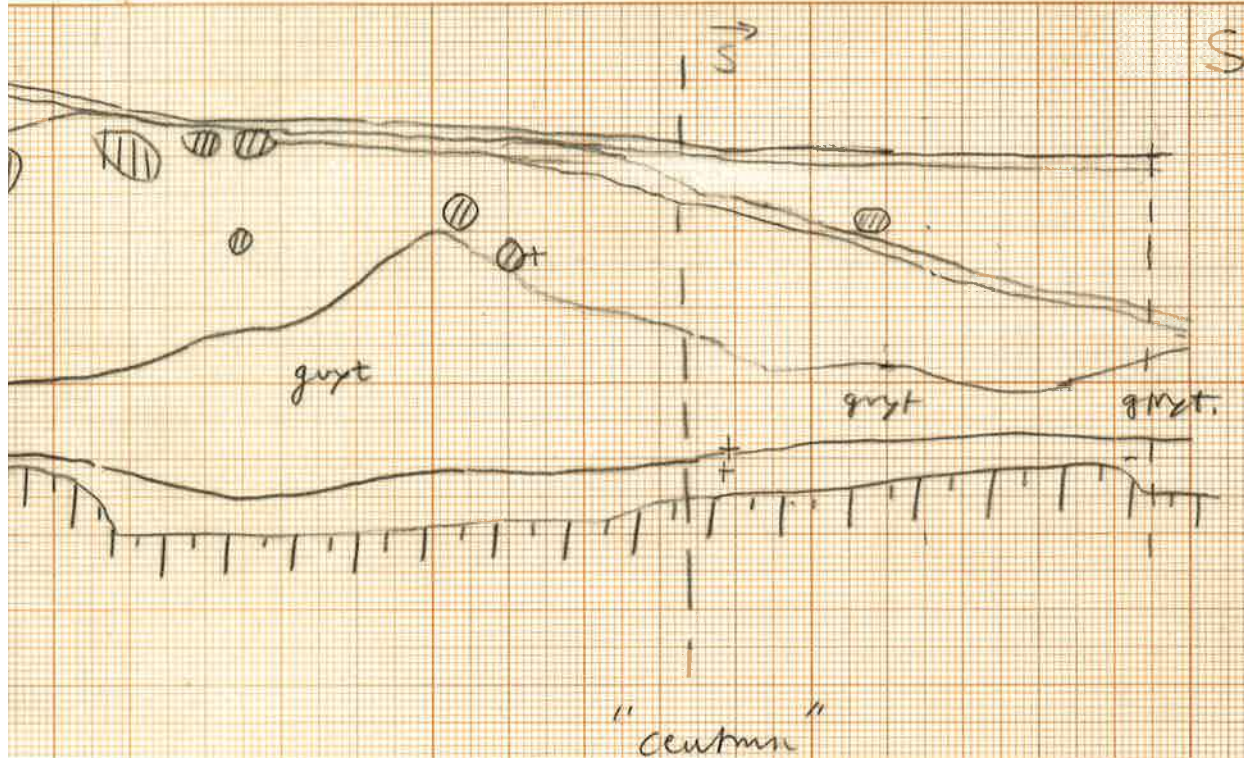
N-S profil (i NV Kvadranten)
fortsättning efter "profilrörning"

← N

N

SKAN

NV-kvadrant Skrea 21
Brune Kulle

Skala 1:20

Ritning 9

ID 100057

A 986 1:20 Profil sett från Ö

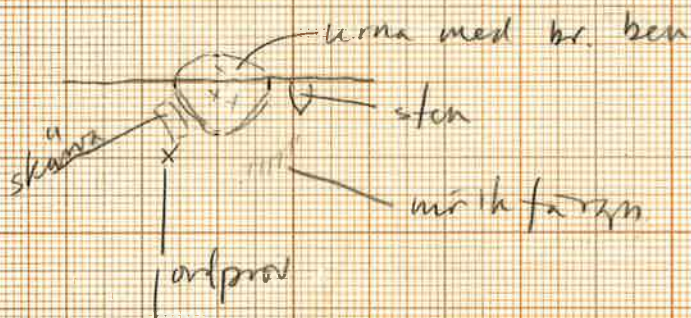
Sekundärgrav

- Vid lätt schaktning framkom keramik och ben i ytan
- Anläggningen begrävd av fyndföremål, insyn tydliga färgningar som skiljer anl. från skrea 21 (gravanläggningen)
- Inmätt såsom fyndområde 2 of 434 samt A 986
- stenblandad fyllning: lätt humös gulbrun sand, enstaka kolinslag.
- Riktigt med keramik och br. ben från anl yta till ca 10 cm. Keramik av då-karaktär x = huvudsakligt fynd
- Totenkning: Sekundärgrav i skrea 21 sö kvadr. Placerad i stenpackningen i gravhögen. Täckt med likartad sten (kanske återanvänd) som i skrea 21.
- Bredd ca 1,40 m.

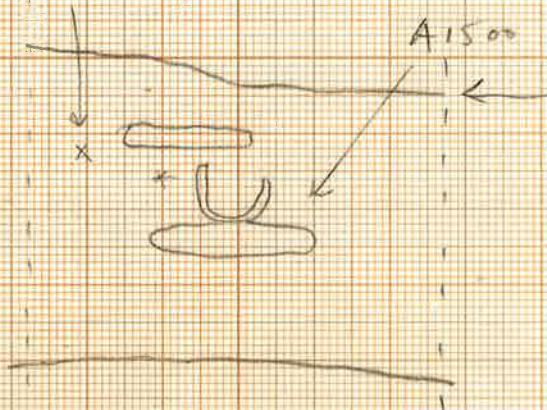
A 1500 • Grav/skandärgrav 1:20

plan

A 2500

A 1500

konäde

den mörka horisonten (ej markerat)

⊗ = sten

x = fynchomr.

Skala 1:20

Hr. Skra 21 "Brune Kulle"

2012 08 09

Ridning 10
10 100058

HÄNDELSE

✓ Grävling $\begin{cases} \text{grävande} < \text{IVU} \\ \text{utkastat mtrl} < \text{förr} \end{cases}$

✓ Fed, 107 år

✓ Plundringssrop?? $\begin{cases} \text{yngre - norden markhyta} \\ \text{Äldre - norden nordost skikt i mitten} \end{cases}$

✓ Odlingsten

✓ Sekundärgrav A1434 (ovan stupa) 946

✓ KVARTS - lik ovan

✓ STENMANTEL $\begin{cases} \text{sten} \\ \text{KUNTFELSTEN} \end{cases}$

✓ Stenmur/krans/mantel

Sekundärgrav A1500 + En till intill + = HN A2500 A2630

✓ KIRNOR (FLINTA, LÖNNER) HAVSVALLADE!

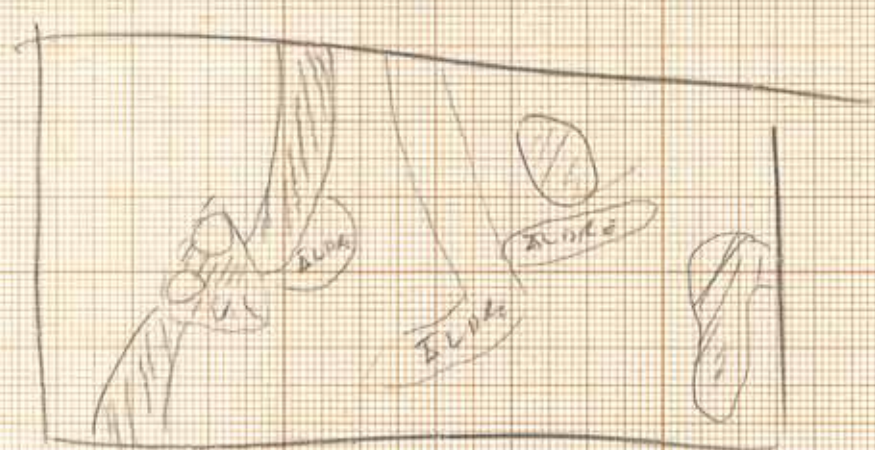
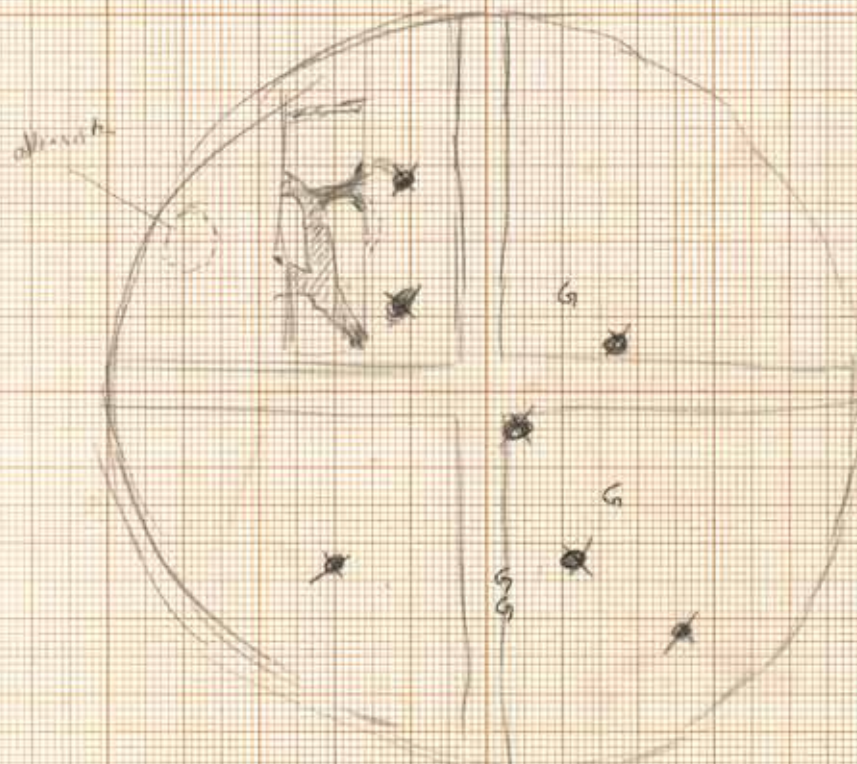
✓ Sekundärgrav NO under A2325

✓ URSPRUNGSYTAN

✓ JÄRNÄLDECKERAMIK

✓ ÖLKÄSKA

✓ HEMBYGGNAD

et h. 50 hndr

SKRIT RÅ 21 BRUNE KULLE SLUTUNG	2012-08-07 41 Planritning	Ritning 11 ID 100059
---------------------------------------	------------------------------	-------------------------

12.08.16

MN

Ritning 12

ID 100060

Skrea 21 Brune kulle

Sektions ritning

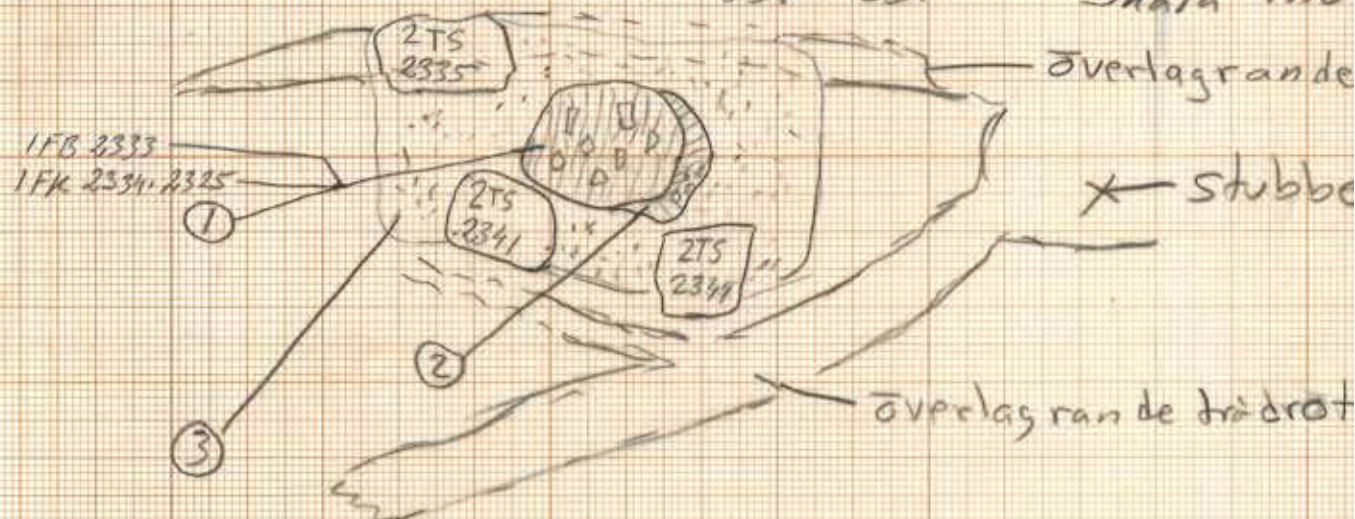
Skala

1:10

2A 2325 Grav med rester av urna och brända ben
Anläggningen omrörd genom grävlingens gryt
och trädrotter L 0,45, br 0,24

Orienterad ca Väst - Öst

Skala 1:10

① Mörkare färgad fyllning med brända ben 1FB och keramik 1FK 2334, 2325

② Gråbrun fyllning med körsbärskärnor och plommon IF 2335

③ Ljusbrun fyllning innanför resterande stenar som av yttre avgränsning av gravens 2A 2356

Anläggningen även stord av trädrotter. Benen och keramikerna samt
kärnorna från korsbär etc. handgladdade ur anläggningen.
Fyllningen också sällad i anläggningen.

trädrot

2 TU ...

2333

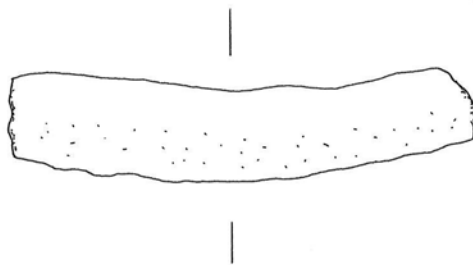
ns kärna
5. 2325

gränser graven,

Bilaga 8

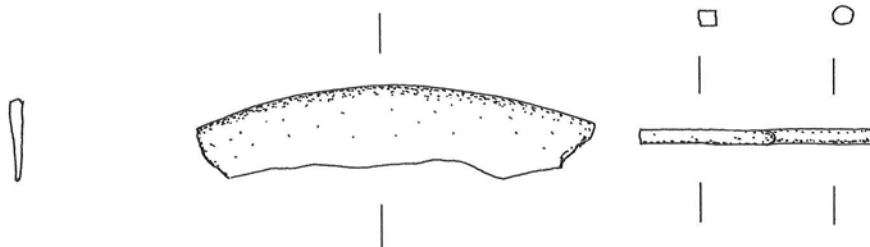
Fyndteckningar

Fyndteckningar utförda av Annika Jeppsson

0 5cm

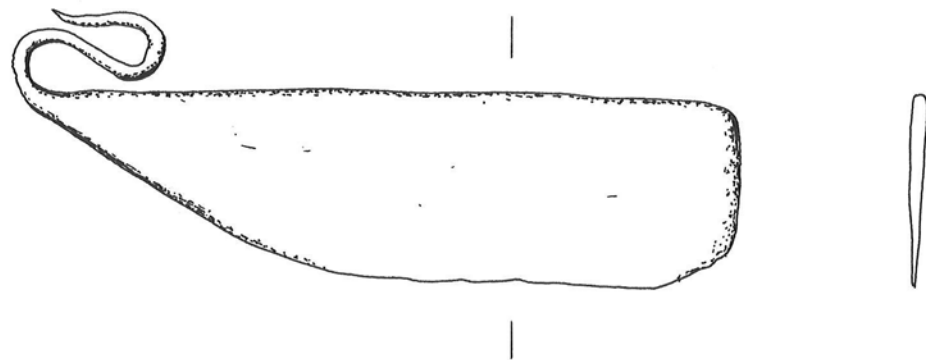
SKREA GRAVHÖG, A986

0 5cm

SKREA GRAVHÖG, A1506

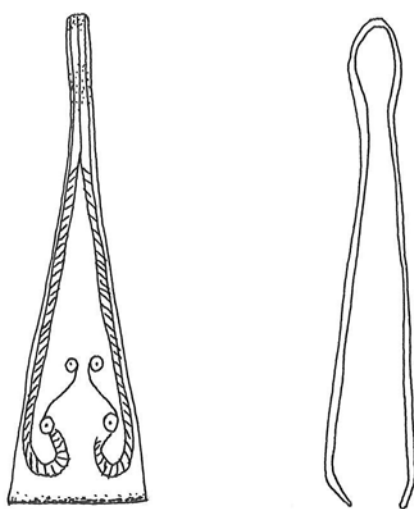
1F 2367

0 5 10cm

SKREA GRAVHÖG, A 263a

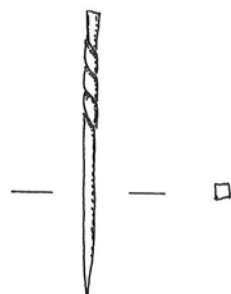
1M 2688

0 5cm

SKREA GRAVHÖG, A 2630

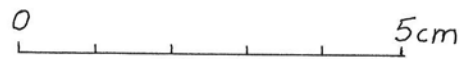
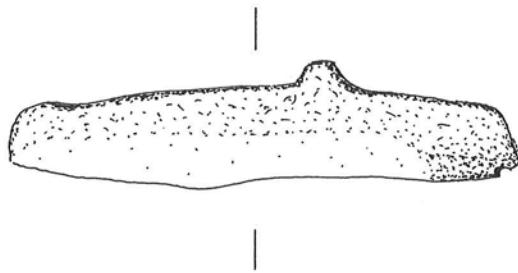
1FM 2687

0 3cm

SKREA GRAVHÖG, A2630

1FM 2726

SKREA GRAVHÖG, A 2630
1 FM 2725

Rapporter utgivna under 2014 och 2015

2015

2015:8

Fredrik Larsson:

En medeltida gård och spår av nordiska sjuårskriget vid Slottsmöllan

HALLAND, HALMSTAD STAD, HALMSTAD 9:173, RAÄ HALMSTAD 87:1, 103 & 104

2015:7

Stina Tegnhed:

Boplatsen vid vadet

HALLAND, ELDSBERGA SOCKEN, ELDSBERGA 33:1, ELDSBERGA RAÄ 151

2015:6

Stina Tegnhed:

Boplatsslämning och stensättning med milsvid utsikt i Elestorp

HALLAND, TJÄRBY SOCKEN, ELESTORP 7:445 OCH 7:570, RAÄ 75 & 78

2015:5

Lena Bjuggner och Erik Rosengren:

Ås kloster i nytt ljus - år 3

HALLAND, ÅS SOCKEN, ÅSKLOSTER 1:1, RAÄ 190

2015:3

Linn Nordvall:

Albinsro - Bebyggelseutveckling från senneolitikum till idag

HALLAND, SÖNDRUMS SOCKEN, TROTTEBERG 2:2, RAÄ 108

2015:2

Pär Connelid:

Full gas under vikingatid

HALLAND, HYLTE KOMMUN, LÅNGARYD SOCKEN, RAÄ 493

2015:1

Pär Connelid:

Åkermark i vägen

HALLAND, TORUP SN, RAÄ TORUP 237

2014

2014:4

Lena Bjuggner:

Befästningar av olika ålder i kvarteret Gråmunken, Halmstad

HALLAND, HALMSTAD STAD, KVARTERET GRÅMUNKEN 1:1,
RAÄ 44:1.

2014:3

Ola Kadefors:

Uppe på berget

HALLAND, ASIGE OCH ABILD SN, ALERED 1:7 M. FL., RAÄ ASIGE 152–156, 131 OCH RAÄ ABILD 136, 138, 139, 202 OCH 203

2014:2

Ola Kadefors:

Visten vid vatten

HALLAND, SKREA SN, SKREA 8:5, RAÄ SKREA 204

2014:1

Leif Häggström:

Liten brunn är snart tömd

HALLAND, TÖLÖ SN, TÖLÖ 4:13, RAÄ 130 OCH 217

Sensommaren och hösten 2012 undersökte Kulturmiljö Halland två närliggande, delvis samtida fornlämningar strax norr om Skrea kyrka. Lämningarna utgjordes av gravhögen Skrea RAÄ 21 och boplatssområdet Skrea RAÄ 224 m.fl. Undersökningarna formulerades som ett gemensamt projekt med titeln Döda människor reser inga monument. Denna rapport behandlar resultaten från gravhögsundersökningen.

Gravhögen faller in i det övergripande mönstret för hur halländska gravhögar ter sig. Den är väl synlig där den vilar exponerat i ett höjdläge grovt orienterad åt söder. Byggnadsmaterialet var jord med inslag av sten. Där har, som brukligt, funnits en primärgrav i mitten, men i detta fall var den i princip helt uttraderad. Generation efter generation av grävlingar har haft sin bostad i gravhögen vilket gjort att grytgångarna rört om och flyttat huvuddelen av gravhögens byggnadsmaterial.

Fem sekundärgravar påträffades relativt ytligt i fyllnadsmaterialet, de låg primärt i högens södra halva. Gravarna var relativt rika, flera av dem innehöll välbevarade bronsföremål. Samtliga sekundärgravar härrör från bronsålderns period IV.

